

Тема:

**Заступник
Голови РАУ, НААУ
Валентин Гвоздій
розповів фінським
колегам про досвід
діяльності
адвокатури
під час війни**

с. 3

**Огляд ключових
рішень РАУ
20 – 21 вересня
2024 року**

с. 6

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за вересень –
жовтень 2024 року**

с. 12

**Історія
адвокатури:
Лонгин
Цегельський –
патріот,
націонал-
консерватор,
сборник (частина 1)**

с. 55

ЗМІСТ

Новини та події

Заступник Голови РАУ, НААУ Валентин Гвоздій розповів фінським колегам про досвід діяльності адвокатури під час війни.....	3
Освітянам і студентам розповіли про становлення та традиції інституту адвокатури	3
Змагання із сімейного права серед студентів-юристів провела ELSA	4
Адвокат Вікторія Поліщук отримала відзнаку Європейської федерації адвокатур.....	5

Рішення органів адвокатського самоврядування

Огляд ключових рішень РАУ 20 — 21 вересня 2024 року...	6
--	---

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за вересень — жовтень 2024 року.....	12
---	----

Цікава тема

Ю. Орлова

Встановлення дитині із цукровим діабетом I типу категорії «дитина з інвалідністю підгрупи А»: деякі аспекти невизначеності та нерегульованості у чинному законодавстві.....	32
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздій В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Цивільні справи

О. Розгон

Реєстрація знака для товарів і послуг: питання визнання недійсним висновку про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи, який (висновок) набув статусу рішення про відмову, та визнання недійсним рішення про відмову в реєстрації 35

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун

Аналітичний огляд рішень ЄСПЛ у контексті статті 10 Конвенції «Свобода вираження поглядів»: загальні принципи 42

Історія адвокатури

П. Гай-Нижник

Лонгин Цегельський — патріот, націонал-консерватор, сборник (частина 1).....55

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
31.10.2024 р.

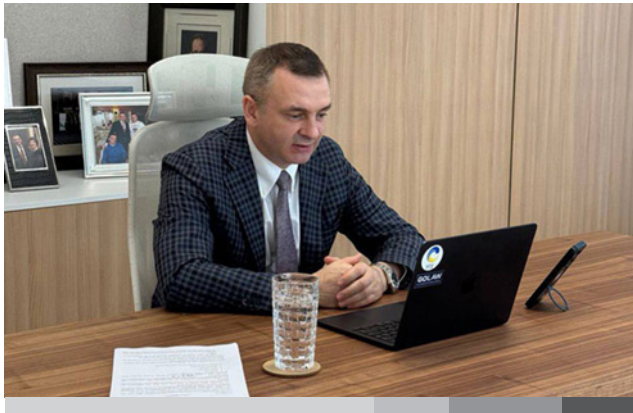
© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2024.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ РАУ, НААУ ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ РОЗПОВІВ ФІНСЬКИМ КОЛЕГАМ ПРО ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Фінляндія, яка має близько 1300 км сухопутного кордону з Росією, у квітні 2023 року вступила до НАТО. Втім перебування з агресивним сусідом очевидно залишає актуальними ризики конфлікту і навіть війни. Тому фінські адвокати цікавляться досвідом українських колег з організації роботи в умовах воєнного стану.

10 жовтня заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** провів для представників органів адвокатського самоврядування Фінляндії вебінар, під час якого розповів про виклики, з якими зіткнулася Україна з початку війни та після повномасштабного вторгнення, а також презентував основні кроки, які здійснила Національна асоціація адвокатів України, аби налагодити

нормальну роботу інституту адвокатури в нових умовах.

Валентин Гвоздій наголосив на важливості співпраці з міжнародними та іноземними професійними товариствами, допомоги з їх боку, в тому числі фінансової, а також підтримки тих адвокатів (в основному адвокаток), які з сім'ями виїхали за кордон та інтегрувалися у професійне середовище країн Європи.

Крім організаційних заходів, спрямованих на забезпечення сталої діяльності, заступник голови НААУ, РАУ відзначив особливу роль цифровізації якомога більшої кількості робочих процесів. Зокрема, він розповів про можливості української системи «Електронний суд», що забезпечує обмін електронними документами між судом та учасниками судового процесу, а також дистанційну участь у судових засіданнях. *«Таким чином, попри війну ми продовжуємо дотримувати гарантії доступу до правосуддя, захисту і надання професійної правничої допомоги»,* — відзначив Валентин Гвоздій.

Крім цього, він розповів про особливості функціонування Єдиного реєстру адвокатів України, ведення якого забезпечує РАУ в частині захисту персональних даних адвокатів, створення умов для належної реалізації ними прав та дотримання гарантій адвокатської діяльності.

ОСВІТЯНАМ І СТУДЕНТАМ РОЗПОВІЛИ ПРО СТАНОВЛЕННЯ ТА ТРАДИЦІЇ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

Науково-методичний Центр досліджень адвокатури і права НААУ розпочав співпрацю з Національною академією педагогічних наук України. Першим спільним заходом двох інституцій став вебінар для викладачів та студентів.

Ініціювали захід відділ змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Центр досліджень адвокатури і права НААУ та видавництво «Букрек».

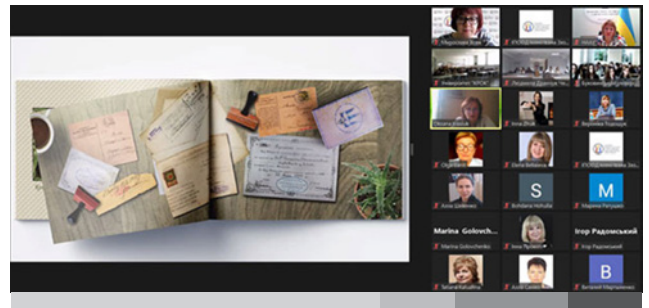

Гостьову лекцію на тему «Інститут адвокатури України: становлення, традиції, особистості» провела проректор Вищої школи адвокатури НААУ, керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Ірина Василик** та учасник Всеукраїнського проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Оксана Івасюк**. Модерувала захід провідна наукова співробітниця ІПООД **Наталія Філіпчук**.

Генезу розвитку інституту адвокатури на українських землях від найдавніших часів до сьогодні в історичній ретроспективі розкрила Ірина Василик. Лектор висвітлила історичні факти покарання неправових вчинків адвокатів та регіональні особливості їх правового статусу, зокрема в Австрійській імперії, організаційні та правові аспекти вступу у професію. Вона провела певні паралелі щодо діяльності адвокатів в минулому та сучасності, а саме аспекти присяги, етики і відповідальності адвоката за німецькою правовою традицією, судоустрій та адвокатура у XVI — XVII ст., адвокатура Гетьманщини XVII — XVIII ст. (законодавство, соціальний стан) тощо. Особливістю виступу була презентація персонології адвокатури, зокрема було проаналізовано діяльність адвокатів у Першій світовій війні, адвокатів-державників (президентів та прем'єр-міністрів України).

Знайомство з історією адвокатури продовжила О. Івасюк, яка представила нарис з історії адвокатури України «Стислий спосіб розповісти про себе». Це альбом візитівок із архівних фондів України, а також реклами, розміщеної в українській пресі кінця XIX ст. — 30-х років XX ст. Видання містить ілюстративні матеріали, які візуально дозволяють читачеві поринути в історичне минуле. Також було показано ключові постаті харківської, одеської, київської та галицької адвокатури.

Наостанок І. Василик подякувала організаторам заходу та висловила сподівання на подальшу плідну

роботу. «Для нас це вагомий напрям, оскільки кінцевою метою повинно бути залучення досліджень Центру з історії адвокатури та адвокатської етики у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та вищих навчальних закладів України. Реалізувати це зможемо спільно», — підсумувала керівник Центру.

Слухачами вебінару стали понад сто учасників з навчальних закладів України. Зокрема, науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, викладачі і студенти юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, викладачі і студенти юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Міжрегіональної академії управління персоналом, Буковинського університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Університету економіки та права «Крок», Херсонського вищого професійного училища сервісу і дизайну, вчителі Красноільської гімназії Чернівецької області, працівники закладу дошкільної освіти «Світанок» Сумської області, помічники юристів та адвокатів, директори і заступники директорів шкіл, вчителі, представники громадських організацій.

Захід відбувся 8 жовтня 2024 року до Дня юриста в межах циклу просвітницьких вебінарів та гостьових лекцій «Цвіт української педагогіки — сучасне і минуле».

ЗМАГАННЯ ІЗ СІМЕЙНОГО ПРАВА СЕРЕД СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ ПРОВЕЛА ELSA

Днями у Києві завершилися II Національні судові змагання з сімейного права (II National Family Law Moot Court Competition). Участь у них узяли студенти за спеціальностями «Право», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність», а також молоді юристи.

Муткорт був організований Європейською асоціацією студентів-юристів (The European Law Students'

Association, ELSA) та проведений на базі Факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Одним із суддів, запрошених на захід, став заступник голови Комітету Національної асоціації адвокатів України з питань сімейного права **Юрій Бабенко**.

Під час змагань команди зі студентів-юристів імітували судовий процес, пов'язаний з питаннями сімейного права, а саме — представляли позиції сторін позивача і відповідача перед колегією суддів. Учасникам перед початком були надіслані правила змагань та фабула справи, в якій викладалися фактичні обставини та завдання.

«Оскільки змагання моделюють реальні судові слухання, учасники набувають досвід, а також розвивають навички в юридичній аргументації, дослідженні правових норм і процедур, підготовці процесуальних документів, а також представлення своїх позицій перед суддями, — зауважив Юрій Бабенко. — Студенти фактично отримують шанс застосувати теоретичні знання на практиці. Це стосується як процесу підготовки правових позицій, так і вміння виступати публічно».

Також, на думку заступника голови комітету, заходи формату Moot Court Competition формують майбутніх

юристів, які розуміють ті етичні стандарти, що застосовуються в судовій практиці. Тож вони можуть і будуть діяти вже відповідно до принципів верховенства права. *«Загалом, участь у таких заходах є важливим елементом навчання, оскільки дає змогу майбутнім юристам підготуватися до реальних викликів, які вони можуть зустріти в роботі», — резюмував адвокат.*

АДВОКАТ ВІКТОРІЯ ПОЛІЩУК ОТРИМАЛА ВІДЗНАКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ АДВОКАТУР

Європейська федерація адвокатур (Fédération des Barreaux d'Europe, European Bars Federation) відзначила діяльність члена Комітету НААУ з питань альтернативного врегулювання спорів Вікторію Поліщук. Її названо кращим професійним медіатором за її роботу у напрямі альтернативного врегулювання спорів.

Урочистості відбулися під час чергового конгресу федерації (FBE), який цього року проходив у Парижі. Серед інших номінантів, Вікторія Поліщук отримала нагороду FBE ADR Awards на підставі спільного головування та обговорення внеску у розвиток інституту адвокатури. Нагорода була заснована за ініціативою Комісії з медіації, з метою створення простору для визнання та поширення медіації і діалогових підходів до вирішення спорів.

Конгрес зібрав провідних адвокатів, аби визначити ключові теми, які потребують дослідження і розвитку у правничій спільноті, а також обговорити інструменти залучення молодих спеціалістів до розвитку інституту адвокатури.

Захід виділився не лише змістом, але й унікальним форматом. Так, одна із панелей об'єднала представників різних професій, серед яких були присутні політичний журналіст, священник та лікар. Такий мультидисциплінарний підхід забезпечив жваву дискусію під час дослідження проблеми професійної таємниці в різних галузях.

Крім того, на конгресі FBE розглянули питання впливу нових технологій, особливо штучного інтелекту, на професійну таємницю. На думку експертів, ШІ може становити значну загрозу конфіденційності, яку утворюють недосконале програмне забезпечення, неналежна анонімізація даних в таких інструментах, як ChatGPT. Також мають суттєвий вплив окремі економічні та політичні виклики.

ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ РІШЕНЬ РАУ

20 – 21 ВЕРЕСНЯ 2024 РОКУ

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
Рішення № 49 від 20 вересня 2024 року «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України»	Внести зміни до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 22 серпня 2022 року, зі змінами, доповнивши пункт 6.15 розділу 6 новим абзацом наступного змісту: — «Витяг з ЄРАУ (підписаний відцифрованим підписом Голови НААУ, РАУ і печаткою НААУ «Для витягу з Єдиного реєстру адвокатів України»), що є юридично значимим, може бути сформований адвокатом самостійно через особистий електронний кабінет адвоката на офіційному вебсайті НААУ www.unba.org.ua »
Рішення № 50 від 20 вересня 2024 року «Про внесення змін до Положення про ордер адвоката на надання правничої допомоги, затвердженого в новій редакції рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12 квітня 2019 року, із змінами»	1. Вважати таким, що втратив чинність, додаток № 2 до Положення про ордер на надання правничої допомоги, затверджений рішенням Ради адвокатів України «Про внесення змін до Положення про ордер адвоката на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого в новій редакції рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12.04.2019, із змінами» № 107 від 11 вересня 2021 року. 2. Затвердити нову типову форму ордера на надання правничої допомоги, викладену англійською мовою (опис та зразок), додаток № 2 до Положення про ордер на надання правничої допомоги додається
Рішення № 51 від 20 вересня 2024 року «Про розгляд кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури регіону скарги після скасування судом рішення КДКА»	Роз'яснити, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури регіону продовжує розглядати дисциплінарну скаргу після скасування судом рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону по суті дисциплінарної справи, якщо рішення про порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката є діючим
Рішення № 53 від 20 вересня 2024 року «Щодо підвищення професійного рівня та кваліфікації адвокатами, в яких зупинена діяльність на підставі ч. 1 ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»»	1. Внести зміни до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63, зі змінами, доповнивши: — друге речення пункту 1 Порядку словами: «..., крім осіб, визначених у абзаці 2 пункту 16 цього Порядку»; — пункт 16 цього Порядку новим абзацом: «Всі адвокати, діяльність яких зупинена відповідно до пунктів 2, 3 частини першої статті 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інформація про яких внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, зобов'язані постійно підвищувати свій професійний рівень (професійну кваліфікацію)»

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
Рішення № 55 від 20 вересня 2024 року «Про звільнення від обов'язку підвищення кваліфікації протягом періоду оцінювання повністю або частково за заявами адвокатів»	Надати право Голові Ради адвокатів України, Національній асоціації адвокатів України (до початку діяльності новосформованої Ради адвокатів міста Києва) приймати рішення про звільнення від обов'язку підвищення кваліфікації протягом періоду оцінювання повністю або частково, за наявності підтверджуючих документів тривалої (понад три місяці) втрати працездатності або з інших поважних причин, за відповідною заявою адвоката міста Києва
Рішення № 56 від 20 вересня 2024 року «Про затвердження роз'яснення щодо оформлення ордеру на надання правничої допомоги»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Роз'яснити, що чинне Положення про ордер на надання правничої допомоги не забороняє внесення як реквізитів особи, на надання правничої допомоги якої видається ордер, РНОКПП фізичної особи чи фізичної особи — підприємця та ЄДРПОУ юридичної особи у графі прізвище, ім'я, по батькові або найменування особи, якій надається правничка допомога. 2. Підготувати та направити лист Краснораменському А. І., в якому зазначити, що за результатами розгляду його заяви, виходячи з презумпції добросовісності дій адвоката при оформленні адвокатом документа щодо представництва клієнта, Рада адвокатів України вважає недоцільним та надмірним формалізмом внесення ініційованих ним змін
Рішення № 57 від 20 вересня 2024 року «Про надання роз'яснення щодо адвокатського запиту на предмет недопустимості підміни понять «інформація» та «документ»»	1. Роз'яснити, що логічно при наданні відповіді на запит адресат адвокатського запиту здійснює певні дії, у тому числі формує супровідний лист, витяги тощо. В цьому випадку (під час надання витягів з Реєстрів) спосіб надання відповіді на адвокатський запит не може бути підмінений предметом цього адвокатського запиту
Рішення № 61 від 21 вересня 2024 року «Про внесення змін до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність»	Внести зміни до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 року № 120 (з наступними змінами та доповненнями): — у пункті 6 статті 14 третє та четверте речення виключити
Рішення № 62 від 21 вересня 2024 року «Про відкриття для публічного доступу інформації про адресу електронної пошти адвокатів в Єдиному реєстрі адвокатів України»	Внести зміни до пункту 1 резолютивної частини рішення Ради адвокатів України «Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану» № 22 від 02 березня 2022 року, зі змінами, внесеними рішенням Ради адвокатів України № 47 від 01 серпня 2022 року, доповнивши його реченням наступної редакції: «З 21 вересня 2024 року відкрити для публічного доступу інформацію, розміщену в Єдиному реєстрі адвокатів України, про адресу електронної пошти адвокатів»

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
<p>Рішення № 63 від 21 вересня 2024 року «Про внесення змін до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури»</p>	<p>1. Внести зміни та доповнення до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 78 від «4-5» липня 2014 року, зі змінами (далі — Регламент ВКДКА), а саме:</p> <p>— підпункт 2.3.5 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Визначає перелік питань, що виноситься на засідання та формує проєкт порядку денного.».</i></p> <p>— підпункт 2.3.6 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Повідомляє учасників проваджень та усіх членів ВКДКА про місце, день та час проведення засідання ВКДКА.».</i></p> <p>— підпункт 2.3.11 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Планує роботу ВКДКА, надає доручення членам ВКДКА, пов'язані з виконанням покладених ВКДКА завдань, дотримуючись розумної пропорційності навантаження. Створює робочі групи або комісії з метою узагальнення дисциплінарної та кваліфікаційної практики КДКА, пропозицій щодо вдосконалення законодавства чи ухвалення рішень органів адвокатського самоврядування, тощо, не пов'язаних з безпосереднім розглядом скарг на рішення, дії або бездіяльність КДКА. Зобов'язаний передоручити іншому члену ВКДКА перевірку, вивчення та доповідь матеріалів справи, розгляд якої було включено до проєкту порядку денного засідання ВКДКА, у разі надходження повідомлення від доповідача про неможливість його участі в засіданні з поважних причин та при наявності інших довідок-пропозицій (альтернативних думок).».</i></p> <p>— підпункт 2.3.16 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Видає накази, розпорядження та доручення, у тому числі щодо негайного скерування скарг на рішення КДКА, які надійшли до ВКДКА, учасникам дисциплінарного провадження, зокрема, але не виключно через електронні засоби зв'язку.».</i></p> <p>— підпункт 2.6.1 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Мати можливість особисто ознайомлюватися в приміщенні Секретаріату ВКДКА з усіма наявними матеріалами (справами) та іншими документами, що стосуються проєкту порядку денного засідання ВКДКА, у тому числі отримувати доступ до них дистанційно через захищене хмарне сховище. Також брати участь у перевірці цих матеріалів (справ).».</i></p> <p>— підпункт 2.6.4 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Висловлювати свою думку щодо сутності питання, яке винесено на розгляд ВКДКА, та подавати альтернативну довідку-пропозицію (альтернативну думку) з відповідним правовим обґрунтуванням на підставі матеріалів (справи) та інших документів, які до дня засідання надійшли на адресу ВКДКА.».</i></p> <p>— доповнити розділ II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА новим підпунктом 2.8.3 такого змісту: <i>«Секретаріат ВКДКА одночасно із оприлюдненням інформації про проведення засідання та проєкту порядку денного невідкладно забезпечує безперешкодний доступ усім членам ВКДКА до всіх матеріалів (справ), що стосуються питань порядку денного, шляхом особистого ознайомлення в Секретаріаті або шляхом надання дистанційно доступу до них через захищене хмарне сховище.».</i></p>

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p><i>Матеріали (справи), що надійшли від КДКА, скарги на рішення КДКА та інші документи, отримані від учасників проваджень і членів ВКДКА, включаючи їх довідки-пропозиції, додаються до хмарного сховища по мірі надходження і залишаються доступними до завершення засідання ВКДКА. Після завершення засідання ВКДКА вказані матеріали є архівними документами ВКДКА.»</i></p> <p>— пункт 3.2 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції:</p> <p><i>«Члени ВКДКА та учасники засідання отримують інформацію про місце, день, час засідання ВКДКА та проект порядку денного не пізніше ніж за десять днів до дня проведення засідання. Повідомлення надсилається засобами поштового зв'язку, кур'єром або електронною поштою та шляхом оприлюднення проекту порядку денного на сайті ВКДКА.</i></p> <p><i>Інформація про проведення засідання ВКДКА розміщується на сайті ВКДКА. Дані про учасників засідання повинні включати ім'я та прізвище або найменування юридичної особи чи громадської організації, назву КДКА регіону, рішення якого оскаржується, а також дату, час і місце проведення засідання ВКДКА. Інформація також повинна містити час початку розгляду відповідного питання з проекту порядку денного та імена і прізвища доповідачів за цими питаннями.</i></p> <p><i>Учасникам засідання повідомлення може надсилатися на електронні адреси, зазначені в скарзі, а також на електронні адреси адвокатів, про які вони повідомили відповідно до статті 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою внесення до Єдиного реєстру адвокатів України. Одночасно їм для ознайомлення надається дистанційний доступ до матеріалів їхньої справи через захищене хмарне сховище Секретаріатом ВКДКА.»</i></p> <p>— пункт 3.3 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції:</p> <p><i>«Член ВКДКА може до дня проведення засідання подавати Голові ВКДКА пропозиції щодо внесення додаткових питань до проекту порядку денного комісії, з якими інші члени ВКДКА можуть безперешкодно ознайомитися.»</i></p> <p>— пункт 3.32 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції:</p> <p><i>«Член ВКДКА, якому доручено перевірити, вивчити та доповісти на засіданні питання, включене до проекту порядку денного, готує письмову довідку-пропозицію. Вона повинна містити вступну та мотивувальну частини з правовим обґрунтуванням та відповідною пропозицією. Письмова довідка-пропозиція члена ВКДКА, якому доручено здійснювати перевірку, та/або довідка-пропозиція іншого члена ВКДКА (альтернативна) обов'язково приєднуються до матеріалів перевірки ВКДКА та зберігаються.</i></p> <p><i>Член ВКДКА, якому доручено перевірити, вивчити та доповісти на засіданні питання, що включене до проекту порядку денного, має право запитати у КДКА лише додаткові матеріали, які були предметом перевірки КДКА, а також витяги з протоколів засідань КДКА, які не були направлені або не приєднані до матеріалів справи.</i></p> <p><i>Такий запит може бути направлений засобами поштового зв'язку або на електронну адресу КДКА.</i></p> <p><i>Відповідь на зазначений запит направляється відповідною КДКА на поштову адресу ВКДКА та на електронну адресу ВКДКА.»</i></p>

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p>— доповнити пункт 3.43 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА новим абзацом наступного змісту: <i>«У разі скасування рішення КДКА та ухвалення ВКДКА нового рішення або про зміну рішення КДКА із застосуванням до адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, ВКДКА приймає також рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.»</i></p> <p>2. Внести зміни та доповнення до Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 268 від «17» грудня 2013 року, зі змінами (далі — Регламент КДКА), а саме: — підпункт 4.6.1 Розділу 4 «Компетенція та юрисдикція кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Компетенція палат кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури» Регламенту КДКА викласти в такій редакції: <i>«Приймає рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на підставі рішення дисциплінарної палати про застосування до адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України; про виключення з Єдиного реєстру адвокатів України іноземних адвокатів в порядку дисциплінарного стягнення або у зв'язку із зміною обставин, які були підставами для включення ЄРАУ, у країні походження іноземного адвоката.»</i></p> <p>3. Рішення Ради адвокатів України набирає чинності з дня його опублікування на вебсайті Національної асоціації адвокатів України</p>
Рішення № 67 від 21 вересня 2024 року «Про внесення змін до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність»	<p>1. Внести зміни та доповнення до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 78 від «4-5» липня 2014 року, зі змінами (далі — Регламент ВКДКА), а саме: — пункт 2.3.18 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Скеровує для розгляду до КДКА іншого регіону скарги, що надійшли стосовно осіб, визначених статтею 66 Правил адвокатської етики, а також у разі, якщо регіональна КДКА не сформована, або у разі відсутності за будь-яких причин кворуму на засіданнях КДКА (палати) регіону.»</i> — доповнити друге речення підпункту 2.8.3 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА після слів «інші документи,» словами «які надсилаються (скеровуються) від імені ВКДКА та».</p> <p>— пункт 2.15 розділу II «Склад і правомочність ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«З питань, віднесених до компетенції ВКДКА, ВКДКА приймає рішення. З процедурних питань ВКДКА приймає постанови або протокольні рішення.»</i></p> <p>— пункт 3.2 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Члени ВКДКА та учасники засідання повідомляються про місце, день, час засідання ВКДКА та проєкт порядку денного не пізніше ніж за десять днів до дня проведення засідання. Повідомлення надсилається засобами поштового зв'язку, кур'єром або електронною поштою та шляхом оприлюднення проєкту порядку денного на сайті ВКДКА.»</i></p>

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	<p><i>Учасникам засідання повідомлення також може надсилатися на електронні адреси, зазначені в скарзі, а також на електронні адреси адвокатів, які вони вказали відповідно до свого обов'язку для внесення до Єдиного реєстру адвокатів України згідно зі статтею 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».</i></p> <p><i>Інформація про проведення засідання ВКДКА розміщується на сайті ВКДКА. Дані про учасників засідання повинні включати ім'я та прізвище або найменування юридичної особи чи громадської організації, назву КДКА регіону, рішення якого оскаржується, а також дату, час і місце проведення засідання ВКДКА. Інформація також повинна містити час початку розгляду відповідного питання з проєкту порядку денного та імена і прізвища доповідачів за цими питаннями.</i></p> <p><i>Секретаріат ВКДКА зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня після надходження скарги на рішення КДКА надавати учасникам засідання дистанційний доступ до матеріалів справи та всіх інших документів, що мають відношення до справи, через захищене хмарне сховище.».</i></p> <p>— абзац третій підпункту 3.2.2 пункту 3.2 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«— на електронну адресу адвоката, яку він вказав відповідно до свого обов'язку для внесення до Єдиного реєстру адвокатів України згідно зі статтею 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»».</i></p> <p>— у абзаці першому пункті 3.32 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА друге речення викласти в такій редакції: <i>«Вона повинна містити вступну та мотивувальну частину з правовим обґрунтуванням.».</i></p> <p>— пункту 3.45 розділу III «Підготовка і проведення засідань ВКДКА» Регламенту ВКДКА викласти в такій редакції: <i>«Рішення ВКДКА приймаються шляхом голосування за наслідками загального обговорення. Член ВКДКА не має права утриматися при голосуванні. Рішення про задоволення скарги вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість членів ВКДКА від загальної кількості її членів. У разі відсутності за наслідками голосування встановленої законодавством більшості голосів, скарга вважається відхиленою, про що зазначається у рішенні ВКДКА про залишення скарги без задоволення, а рішення КДКА без змін.».</i></p> <p>— у Регламенті ВКДКА слова «довідка-пропозиція» у всіх відмінках замінити словом «довідка» у відповідному відмінку.</p> <p>2. Доповнити статтю 10 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 120 від 30 серпня 2014 року, із змінами та доповненнями, другим абзацом в такій редакції: <i>«Вимоги до заяви (скарги), які визначені в статті 14 цього Положення, не застосовуються до судових рішень, ухвал, окремих ухвал або постанов, які є обов'язковими до виконання, що подані на дії адвокатів.»</i></p>

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ВЕРЕСЕНЬ – ЖОВТЕНЬ 2024 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із **20 вересня по 20 жовтня** до Комітету надійшло **5 звернень** про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Крім розглянутих звернень, Комітет направив **4 відповіді** адвокатам. У межах розгляду скарг адвокатів Комітет надіслав **2 листи**, з яких всі адресовані територіальним центрам комплектування з вимогами припинити порушення прав адвокатів, а щодо порушників провести службові розслідування та притягнути до відповідальності.

Також із **20 вересня по 20 жовтня** Комітет забезпечив нагляд за дотриманням правоохоронцями професійних прав і гарантій адвокатської діяльності під час проведення **8 слідчих (розшукових) дій**.

Спеціальне місце для проведення зустрічей між адвокатами та військовозобов'язаними з'явиться у Волинському обласному територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки.

Таке рішення військового командування прийняло після наради з представниками Національної асоціації адвокатів України, повідомив Волинський ТЦК у листі від 19.09.2024 № 1104. Там уважають, що така практика має позитивний досвід реалізації.

Нагадаємо, нещодавно у цьому ТЦК заявляли, що адвокати не повинні втручатися у процеси мобілізації та проходження військово-лікарської комісії.

Цю заяву прокоментували в Уповноваженого ВР з прав людини та у НААУ. Крім цього, НААУ підготувала і направила звернення до Міністра оборони України та Командувача Сухопутних військ ЗСУ стосовно захисту прав адвокатів.

У відповідь Волинський ТЦК заявив, що не ставив собі за мету жодним чином обмежувати права адвокатів або позбавляти громадян конституційного права на правовий захист.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/dptper.

Останнім часом почастишали звернення до НААУ про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. У тому числі з боку службовців територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Деякі факти містять ознаки складу злочину. Про це під час робочої наради голова Комітету **Євген Солодко** розповів голові НААУ, РАУ Лідії Іззовітовій. Чи не в усіх регіонах країни фіксуються факти, коли адвокатів під надуманими приводами не допускають до клієнта, змушують відмовитися від захисту або надання правничої допомоги, застосовують для цього погрози та насильство.

При цьому сама діяльність адвоката з надання професійної правничої допомоги, яка гарантована Конституцією України, сприймається і подається як сприяння

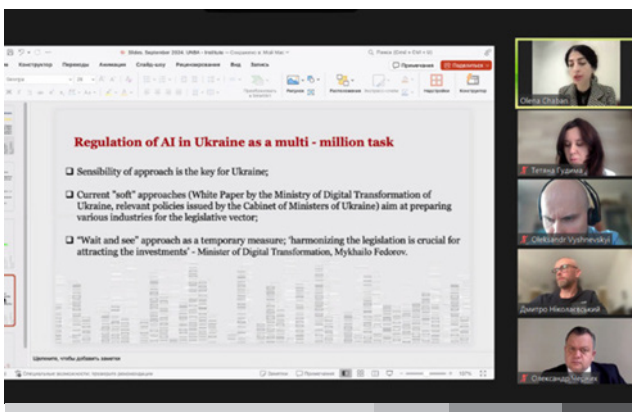
злочинній діяльності та перешкоджання нормальній роботі державних органів.

Найбільш масштабних форм порушення набули у мобілізаційних процедурах, коли за вказівками командування адвокатів не допускають у приміщення ТЦК із клієнтами-військовозобов'язаними, яким надається правнича допомога. Зокрема, службовці посиляються на Закон України «Про правовий режим воєнного стану», стаття 8 якого дозволяє військовому командуванню разом із військовими адміністраціями запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, заходи правового режиму воєнного стану, серед яких — право обмежувати свободу пересування громадян.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lzbibg.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Попри швидкоплинність процесу поширення штучного інтелекту у світі в Україні більшість людей побоюються використовувати новітні технології на практиці. Це пов'язано з необізнаністю та відсутністю правового регулювання використання ШІ.

Про ризики та перспективи використання ШІ дискутували учасники науково-практичної конференції на тему «Штучний інтелект: етичні та правові аспекти використання в українській економіці», організованої за ініціативою представника НААУ у Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександра Черних** у співпраці з ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова» НАН України та Фондації Кларк для юридичної освіти.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bgqpwz.

Аби почати практикувати міжнародне право та право рідної країни у Чеській Республіці, українському адвокату необхідно набутися статусу іноземного адвоката в цій країні і потрапити до реєстру Асоціації адвокатів Чехії. Про процедуру доступу до професії у цій країні розповіла під час семінару представник НААУ в Чехії **Олена Максименко**.

Відповідно до Закону Чеської Республіки про адвокатуру від 13.03.1996 № 85/1996 адвокатом є особа, внесена до реєстру адвокатів, який веде Асоціація адвокатів Чехії (Českou advokátní komoru, ČAK). Для українських адвокатів, які мають право довгострокового перебування в країні, цікавою є можливість потрапити до реєстру у статусі іноземних адвокатів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ruvvxi.

17 жовтня представник НААУ в Угорщині **Віктор Ясевін** опублікував статтю щодо 4 варіантів податкового резидентства українця за кордоном.

У тих, хто через війну в Україні виїхав за кордон і облаштовує там своє життя, рано чи пізно постане питання сплати податків. Податковим резидентом якої країни буде українець в Європі, в якій країні він має

сплачувати податок від доходів? Розглянемо питання на прикладі українського адвоката в Угорщині.

Представники багатьох професій можуть працювати за кордоном чи в самій країні перебування офлайн або дистанційно по всьому світові, в тому числі в Україні. Так, адвокат може здійснювати професійну діяльність:

1) на території Угорщини в статусі угорського адвоката або іноземного юридичного консультанта, набутого відповідно до профільного закону Угорщини № LXXVIII «Про адвокатську діяльність»;

2) дистанційно в Україні як український адвокат, надаючи правничу допомогу через інтернет і беручи участь у засіданнях через систему «Електронний суд».

В обох випадках податкові органи України розглядатимуть його як податкового резидента України. Водночас для угорських податкових органів єдиним і достатнім критерієм наявності у фізичної особи податкового резидентства Угорщини є встановлення факту її перебування на території Угорщини більше 183 днів протягом року. Отже, особа, що більше півроку перебуває в цій країні, стає одночасно податковим резидентом і України, і Угорщини. Аби вирішити проблему подвійного податкового резидентства, держави, як правило, домовляються на рівні конвенцій.

Між Україною і Угорською Республікою Конвенцію про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилень було підписано ще в 1995 році.

Оподаткування незалежних особистих доходів, отриманих від надання професійних послуг чи іншої діяльності незалежного характеру, регламентується ст. 14 Конвенції.

Під терміном «професійні послуги» розуміється незалежна діяльність лікарів, адвокатів, інженерів, архітекторів, стоматологів і бухгалтерів, незалежна наукова, літературна, артистична, художня, освітня або викладацька діяльність.

Отже, за правилами Конвенції дохід, який одержується резидентом однієї держави щодо професійних послуг чи іншої діяльності незалежного характеру, оподатковується тільки в цій державі, за винятком випадку, коли він володіє регулярно доступною постійною базою в другій державі з метою проведення цієї діяльності. Якщо у нього є така постійна база, дохід може оподатковуватися у другій державі, але тільки стосовно доходу, що приписується до цієї постійної бази.

«Якщо у резидента України є така постійна база в Угорщині, дохід може оподатковуватися в Угорщині, але тільки стосовно доходу, що приписується до цієї постійної бази», — зазначив автор.

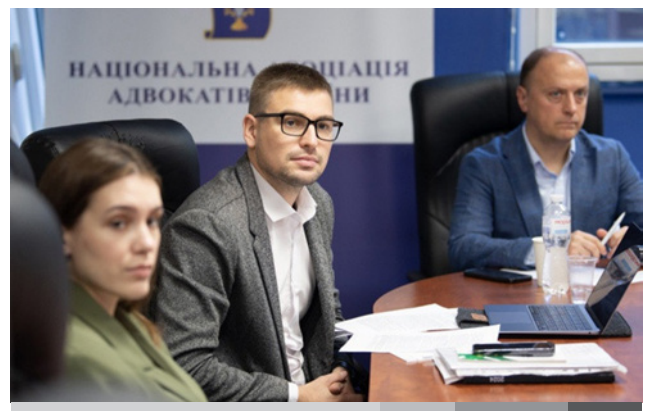
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ixkigz.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

25 вересня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Окремі аспекти приватизаційних процесів 2024 року в Україні. Площина судових спорів, розслідувань АМКУ».

Голова Комітету Андрій Шабельніков, який виступив модератором заходу, відзначив вплив війни на питання, пов'язані з приватизаційними процесами. Втім, на його думку, вирішуючи правові проблеми та створюючи більш сприятливий інвестиційний клімат, Україна зможе залучити іноземні інвестиції та стимулювати економічне зростання. Оскільки країна продовжує відновлюватися від війни, приватизація

може відігравати життєво важливу роль у відбудові економіки та забезпеченні майбутнього.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/gudrop.

27 вересня голова Комітету Андрій Шабельніков виступив в ефірі Новини Live, де обговорив кроки отримання компенсації за майно, пошкоджене внаслідок обстрілів, фіксацію пошкоджень. Одразу необхідно повідомити поліцію про інцидент. Співробітники мають скласти протокол, у якому зафіксувати масштаби руйнувань. Цей документ є важливим доказом для наступних кроків.

Також слід зробити детальні фото та відео з усіх ракурсів, які відображають масштаб і характер пошкоджень майна. Вони також будуть доказом під час подання документів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xmpvoh.

27 вересня оприлюднена стаття голови Комітету **Андрія Шабельнікова на тему «Податкові накладні та їх блокування в Україні — тренди 2024»**. Сьогодні український бізнес переживає важкі часи. Окрім того що підприємці щодня борються з наслідками агресії зовнішнього ворога, бізнесу доводиться долати й внутрішні виклики. Мова йде про посилення тиску на бізнес, а саме блокування податкових накладних.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pfhjyy.

7 жовтня Андрій Шабельніков розтлумачив кілька моделей економічного бронювання, що станом на зараз є на руках у парламентарів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xgvwgt.

8 жовтня голова Комітету Андрій Шабельніков пояснив «Фокусу», що українці, які займаються підприємницькою діяльністю, можуть не платити ЄСВ попри те, що податкова неодноразово нагадувала, що буде, якщо не платити ЄСВ під час війни, а саме про вплив

його сплати на зарахування страхового стажу. Але згідно з п. 3 прикінцевих положень законопроекту «Про Державний бюджет України на 2025 рік» планується призупинити дію положень, які передбачали можливість для ФОП у період воєнного стану не сплачувати за себе ЄСВ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bxpzme.

10 жовтня на сайті НААУ була оприлюднена стаття голови Комітету **Андрія Шабельнікова** «Чи варто зберігати заощадження в інвестиційних монетах?». Із 1 жовтня Національний банк відновив роботу кас, у яких можна купити чи продати інвестиційні монети. Ці каси в НБУ були зачинені з моменту повномасштабного вторгнення. Хоча банки-партнери відновили продаж інвестиційних монет та золотих зливків ще у вересні 2022 року. Інвестиційні монети — це монети, які виробили з дорогоцінних металів з пробами для золота — 999,9, для срібла — 999,9 і які призначені для інвестування та накопичення. Інші країни також карбують монети з паладію та платини. Номінальна вартість таких монет значно нижча від вартості дорогоцінного металу, з якого вони відкарбовані. Інвестиційні монети належать до банківських металів. Наприклад, срібні монети номіналом 1 грн можуть мати закупівельну ціну більше ніж 1 тис. грн, а ціну продажу — вдвічі більше. Нацбанк установлює правила продажу інвестиційних монет, а також регулює ціноутворення

на них. Закупівельні ціни та ціни продажу інвестиційних монет НБУ розраховує з огляду на офіційні курси банківських металів, враховуючи масу та номінал монети. Загалом, ціни на інвестиційні монети залежать від світових цін. Якщо протягом року ціни на золото та срібло можуть ще можуть коливатися, то в підсумку за декілька років все одно спостерігається зростання їхньої ціни. Отже, ми підходимо до розуміння, навіщо потрібні інвестиційні монети.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xsekyu.

11 жовтня оприлюднена стаття голови Комітету **Андрія Шабельнікова на тему «Збільшення податків для ФОПів з 1 жовтня 2024 року»**. Досить тривалий час велися жваві дискусії з приводу збільшення податків в Україні. Різноманітні новинні ресурси просто «розривало» від думок відомих політиків та експертів щодо доцільності збільшення податкового

навантаження на громадян. Безперечно, це питання є дуже важливим, оскільки в умовах війни та складної економічної ситуації громадяни і так перебувають під тиском.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bpqrcl.

12 жовтня голова Комітету Андрій Шабельніков в ексклюзивному коментарі УНН розповів про можливі ускладнення при сплаті підвищеного військового збору. Зазначив, що механізм сплати недосконалий і потребує доопрацювання. Ухвалений днями Верховною Радою проєкт закону щодо підвищення податків

може викликати деякі ускладнення у сплаті військового збору.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/eicwef.

15 жовтня Андрій Шабельніков у коментарі порталу «Поради юриста» розповів, що бізнесу необхідно дізнатися правильні реквізити для сплати військового збору. Враховуючи, що законопроєкт № 11416-д ще не підписано, після набрання чинності актуальні реквізити можуть змінитися. Також необхідно проконтролювати вчасну сплату військового збору, аби уникнути накладення штрафів. Крім того, варто детально проаналізувати порядок подання нової звітності. Після запровадження військового збору для ФОП відповідні податкові декларації будуть змінені.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mhvjwg.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

7 жовтня на сайті НААУ була оприлюднена стаття секретаря Комітету **Ірини Попіки** на тему «Коли проживання за кордоном стає ухиленням від виконання батьківських обов'язків».

«Ухилення від виконання батьківських обов'язків має місце в тому випадку, якщо мати або батько не виконують свої батьківські обов'язки за відсутності об'єктивних причин, які б перешкоджали цьому».

Однією з підстав для позбавлення батька або матері батьківських прав є ухилення від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини. Чи можна розглядати як невиконання батьківських обов'язків факт перебування одного з батьків за кордоном?

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qokhru.

28 — 29 вересня відбулися II National Family Law Moot Court Competition — судові змагання для активних

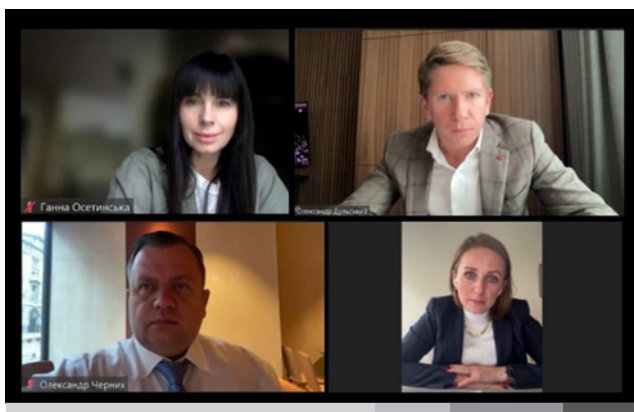
молодих правників. Одним із суддів, запрошених на захід, став заступник голови Комітету **Юрій Бабенко**.

Під час змагань команди зі студентів-юристів імітували судовий процес, пов'язаний з питаннями сімейного права, а саме представляли позиції сторін позивача і відповідача перед колегією суддів. Учасникам перед початком були надіслані правила змагань та фабула справи, в якій викладалися фактичні обставини та завдання.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/yrhman.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ В ЄС

20 вересня у НААУ за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Наслідки відступу України від зобов'язань за міжнародними договорами. Можливості розшуку каналами Interpol та впливу на екстрадиційні процедури». Судова практика, яка нині формується через відступ України від зобов'язань за міжнародними договорами (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), викликає занепоко-

ення. Таку думку висловив голова Комітету **Олександр Дульський** під час заходу.

Нагадаємо, Указ Президента від 24.02.2022 № 64 «Про введення воєнного стану» містить перелік статей Конституції (30 — 34, 38, 39, 41 — 44, 53), за якими тимчасово можуть обмежуватися права і свободи. Пізніше Генеральному секретарю ООН було надіслано нотифікацію, в якій було задекларовано конкретний обсяг обмежень з посиланням на норми Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, від виконання яких Україна відмовляється. Суть цих обмежень полягає в можливості примусового відчуження в установленому порядку майна, що перебуває у приватній власності, для потреб держави, запровадженні комендантської години і, як наслідок, заборони пересування на вулицях та в громадських місцях у певний час доби, встановленні особливого режиму в'їзду та виїзду, обмеженні пересування громадян, проведенні огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, житла та заборони мирних зібрань, мітингів, походів, демонстрацій, заборони чи обмеженні у виборі місця перебування і заборони громадянам, які перебувають на військовому чи спецобліку, змінювати місце проживання і встановленні військового житлового збору для фізичних та юридичних осіб.

Але практика застосування судами обмежень, на думку О. Дульського, викликає занепокоєння. Як приклад, він навів рішення, постановлене українським судом у серпні 2024 року. Воно стосувалося питання застосування запобіжного заходу. Сторона захисту послалася на низку рішень ЄСПЛ, аргументуючи відсутність обґрунтованої підозри, а також недоведеність існування ризиків, про які заявляли процесуальні опоненти.

Але суд як один і аргументів застосував таку позицію. Оскільки в Україні воєнний стан, ведуться бойові дії, частина території України перебуває в окупації, в країні продовжуються мобілізаційні заходи, рішення ЄСПЛ прецедентного характеру, які стосуються запобіжних заходів та на які в клопотанні та в засіданні посилалася сторона захисту, на цей час не можуть повною мірою імплементуватися в практику національних судів. Адже вони ухвалювалися в мирний час. І в них не враховані обставини щодо застосування запобіжного заходу в умовах війни. При цьому питання розглядалося в Івано-Франківській області, далекій від лінії фронту.

Також під час заходу учасники окреслили ключові проблеми екстрадиційних питань та поділилися методами реагування на виклики, обговорили механізми захисту осіб, яким загрожує видача, а також розглянули аспекти співпраці України з Міжнародною організацією кримінальної поліції.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

Іноді фото улюбленого собаки, розміщене у соцмережі, може дати зачіпку для виявлення прихованих активів недобросовісного боржника. А для ефективного стягнення необхідний доступ до відповідних реєстрів і баз даних країн ЄС.

4 жовтня відбулася конференція «Цифрова економіка: сучасні методи розшуку активів за кордоном». Захід був організований Національною асоціацією адвокатів України спільно з Національною асоціацією арбітражних керуючих України та Асоціацією приватних виконавців України за підтримки Інституту економіко-правових досліджень НАН України ім. В. Макутова та Фондації Кларк для юридичної освіти.

Голова АПВУ **Оксана Русецька** відзначила важливість проведення таких заходів з міжнародними партнерами, взаємодії професійних спільнот у ствердженні законності і своєчасності виконання судових рішень в Україні, а приватний виконавець **Марія Фесик** розповіла про правові підстави виконання рішень українських судів за кордоном.

Голова НААКУ **Олександр Бондарчук** зауважив, що арбітражні керуючі мають використовувати найсучасніші знання та технології при виконанні своїх обов'язків, а розвиток економічних відносин та технологій диктує нові виклики, які неможливо подолати без здобуття міжнародного досвіду.

Італійський адвокат **Массіміліано Бласоне** розповів про практику виконання транскордонних рішень в Італії та описав можливості використання міждержавної платформи з торгівлі арештованим майном, яка впроваджена міністерствами юстиції країн ЄС. Окремо він звернув увагу на мережу Copneph, яка працює в транскордонних виконавчих провадженнях у Європі. Також він підкреслив важливість доступу до реєстрів та баз даних для ефективного виконання заходів щодо примусового стягнення боргів. Доступ до таких реєстрів може бути відкритим для громадськості або доступним лише для агентів примусово-

го виконання. Важливі приклади включають реєстри боржників у Чехії, Угорщині, Естонії, Австрії та Бельгії, а також реєстри активів і специфічних даних, таких як банківські рахунки, нерухомість, автомобілі, доходи, корпоративні акції, податкові звіти, борги, транзакції Western Union, онлайн-казино та електронні гаманці.

Цікаві кейси розшуку активів від сторінки домашньої собаки в Інстаграмі до виявлення активів прихованих у криптовалютах недобросовісних боржників навів директор з розслідувань та врегулювання спорів міжнародної компанії S-RM **Септімус Кнокс**. Він розкрив механізми та методики, які застосовуються в різних юрисдикціях.

Захід проводився як частина проекту «Соціальна справедливість та цифрова економіка», що спрямований на залучення кращих міжнародних експертів та практиків до обміну досвідом з українськими колегами, яким опікується Голова Комітету **Олександр Черних**.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/dvgcai](https://surl.li/dvgcai).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

11 жовтня відбулося онлайн-засідання Комітету, присвячене обговоренню окремих проблемних питань функціонування системи БПД. Серед основних питань було ініціювання відновлення роботи Наглядової ради Координаційного центру з надання правової допомоги та залучення НААУ до нормотворчої роботи у цій сфері. Крім цього, предметом розгляду стали протиправні дії Координаційного центру з надання ПД та Південного міжрегіонального центру з надання БВПД щодо адвоката Гержової Г. Г.

Члени Комітету зробили висновок про неприпустимість перевірки якості надання БПД іншими суб'єктами, крім спеціально створених рад адвокатів регіонів, а також констатували факти порушення прав заявниці.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

30 вересня у НААУ відбувся захід «Дотримання посадовими особами органів влади законодавства з питань мобілізації». Захід організував Комітет спільно з громадськими організаціями — Правозахисною спілкою інвалідів, Інкубатором демократичних ініціатив та Національною асоціацією спинальників України. Участь у ньому взяли також представники територіальних центрів

комплектування та соціальної підтримки. Голова Комітету Олександр Вознюк, який виступив модератором круглого столу, наголосив на необхідності конструктивного діалогу між адвокатами, представниками ТЦК та іншими зацікавленими сторонами. «Нашою метою є створення правильної платформи для комунікації. Це не про звинувачення когось, а про знаходження рішень для дотримання законодавства як посадовими особами, так і військовозобов'язаними, — зауважив він. — Закон установлює правила, і ми повинні їх виконувати». Під час заходу було наведено низку кейсів, що ілюструють реальні проблеми мобілізації осіб з інвалідністю. Деякі з них були пов'язані із захистом прав таких осіб і завершувалися у суді визнанням факту порушень мобілізаційного процесу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lncncz.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ НААУ

29 вересня Андрій Саченко, регіональний представник Комітету у Миколаївській області, провів лекцію-семінар для здобувачів вищої освіти 4 курсу навчання навчально-наукового медичного інституту

Чорноморського національного університету ім. Петра Могили на тему «**Юридична гігієна медичних працівників**».

30 вересня Яна Бабенко, регіональний представник Комітету у Київській області, як спікер взяла участь у вебінарі, організованому Global Medical Knowledge Alliance в рамках Грантового конкурсу, що проводиться ГС «Мережа хабів громадянського суспільства України».

Говорили з хірургинями про подолання гендерної нерівності у контексті трудового й медичного права.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/unlqvn.

2 жовтня Яна Бабенко, регіональний представник Комітету у Київській області, провела вебінар в рамках курсу «**Медичне право 5.0**» для **Vca.Education. Education** на тему «**Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичної допомоги**».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mdvthf.

9 жовтня Савелова Юлія, членкиня Ради Комітету, провела семінар для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти групи ПБА-24-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету на тему «**Доступ до первинної медичної: практичний аспект**».

11 жовтня Вітязь Оксана, членкиня Ради Комітету, провела вебінар для адвокатів Житомирської області на тему «**Військово-лікарські комісії. Їх робота під час військового стану. Оскарження рішень. Судова практика України**».

18 жовтня Миколаєць Юлія, членкиня Ради Комітету, провела лекцію на тему «**Нові підстави звільнення**».

у КЗпП» на церемонії «Всеукраїнський конкурс **«Кадрилик року — 2024»**.

— Підготувала до публікації статтю на тему «Як подати звернення до профспілки, щоб поліпшити умови праці, опублікована у спеціалізованому щомісячному журналі «Довідник головної медичної сестри», № 10, жовтень, 2024, С. 33 — 37.

— Підготувала до публікації статтю на тему «Лікарська таємниця: правомірне розкриття на зовнішні запити», опублікована у журналі «Головний бухгалтер медичного закладу», № 10 / 2024, жовтень.

У жовтні Ірина Сенюта, голова Комітету, підготувала публікацію на тему **«Який документ необхідно надати суб'єктові персональних даних (пацієнтові / законному представнику пацієнта) при обробці персональних даних у закладі охорони здоров'я чи у ФОП, яка провадить господарську діяльність із медичної практики: згоду на обробку персональних даних чи повідомлення про обробку персональних даних?»** Практикуючий лікар, том 14, № 3, 2024. С. 48 — 49.

Бюлетень Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ

Членами Ради Комітету Христиною Терешко, Іриною Сенютою, Дмитром Дюжевим та Наталією Чорновус підготовлено бюлетень за червень — вересень 2024 року.

До уваги читачів представлено:

- новини Комітету;
- актуальні зміни до законодавства;
- огляд спектральної судової практики Верховного Суду у справах, що пов'язані з провадженням господарської діяльності у сфері медичної практики;
- перелік наукових публікацій.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

В умовах воєнного стану законодавчі пропозиції удосконалити ті або інші суспільні відносини, аби захистити інтереси держави, часто приховують в собі обмеження прав громадян. І такі ініціативи навряд можна підтримувати.

До Верховної Ради внесено проєкт Закону № 11476 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення продажу паке-

тів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків».

Автори ініціативи планують унеможливити негативний вплив на процедуру продажу (наприклад, зупинку продажу) з боку колишніх акціонерів, власників істотної участі та/або колишніх бенефіціарних власників, банків, акції яких перейшли у власність держави відповідно до законодавства України (зокрема, йдеться про АТ «СЕНС БАНК»).

У НААУ відзначили, що цим законопроектом фактично у ручному режимі пропонується обмежити право колишніх бенефіціарів та/або акціонерів банку, стосовно якого розпочато і не завершено процедуру продажу пакета акцій відповідно до положень Закону України «Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків», захищати свої майнові права у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pbggno.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, передбачені частиною першою статті 303 КПК, можуть бути подані особою протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Але що робити, коли строк пропущений?

Деталізувати відповідь на це питання спробували у проєкті Закону № 11450 від 29.07.2024 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення порядку отримання та оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора».

Документом, зокрема, пропонується доповнити норму ст. 304 КПК положеннями, згідно з якими у випадку пропуску строку, встановленого для подання скарги, скарга повертається особі, якщо при її поданні особа не порушила питання про поновлення цього строку. Слідчий суддя за наявності відповідної заяви поновлює строк, якщо його було порушено з поважних причин (хвороба, відрядження, стихійне лихо, хвороба близьких родичів тощо), та за наявності відповідного обґрунтування. Підставою для поновлення строків також може бути визнано й об'єктивні причини, внаслідок яких особа не змогла вчасно реалізувати своє право на подання скарги. Одночасно з поданням заяви про поновлення процесуального

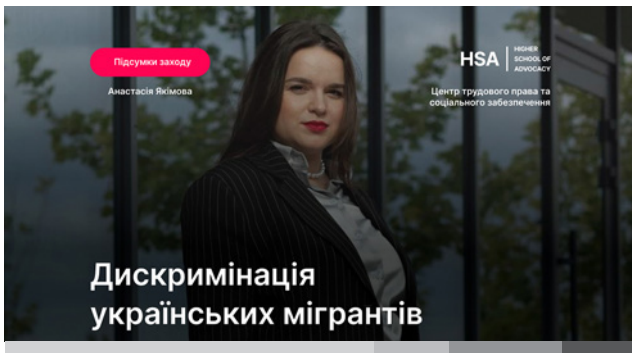
строку має подаватися скарга, стосовно якої пропущено строк.

На прохання Комітету Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності, у Комітеті проаналізували цей законопроект та звернули увагу, що в ньому не вказується порядок подання заяви на поновлення строків та відповідної скарги.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ielmaq.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У вересні у США НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Дискримінація українських мігрантів», лектором якого виступила член Ради Комітету **Анастасія Якімова**.

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками дискримінацію українських мігрантів, а саме:

- 1) перелік норм міжнародного права, якими регулюється питання протидії дискримінації за ознакою раси та національності;
- 2) стратегію захисту;
- 3) аспекти здійснення міжнародних процедур.

У рамках характеристики дискримінації українських мігрантів акцентовано на такому:

- 1) перелік норм міжнародного права, якими регулюється питання протидії дискримінації за ознакою раси та національності:
  - Загальна декларація прав людини (ст. 2; 5; 7);
  - Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 14; 1 Протоколу № 12 до Конвенції);
  - Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст. 5);
  - Конвенція про статус біженців (ст. 2);
  - Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ч. 2 ст. 2; ч. 1 ст. 11; ч. 1 ст. 12);

— Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 7; ч. 1 ст. 9; ст. 12, 13, 17, 26);

— Директива ради 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 року про імплементацію принципу однакового ставлення до осіб незалежно від расового або етнічного походження.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xgffdr.

2 жовтня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему «Публічне звинувачення у злочині — не оціночне судження».

Посилання на конкретну фізичну особу у контексті її зв'язку зі злочином, кримінальним провадженням чи його розслідуванням можливе лише у разі, коли особа перебуває у статусі підозрюваного, обвинуваченого або підсудного.

Такого висновку дійшов Касаційний цивільний суд Верховного Суду у справі № 484/2781/19.

На засіданні бюро парторганізації депутат поширив інформацію про здійснення колегою замаху на його життя з мотивів помсти. Вважаючи поширену інформацію такою, що не відповідає дійсності та завдає шкоди честі, гідності, діловій репутації, другий депутат звернувся до суду із позовом. Серед іншого, він просив суд визнати поширену інформацію недостовірною та стягнути на його користь компенсацію за завдану моральну шкоду.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kaudaf.

9 жовтня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Вікторії Кучерявенко** на тему «Коли за оціночне судження доведеться відповідати».

Неможливість притягнення особи до відповідальності за висловлення оціночних суджень є загальним постулатом у справах із захисту честі, гідності та ділової репутації. Втім із правила завжди існують винятки.

Відповідно до ст. 30 Закону «Про інформацію» оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири).

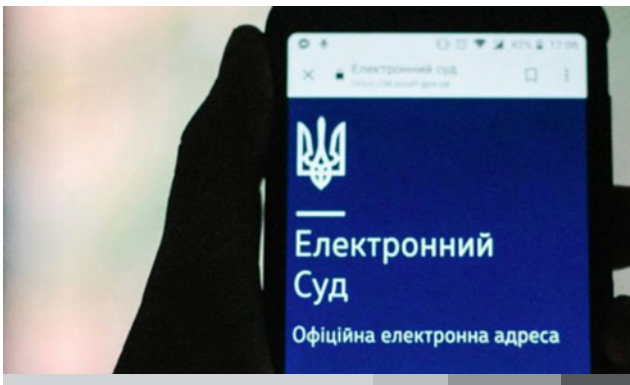
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/eedkim.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У вересні до Комітету ВРУ з питань правової політики та Вищої ради правосуддя були направлені пропозиції до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» (реєстр. № 3200-ІХ від 29.06.2023), що обумовлено почастішанням випадків підвисання підсистеми «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС). Сервіс працює дуже повільно або сторінка недоступна, що створює перешкоди адвокатській діяльності.

Раніше на законодавчому рівні було запроваджено обов'язковість реєстрації учасниками провадження електронних кабінетів в ЄСІКС та визначено порядок вручення судом документів у справах виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету (закони № 3200-ІХ від 29.06.2023 та № 3424-ІХ від 19.10.2023).

Аби отримувати та подавати до суду документи, електронні кабінети в «Електронному суді» зареєстрували у тому числі адвокати. І збої в роботі системи, проблеми з електропостачанням, нестабільність інтернету — все це суттєво впливає на можливість організації ними роботи. Водночас ці перешкоди не завжди приймаються судом як підстави для відкладення розгляду судового засідання чи поновлення строку для подання процесуальних документів.

У статті 14 ЦПК, ст. 6 ГПК, ст. 18 КАС визначено, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану у разі знеструмлення електромережі суду чи настання інших

обставин, які унеможливають функціонування ЄСІКС, суд може вручати особі, яка зареєструвала електронний кабінет, будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, у паперовій формі.

Сьогодні процесуальне законодавство визначає для суб'єктів, які мають електронні кабінети в ЄСІКС, 2 форми подання документів до суду: паперову та електронну (через підсистему «Електронний суд»).

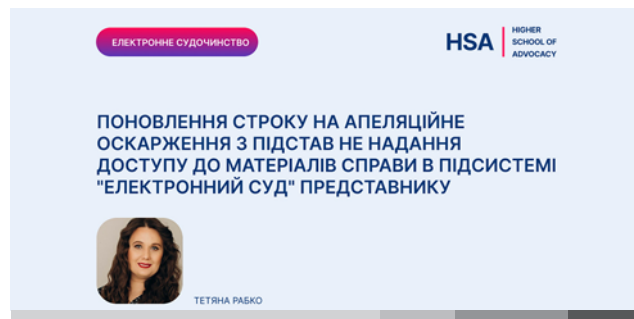
Водночас бувають випадки, коли процесуальний документ потрібно подати до суду терміново або місцезнаходження учасника справи розташоване поза межами розташування поштових служб / сервісів.

З урахуванням зазначених обставин варто було б доповнити процесуальне законодавство нормою про те, що у разі підтвердження технічної неможливості використання підсистеми «Електронний суд» учасник справи, який зобов'язаний подавати документи в електронній формі виключно з використанням електронного кабінету в ЄСІКС, може подавати процесуальні документи, підписані з використанням кваліфікованого електронного підпису, та докази неможливості використання підсистеми «Електронний суд» на офіційну електронну адресу суду.

Повний текст пропозицій НААУ дивіться за посиланням: URL: unba.org.ua/assets/uploads/publications/3200-%D0%A5%D0%86.pdf.

Заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** за період вересень — жовтень опублікувала:

— статтю «Недотримання форми звернення до суду фізичною особою через призму електронного судочинства»;

— статтю «Поновлення строку на оскарження з підстав ненадання доступу до матеріалів справи в підсистемі «Е-суд» представнику»;

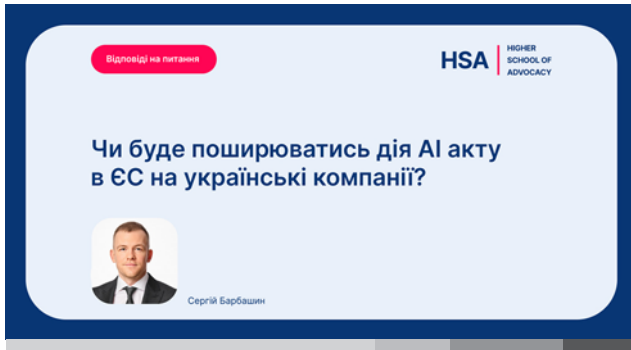
— дайджест судової практики у сфері електронного судочинства.

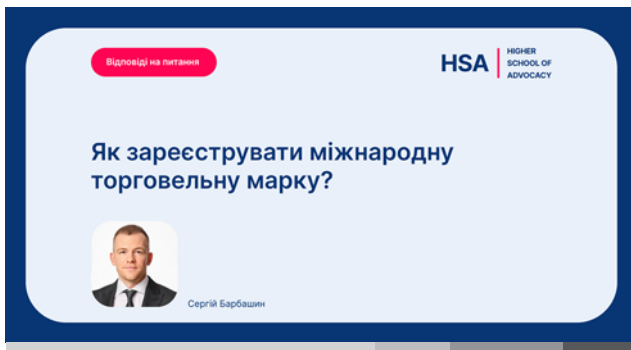
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У межах рубрики ВША НААУ #Відповідінапитання, заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** відповідає на запитання адвокатів «Чи буде поширюватись дія AI акту в ЄС на українські компанії?».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/scgkmt.

У межах рубрики ВША НААУ #Відповідінапитання, заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** відповідає на запитання адвокатів «Як зареєструвати міжнародну торговельну марку?».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/waqrta.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРІВ

4 жовтня на сайті НААУ була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Сергія Лисенка** на тему «Захист прав добросовісного набувача забезпечить компенсаційний механізм».

Коли в процесі приватизації були допущені помилки, держава може повернути у свою власність майно. Навіть якщо минув десяток років. Навіть якщо змінилося кілька власників і останній є добросовісним. Як захистити права останнього в такому випадку?

Захист права власності гарантовано Першим протоколом до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до ст. 1 якого кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Позбавлення права власності має бути здійснене відповідно до закону, необхідним у демократичному суспільстві і спрямованим на досягнення «справедливого балансу» між інтересами суспільства та особи.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ojslidd.

8 жовтня на сайті НААУ була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Сергія Лисенка** на тему «Захистити добросовісного набувача від повернення прокуратурою майна державі: місія здійсненна?».

Хоча у кожній демократичній державі право власності є одним із фундаментальних прав людини, для нього все ж існують обмеження. Одне з таких обмежень — можливість повернення за позовами прокурорів у державну власність майна, яке свого часу було законно приватизовано.

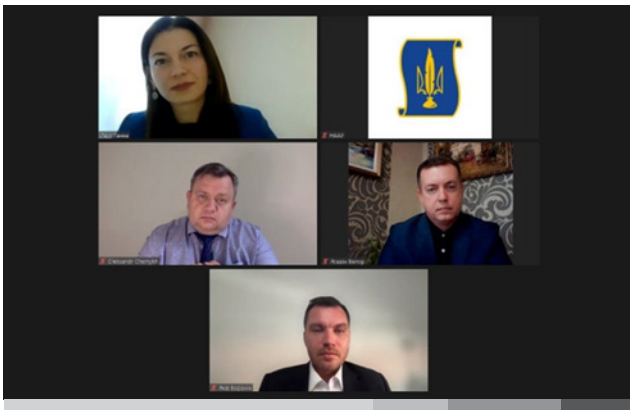
Без компенсації. Ідея таких звернень до суду полягає в тому, що оскільки законодавство надає власникам широкі права щодо самостійного господарювання, така діяльність не повинна завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію тощо. І спираючись на цей загальний принцип, в обґрунтуванні позовних вимог прокурори протиставляють інтереси держави та суспільства інтересам суб'єктів приватного права, які стали власниками нерухомого майна, у тому числі земельних ділянок.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/vxdyoo.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

30 вересня у НААУ за ініціативи Комітету та у співпраці з представниками НААУ за кордоном відбудеться вебінар на тему «Особливості оподаткування українських адвокатів у Великій Британії, Польщі та Угорщині».

Захід був присвячений питанню, як українському адвокату за кордоном платити податки, адже через війну в Україні чимало адвокатів виїхали за кордон та почали вести діяльність у європейських країнах.

Польща. Питання визначення податкового резидентства адвоката у випадку його проживання в Польщі більше ніж 186 днів та умови, за яких особа буде вважатися податковим резидентом Польщі, а коли — податковим резидентом України, розглянула секретар Комітету з питань митного та податкового права **Ганна Леус**.

Угорщина. Представник НААУ в Угорщині **Віктор Ясевін** зауважив, що професійна діяльність українських адвокатів на території цієї країни може здійснюватися у двох формах, однак в обох випадках податкові органи України розглядатимуть адвоката як податкового резидента України. А перебування в Угорщині більше 183 днів протягом року автоматично робить українця ще й податковим резидентом Угорщини.

Велика Британія. Представник НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександр Черних** наголосив на тому, що у Сполученому Королівстві українські адвокати можуть практикувати під власним титулом «адвокат», посилячись на відповідні роз'яснення Юридичного товариства та Органу з регулювання діяльності соліситорів. Водночас існують певні обмеження на галузі і форми надання правничої допомоги.

Детальніше у новині та статті Віктора Ясевіна.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

11 жовтня проведено спільну зустріч Комітету та Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення щодо обговорення проблемних питань недопущення порушення професійних гарантій адвокатської діяльності у медіа з боку журналістів. Учасники заходу підтвердили актуальність проблеми,

коли замовні матеріали в ЗМІ нищать репутацію, адвокатів, журналістів і застосовуються як тиск на громадян.

Так, для початку співпраці представники обумовили можливість підписання взаємного Меморандуму та залучення парламентарів з метою розроблення механізмів протидії.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

У вересні членкиня Ради Комітету **Вікторія Поліщук** отримала відзнаку Європейської федерації адвокатур. Її названо кращим професійним медіатором за її роботу у напрямі альтернативного врегулювання спорів.

Урочистості відбулися під час чергового конгресу федерації (FBE), який цього року проходив у Парижі. Серед інших номінантів В. Поліщук отримала нагороду FBE ADR Awards на підставі спільного голосування та обговорення внеску у розвиток інституту адвокатури. Нагорода була заснована за ініціативою Комісії з медіації з метою створення простору для визнання та поширення медіації і діалогових підходів до вирішення спорів.

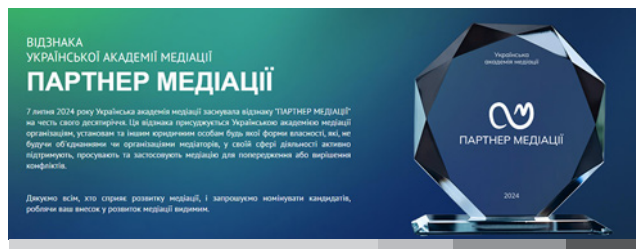
Нагадаємо, Європейська федерація адвокатур була заснована в Барселоні 23 травня 1992 року. Її штаб-квартира розташована у Страсбурзі. Членство у федерації відкрите для всіх національних адвокатур, а також для правничих товариств Ради Європи. На сьогодні FBE налічує 200 членів, які представляють понад мільйон адвокатів.

У вересні Українська академія медіації відзначила НААУ нагородою «Партнер медіації». Ця відзнака

присуджується за внесок в один або декілька з таких напрямів:

— інформування про медіацію. За активну діяльність, що підвищує обізнаність про медіацію серед громадськості. Зокрема, за надання інформації про медіацію, розроблення інформаційних матеріалів, проведення тренінгів, семінарів та інших заходів;

— забезпечення доступу до медіації. За організацію та забезпечення доступності медіаційних послуг. Зокрема, створення медіаційних центрів / служб, впровадження медіаційних програм, створення гарячої лінії;

— застосування медіації. За впровадження медіації до системи попередження виникнення та вирішення конфліктів в організації / установі. Зокрема, включення медіаційних застережень у свої договори, включення медіації у внутрішні політики;

— розвиток сфери медіації. За внесок у розвиток медіації в Україні. Зокрема, проведення досліджень, розробка нових підходів та інструментів, удосконалення правового регулювання медіації.

Відзнака «Партнер медіації» була започаткована з нагоди десятиріччя Української академії медіації та є визнанням того, що Національна асоціація адвокатів України обізнана про переваги та особливості медіації, поділяє її цінності та сприяє її розвитку в Україні. Більше про відзнаку за посиланням: Відзнака Української академії медіації «ПАРТНЕР МЕДІАЦІЇ».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

26 вересня на сайті НААУ був опублікований дайджест судової практики із земельних спорів, який підготував заступник голови Комітету **Дмитро Навроцький**.

У дайджесті відображені правові позиції Верховного Суду при вирішенні спорів щодо:

— звернення державним органом до суду з позовом про примусове відчуження земельної ділянки;

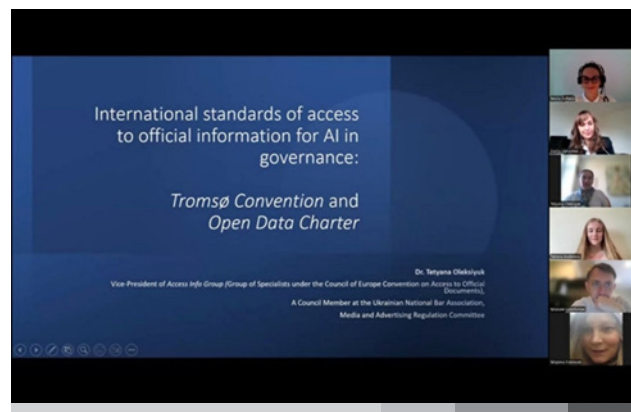

- права користування частиною земельної ділянки;
- переходу права на земельну ділянку в разі набуття права власності на об'єкт нерухомості;
- розмежування ввідакаційного та негаторного позовів;
- особливостей поновлення договору оренди на новий строк;
- нарахування платнику податків податкового зобов'язання з орендної плати;
- ефективного способу захисту у разі протиправного зайняття земельної ділянки природно-заповідного фонду тощо.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/uiidrq.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

27 вересня відбулася Європейська регіональна конференція «Штучний інтелект для доступності інформації» (AI4IA), організована Робочою групою з питань доступності інформації Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» (IFAP), на якій із доповіддю про роль Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних

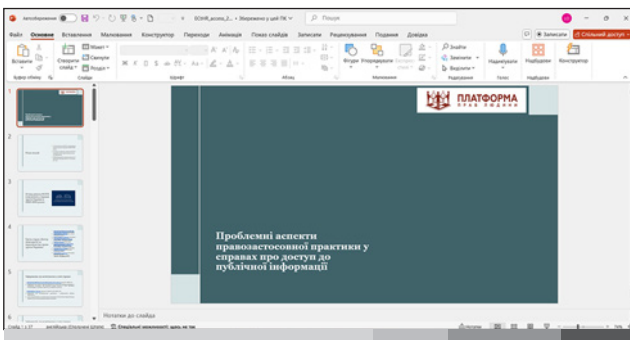
документів (Конвенції Тромсе) та міжнародних стандартів відкритих даних у розвитку інструментів штучного інтелекту виступила членкиня Комітету **Тетяна Олексіюк**.

На думку Т. Олексіюк, хоча Конвенція Тромсе і забезпечує чіткі рамки для покращення доступу до офіційної інформації, все ж лишаються перешкоди на шляху до ефективної реалізації цих міжнародних стандартів. Основними викликами є: відсутність відповідної інфраструктури, брак знань і навичок у відповідальних працівників органів державної влади, а також недостатня правова грамотність запитувачів.

Щоб подолати ці виклики, уряди повинні інвестувати в цифрову інфраструктуру, розробити зручні портали даних і запровадити чіткі вказівки щодо публікації та управління публічною інформацією у цифрових форматах. Органи державної влади також повинні брати участь у просвітницьких кампаніях, щоб підвищувати обізнаність державних службовців і громадськості у цифровому доступі до публічної інформації.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rigoba.

8 жовтня голова Комітету **Людмила Опришко** в рамках програми підготовки для підтримання кваліфікації суддів, організованої Національною школою суддів України, прочитала лекцію для суддів окружних адміністративних судів на тему «Проблемні аспекти правозастосовної практики у справах про доступ до публічної інформації».

Під час лекції було приділено увагу огляду рішень Європейського суду з прав людини, ухвалених у справах про доступ до публічної інформації проти України в 2020 — 2024 роках; типовим помилкам, виявленим у них Європейським судом, та питанням належного мотивування судових рішень.

Людмила Опришко звернула увагу на те, що протягом останніх чотирьох років проти України ухвалено 9 рішень ЄСПЛ, якими визнано порушення права на свободу вираження поглядів заявників у зв'язку з відмовою надати їм доступ до публічної інформації. Більшість із цих справ об'єднує в собі по кілька заяв, направлених заявниками до Європейського Суду.

Основною проблемою, яка об'єднує всі ці справи, є непропорційність відмов органів влади у наданні заявникам інформації з питань, що мають суспільний інтерес. Іншими словами — неналежне проведення так званого «трискладового тесту».

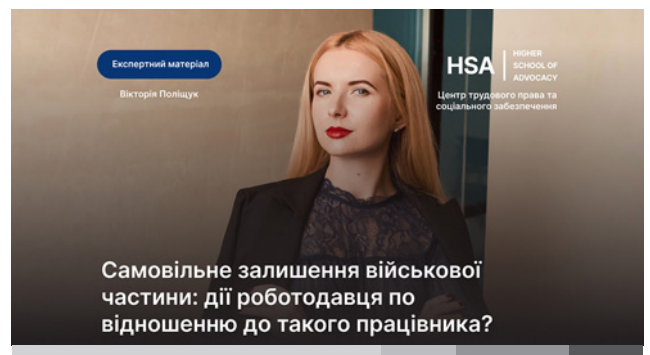
Під час лекції було розглянуто типові помилки, які допускають розпорядники публічної інформації та судді у зазначеній категорії справ. Зокрема, обговорено питання, пов'язані із вибіркоvim застосуванням закону під час розгляду справ; формалістичним та обмежувальним підходом до вирішення спірних питань; належним визначенням імовірності заподіяння шкоди внаслідок оприлюднення публічної інформації та балансування конкуруючих інтересів: в обмеженні доступу до інформації, з одного боку, та в її оприлюдненні — з іншого. Крім того, на конкретних прикладах із судової практики було розглянуто питання належного мотивування судових рішень у справах, пов'язаних із доступом до публічної інформації.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації та вебіари членів Ради Комітету за вересень — жовтень.

Вікторія Поліщук:

- Самовільне залишення військової частини: дії роботодавця по відношенню до такого працівника?
- Чи передбачено відповідальність за неповідомлення до ТЦК та СП про призначення керівника?

— Судова практика з питань військового обліку, мобілізації та бронювання працівників у вересні 2024 року.

— Відмова від військової служби з релігійних міркувань: свобода совісті чи ухилення?

— Практика Верховного Суду з трудових спорів за вересень 2024 року.

— Оформлення трудових відносин під час дії воєнного стану.

Ганна Лисенко:

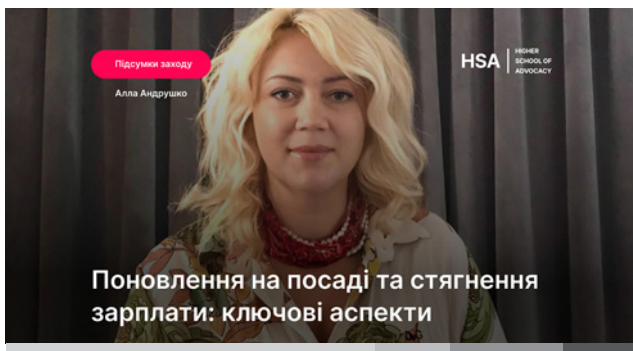
— Звільнення за розголошення: що варто знати про нову підставу.

Алла Андрушко:

— вебінар на тему «Поновлення на посаді та стягнення зарплати: ключові аспекти»;

— стаття на тему «Поновлення на посаді та стягнення зарплати: ключові аспекти».

Ярослав Мельник

— Мобілізація засуджених до позбавлення волі в контексті редукції соціальної ізоляції.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо приведення термінології у відповідність до Закону України «Про захист прав споживачів» (реєстр. № 11478 від 13.08.2024).

Зважаючи на необхідність оптимізації законодавства, Комітетом було здійснено правовий аналіз цього законопроекту.

У НААУ звернули увагу на положення ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», якими встановлено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

З огляду на наведене, НААУ загалом схвально оцінює запропоновані зміни та вважає їх такими, що заслуговують на підтримання.

17 жовтня Комітетом проведено аналіз законопроекту «Про внесення змін до статті 363 Кодексу адміністративного судочинства України щодо поновлення судом пропущеного строку подання заяви

про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами» (реєстр. № 12072 від 27.09.2024).

Жодна з норм КАС України не містить обов'язкового переліку обставин, що підлягають оцінці судом при вирішенні питання про поновлення певного пропущеного процесуального строку. На наше переконання, це відображає позицію законодавця, відповідно до якої оцінка поважності причин того чи іншого пропуску процесуального строку належить до виключної дискреції суду, що вирішує відповідне процесуальне питання. У такому випадку наявність чи відсутність поважних причин для такого пропуску оцінюється за внутрішнім переконанням суду.

У той же час потреба у законодавчому закріпленні критеріїв «поважності» причин пропуску процесуального строку залишається нагальною, і вказане питання вже протягом тривалого часу є предметом для дискусії в науковому середовищі, що потребує більш детального та глибокого вивчення.

У результаті проведеного аналізу НААУ підтримує запропоновані зміни у повному обсязі та вважає, що законопроект № 12072 від 27.09.2024 не пов'язаний із будь-якими ризиками для учасників судового процесу в адміністративному судочинстві.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

26 — 29 вересня у Лондоні (Велика Британія) відбулася міжнародна юридична конференція Європейської асоціації молодих адвокатів (European Young Bar Association International Weekend 2024), у якій досвідом впровадження штучного інтелекту в Україні та напрацюваннями держави в розробці майбутнього законодавства з регулювання ШІ поділився з інозем-

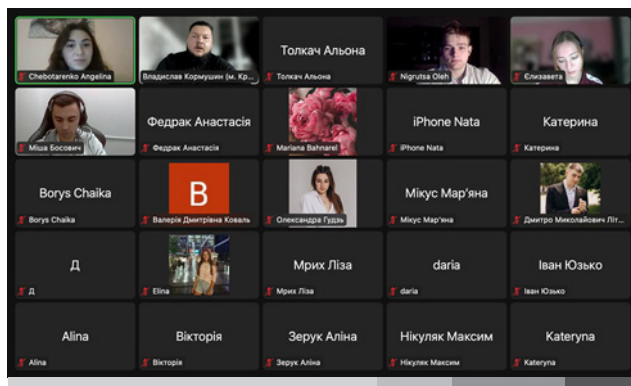
ними колегами голова Молодіжного Комітету **Сергій Барбашин**.

Він розповів, що восени минулого року Міністерство цифрової трансформації України представило Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні, яка має допомогти українським компаніям підготуватися до ухвалення закону, схожого на Акт Європейського Союзу про штучний інтелект, і навчить громадян захисту від ризиків ШІ.

У червні цього року в рамках Дорожньої карти була презентована Біла книга, яка детально описує підхід до регулювання штучного інтелекту в Україні. Завдяки цьому документу компанії зможуть зрозуміти, як підготуватися до майбутнього законодавства щодо штучного інтелекту та створювати продукти, безпечні для громадян.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/eaamnv.

14 жовтня регіональний представник Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen у Полтавській області адвокат **Владислав Кормушин** провів онлайн-зустріч зі студентами-правниками Чернівецького осередку

Ліги студентів АПУ на тему «Адвокат — найкращий психолог».

На заході студенти дізналися:

- як адвокат може впливати на емоційний стан клієнта, не виходячи за межі своєї професійної ролі;
- як взаємодія адвоката з клієнтом може впливати на довіру та результати справи;
- які психологічні навички є найбільш важливими для адвоката в роботі з клієнтами.

На заході студенти також дізналися про напрямки діяльності Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen, його особливості та переваги.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

11 жовтня відбулося засідання Комітету, предметом якого стало питання відсутності окремого розділу в КПК, присвяченого правам адвоката, і те, що адвокат набуває прав клієнта, говорить про ототожнення адвоката з клієнтом.

Також обговорили наступні заходи у рамках роботи Комітету та поточних проблем у сфері захисту прав людини.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

8 жовтня в рамках діяльності Комітету стартували перепродажі адвокатської книги «Щоденник мого адвоката. Книга оповідань № 1».

Усе написане в цій книзі ґрунтується на особистому досвіді та реальних справах українських адвокатів. При цьому усю приватну інформацію — імена, прізвища, вік, сімейний стан, місце проживання, національність, фах тощо — змінено. Тож будь-які збіги і будь-яка подібність до реальних осіб, живих чи померлих, що могла виникнути внаслідок цих змін, цілком випадкові і ненавмисні.

Непідробна щирість, віра в доброту й справедливість, зрештою просто в людину, не залишить

байдужим під час прочитання. «Щоденник мого адвоката» — це збірник оповідань, що вийшов друком за результатами конкурсу «Особистий погляд», який у 2021 році провела Національна асоціація адвокатів України. Об'єднує вміщені в збірнику твори той непересічний факт, що їх авторами є професійні правники. Це, звісно, підштовхує сподіватися навіяних фахом чітких ліній чи категоричних висновків. І тому приголомшливим відкриттям стають витончений до філігранності ліризм, тонка й вишукана іронія, а загалом талановиті картини словом — картини самого життя з його несподіваним переплетенням людських доль, складних ситуацій і неповторних колізій.

Посилання на інтернет-магазин для бронювання та подальшої купівлі книги. URL: jurkniga.ua/ru/shchodennik-mogo-advokata-kniga-opovidan-1/#description.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРАВА

Відбір електричної енергії за відсутності укладеного та чинного договору про її постачання або у разі самовільного під'єднання до оператора системи пропонується позначати новим терміном «несанкціонований відбір електричної енергії», який уважатиметься правопорушенням на ринку.

Відповідну ініціативу містить проєкт Закону № 11301-д від 18.07.2024 «Про внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії» щодо застосування алгоритму розподілу коштів з поточного рахунка із спеціальним режимом використання», було прийнято за основу.

27 вересня документ проаналізував Комітет і звернув увагу на те, що відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 77 Закону до правопорушень на ринку електричної енергії вже належать крадіжка електричної енергії, самовільне підключення до об'єктів електроенергетики, споживання електричної енергії без приладів обліку.

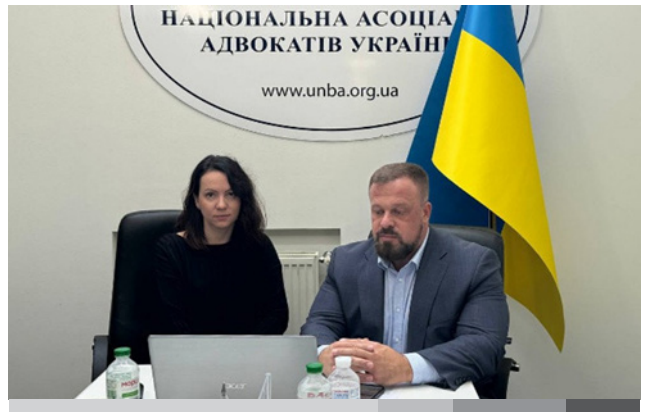
Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/zxvrps](https://surl.li/zxvrps).

ЦЕНТР НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ АДВОКАТІВ З ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИ НААУ

25 вересня на сайті НААУ опубліковано **матеріал рубрики «Захист військових»**, підготовлений **Вікторією Поліщук**, членом Центру. «Відмовляючись від служби у збройних силах з міркувань совісті, особа має продемонструвати наявність у неї глибоких, щирих та послідовних релігійних переконань певними даними, крім власних слів і тверджень близьких осіб (інформацією про публічні висловлювання у минулому такої світоглядної позиції, участь у суспільних рухах пацифістської спрямованості тощо)».

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/jjawvu](https://surl.li/jjawvu).

27 вересня у НААУ пройшов вебінар на тему «Можливості судово-медичної експертизи при проходженні ВЛК». Одним зі спікерів заходу стала лікар, **судово-медичний експерт Наталія Ергард**, яка розповіла про аспекти підтвердження встановленого діагнозу в осіб, які проходять ВЛК. Зокрема, вона звернула увагу на те, як трактуються ВЛК діагнози, які не підтверджені об'єктивними методами дослідження, навела приклади найбільш поширених діагнозів, коли недостатньо детальний опис лікарями рентгеноло-

гічної картини патологічного процесу дає підстави ВЛК спекулювати та приймати завідомо неправильне рішення щодо ступеня придатності військовозобов'язаного до військової служби. Також Н. Ергард розповіла про випадки з практичної діяльності, коли висновок судово-медичного експерта став підставою для повторного проходження ВЛК та визнання особи непридатною до військової служби.

Член Центру Ігор Колесников акцентував увагу, що в умовах збройної агресії права людини, гарантовані Конституцією, та виконання обов'язку із захисту країни набули ще важливішого значення.

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/gcxlha](https://surl.li/gcxlha).

2 жовтня на сайті НААУ опубліковано **матеріал рубрики «Захист військових»**, підготовлений **Світланою Грушко**, членом Центру. Відповідно до ст. 8-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці мають право на виїзд за кордон. Утім для цього потрібно отримати дозволи від командування та пройти певну процедуру. Згідно з пунктом 2-15 Правил перетинання державного кордону громадянами України (постанова Кабміну від 27.01.1995 № 57) пропуск військовослужбовців через державний кордон здійснюється уповноваженими особами Держприкордонслужби на підставі прийнятих міністром оборони, керівником іншого утвореного відповідно до закону військового формування, керівником правоохоронного органу спеціального призначення, керівником розвідувального органу рішень щодо виконання завдань у сфері безпеки і оборони. Це означає, що керівникам військових формувань надано право давати дозвіл на виїзд за межі України.

Детальніше за посиланням: [URL:surl.li/seytnt](https://surl.li/seytnt).

17 жовтня на сайті НААУ опубліковано **матеріал рубрики «Захист військових»**, підготовлений **Вікторією Поліщук**, членом Центру. Посадовий оклад є одним з трьох основних видів грошового забезпечення військовослужбовця. Його розмір залежить від займаної посади і визначеного тарифного розряду. Правила обрахунку посадового окладу регламентовані розділом II Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженого наказом Міноборони від 07.06.2018 № 260.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xdchil.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen та Комітет НААУ з питань гендерної політики продовжують публікувати статті в рубриці «Власний досвід у професії».

27 вересня на сайті НААУ була оприлюднена стаття про власний досвід у професії регіонального представника Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen у Полтавській області **Владислава Кормушина**.

Суть публікацій полягає у розкритті адвокатами, членами рад комітетів інформації про мотиви обрання професії юриста чи розповідь про наставника, що допоміг інтегруватися у професію; опис першого досвіду участі у судовому засіданні; опис справи, що запам'яталася з власної практики, та життєве кредо.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mdkgeh.

27 вересня у НААУ відбувся круглий стіл «Як захистити права ув'язненого під час участі в судовому засіданні». До заходу, який організували Комітет НААУ з питань захисту прав людини та Комітет НААУ з питань кримінального права та процесу, долучилися

адвокати, представники Державної судової адміністрації, Секретаріату Уповноваженого ВР з прав людини та Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Мін'юсту.

Тема участі ув'язнених в судових засіданнях хоча нині широко не обговорюється, проте є болючою для правозахисників. Застосування режиму відеоконференції, перебування поза межами приміщення суду, перебування ув'язненого у кайданках у скляному боксі — проблеми, що відомі багатьом адвокатам.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zeqeal.

ВСТАНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ІЗ ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ І ТИПУ КАТЕГОРІЇ «ДИТИНА З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІДГРУПИ А»: ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА НЕВРЕГУЛЬОВАНOSTІ У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Юлія Орлова, адвокат, член Ради Комітету НААУ з питань захисту прав осіб з інвалідністю

Конституція України найвищою соціальною цінністю визнає людину, її життя та здоров'я. Життя та здоров'я дітей — це найбільша цінність людства. Особливої турботи та уваги з боку держави та суспільства загалом потребує дитина з інвалідністю, однак спостерігається неоднозначність прийнятих лікарсько-консультативними комісіями рішень під час надання дитині із цукровим

діабетом I типу категорії «дитина з інвалідністю підгрупи А». Це відбувається, позаяк відсутній чіткий перелік підстав для надання дитині із цукровим діабетом I типу категорії «дитина з інвалідністю підгрупи А». Невизначеність правового врегулювання цих суспільних відносин, нескінченність судових процесів породжують несправедливість та прийняття формальних висновків про те, що стан дитини не відповідає критеріям для надання дитині категорії «дитина з інвалідністю підгрупи А».

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Абзацами 3, 4 п. 21 Порядку встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р. № 917 «Деякі питання встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям», визначено, що підставою для встановлення дитині категорії «дитина з інвалідністю підгрупи А» є виключно висока міра втрати здоров'я та надзвичайна (повна) залежність від постійного стороннього догляду, допомоги або диспансерного нагляду та фактична нездатність до самообслуговування.

До числа дітей із виключно високою мірою втрати здоров'я належать діти, які мають будь-які основні види порушень функцій організму III і IV ступеня їх вираження (виражені та значно виражені порушення)

і обмеження життєдіяльності будь-якої категорії II, III і IV ступеня їх вираження (які оцінюються відповідно до вікової норми).

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Проблематика правового врегулювання полягає у тому, що означені вище норми права є законодавчо не врегульованими, оскільки законодавчо не визначено, на підставі якого встановленого переліку діагнозів, показань, вад приймається рішення відповідними лікарсько-консультативними комісіями про відсутність у дитини обмежень життєдіяльності за критерієм самообслуговування або наявності цих обмежень, яка кількість і неповнота цих обмежень відповідають кожній категорії I, II, III, IV ступеня їх вираження, на якій підставі

є приналежність до кожної категорії, у результаті чого лікарсько-консультативні комісії приймають рішення визначити саме ту чи іншу категорію життєдіяльності: I, II, III, IV ступеня їх вираження, чи мають бути додаткові обстеження, документи та які ці документи мають містити дані, про наявність або відсутність означених підстав.

Будь-який перелік може бути не достатнім для членів лікарсько-консультативної комісії, бо відсутні законодавчо визначені критерії, і, як результат, різні лікарсько-консультативні комісії приймають різні висновки для дітей із однаковим тяжким перебігом хвороби та вікової категорії.

Цукровий діабет 1 типу (інсулінозалежний Код E10) міститься в Переліку тяжких захворювань, розладів, травм, станів, що дають право на одержання державної допомоги на догляд за тяжкохворою дитиною, якій ще не встановлено інвалідність.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» допомога на догляд за інсулінозалежною дитиною (цукровий діабет I типу), якій ще не встановлено інвалідність, виплачується державою в розмірі, що дорівнює соціальній допомозі на догляд за дитиною з інвалідністю підгрупи А.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» ч. 3 ст. 3	Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» абзац третій п. 42 ⁵
Надбавка на догляд за дитиною з інвалідністю підгрупи А встановлюється в розмірі: на дитину з інвалідністю підгрупи А віком до 6 років — 200 відсотків прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років; на дитину з інвалідністю підгрупи А віком від 6 до 18 років — 200 відсотків прожиткового мінімуму для дітей віком від 6 до 18 років	Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною, призначається: на кожну хвору дитину у розмірі двох прожиткових мінімумів для дітей відповідного віку та виплачується шість місяців

Таким чином, законодавець не допускає віднесення важкохворої дитини до числа дітей з помірною та середньою мірою втрати здоров'я та встановлення їй статусу «дитина з інвалідністю» без підгрупи А, позбавивши тим самим її відповідних виплат на догляд, позаяк такій дитині надається категорія «дитина з інвалідністю», виплата на яких відповідно є меншою, аніж на дитину з категорією «дитина з інвалідністю підгрупи А».

Очевидно, діти ставляться у нерівні умови, що, зі свого боку, породжує несправедливість і законодавчу невизначеність.

Отже, невизначеність і нерегульованість у чинному законодавстві дає волю для інтерпретації норм права кожному члену лікарсько-консультативної комісії на його внутрішнє розуміння, що не є допустимим. Законодавство має бути визначеним, зрозумі-

лим і чітким, щоб абсолютно виключити різне його тлумачення.

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Вважаю, законодавець в абз. 3, 4 п. 21 Порядку встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р. № 917 «Деякі питання встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям», встановив причинно-наслідковий зв'язок між дітьми, які мають види порушень функцій організму III і IV ступеня їх вираження та обмеженням життєдіяльності II, III і IV ступеня їх вираження.

Законодавець чітко визначив, що при встановленні порушень функцій організму III і IV ступеня їх вираження можливо оцінити обмеження життєдіяльності дитини будь-якої категорії II, III і IV ступеня їх вираження.

Текстуальний виклад означених норм права дозволяє зробити висновки, що встановлення I ступеня обмеження життєдіяльності при порушенні функцій організму III і IV ступеня у абз. 3, 4 п. 21 Порядку встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р. № 917 «Деякі питання встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям», не передбачено.

Указані вище обґрунтування були досліджені Верховним Судом, зокрема, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у постанові від 13.12.2023 р. у справі № 160/17003/22 (провадження № К/990/22966/23) дійшов такого висновку: **«Колегія суддів не може заперечувати того, що під час медико-соціальної експертизи можуть виникати (і виникають) проблеми з правильним визначенням ступеня вираження порушень функцій організму та/або обмеження основних категорій життєдіяльності. Під проблемами колегія суддів має на увазі, зокрема, складнощі з оцінюванням цих порушень / обмежень (за відповідними класифікаціями основних видів порушень функцій організму дитини та основних категорій життєдіяльності) в медичному аспекті, з якими можуть стикатися члени лікарсько-консультативних комісій».**

З огляду на викладене, слід зауважити, що колегія Верховного Суду у постанові від 13.12.2023 р. у справі № 160/17003/22 (провадження № К/990/22966/23) не заперечувала того, що вищевикладені доводи можуть слугувати підставою для створення чи зміни нормативних актів, які регулюють ці питання, зокрема, встановивши, що проблеми нормативного регулювання, а також наслідки, які вони спричиняють, не можуть бути усунені у судовому порядку.

Резюмуючи вищевикладене, необхідним є констатування того, що чинне законодавство України потребує таких змін, якими був би визначений перелік підстав, що можуть підтвердити надзвичайну повну або часткову залежність дитини від стороннього догляду, допомоги або диспансерного нагляду та фактична нездатність до самообслуговування у дитини, порівняно зі здоровою, які породжували б для лікарсько-консультативної комісії вчинення тільки визначеного кола дій, які б унеможливили посягання на фундаментальні права дитини з інвалідністю — право на належну медичну, фінансову допомогу та на життя й здоров'я.

Недосконале законодавство не може бути підставою для порушення прав дітей, а особливо дітей із цукровим діабетом I типу.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

РЕЄСТРАЦІЯ ЗНАКА

ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ: ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ВИСНОВКУ ПРО НЕВІДПОВІДНІСТЬ ПОЗНАЧЕННЯ УМОВАМ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ЯКИЙ (ВИСНОВОК) НАБУВ СТАТУСУ РІШЕННЯ ПРО ВІДМОВУ, ТА ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ РІШЕННЯ ПРО ВІДМОВУ В РЕЄСТРАЦІЇ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про визнання недійсним висновку про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи, який (висновок) набув статусу рішення про відмову, та визнання недійсним рішення про відмову в реєстрації знака для товарів та послуг, коли на реєстрацію подається колір. Відповідно обов'язковою умовою для відповідної реєстрації торговельної марки є з'ясування питання, чи набуло позначення у вигляді кольору розрізняльної здатності при застосуванні до заявлених товарів або послуг.

До об'єктів права інтелектуальної власності відповідно до ч. 1 ст. 155 Господарського кодексу України¹ та ч. 1 ст. 420 Цивільного кодексу України², зокрема, належать торговельні марки (знаки для товарів і послуг).

За ст. 492 ЦК *торговельною маркою* може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема,

слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

Згідно з п. 3 постанови Верховної Ради України від 23.12.1993 № 3689 «Про введення в дію Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг»³ відповідність знаків умовам їх реєстрації визначається згідно із законодавством, що діяло на дату подання заявки.

Відповідно до ст. 1 Закону № 3689 (у редакції, чинній станом на дату подання заявки, далі за текстом так

¹ Далі за текстом — ГК.

² Далі за текстом — ЦК.

³ Далі за текстом — Закон № 3689.

само в цій редакції) знак — це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб.

Згідно з п. 2 ст. 5 Закону № 3689 об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, кольори та комбінації кольорів.

Відповідно до п. 1 ст. 7 Закону № 3689 особа, яка бажає одержати свідоцтво, подає до Установи заявку.

Згідно з пунктами 1 та 3 ст. 10 Закону № 3689 експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи, складається з формальної експертизи та кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) та проводиться закладом експертизи відповідно до цього Закону і правил, установлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Кінцеві результати експертизи заявки, що не вважається відкликаною або не відкликана, відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою, що набирає чинності після затвердження його Установою. На підставі такого висновку Установа приймає рішення про реєстрацію знака для всіх зазначених у заявці товарів і послуг, або про відмову в реєстрації знака для всіх зазначених у заявці товарів і послуг, або про реєстрацію знака щодо частини зазначених у заявці товарів і послуг та відмову в реєстрації знака для іншої частини зазначених у заявці товарів і послуг. Рішення Установи надсилається заявнику.

Відповідно до п. 15 ст. 10 Закону № 3689 під час кваліфікаційної експертизи перевіряється відповідність заявленого позначення умовам надання правової охорони, визначеним цим Законом. При цьому використовуються інформаційна база закладу експертизи, в тому числі матеріали заявки, а також довідково-пошуковий апарат і відповідні офіційні видання.

Розглянемо приклад судової практики щодо позовних вимог про визнання недійсним висновку про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи, який (висновок) набув статусу рішення про відмову, та визнання недійсним рішення про відмову в реєстрації знака для товарів та послуг.

ОСОБА_1 звернулася до Господарського суду міста Києва з позовом до Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (надалі — «Укрпатент») про:

— визнання недійсним висновку Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи № __ від 28.05.2020, який (висновок) набув статусу рішення про відмову в реєстрації знака за заявкою № __ від 02.05.2018 після затвердження Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України;

— визнання недійсним рішення Апеляційної палати Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» від 27.04.2021 про відмову в реєстрації знака «(pink: pantone 233; ___) за заявкою № __ від 02.05.2018, затвердженого наказом Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» № __ від 28.05.2021;

— зобов'язання Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» внести відомості до Державного реєстру свідоцтв України на торговельні марки про реєстрацію торговельної марки за заявкою № __ від 02.05.2018 для послуг 39 класу МКТП: «повітряне пасажирське перевезення, послуги авіакомпаній з перевезення», здійснити публікацію про це в офіційному бюлетені «Промислова власність» і видати відповідне свідоцтво за умови сплати ОСОБА_1 державного мита за видачу свідоцтва та збору за публікацію про видачу свідоцтва № НО-МЕР_1 у встановленому законом розмірі.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що оскаржувані рішення про відмову в реєстрації знака та рішення Апеляційної палати Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» є необґрунтованими і такими, що суперечать нормам законодавства про захист прав на торговельні марки та порушують право позивача на реєстрацію торговельної марки за заявкою для захисту власних законних інтересів як суб'єкта господарювання.

06.09.2021 представником позивача подано до суду клопотання про приєднання до матеріалів справи висновку експерта № __, складеного судовим експертом 02.09.2021 за результатами проведення експертизи об'єктів інтелектуальної власності.

26.10.2021 представником відповідача подано до канцелярії суду заяву про залучення до участі у справі компанії Катар Ейрвейз Груп (Qatar Airways Group (Q.C.S.C.)) та Євровінгз (Eurowings) як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача.

Щодо наявності *юридичного інтересу* у третьої особи, то у вирішенні відповідного питання суд має з'ясувати, чи буде у зв'язку із прийняттям судового рішення у цій справі таку особу наділено новими правами чи покладено на неї нові обов'язки, або змінено її наявні права та/або обов'язки, або позбавлено певних прав та/або обов'язків у майбутньому.

Обґрунтовуючи необхідність залучення третіх осіб, відповідач зазначає, що *з'ясування використання рожевого кольору іншими особами, в тому числі третіми особами, в галузі пасажирських повітряних авіаперевезень входить до предмета доказування у цій справі.*

Водночас суд зауважує, що предметом розгляду цієї справи є *наявність чи відсутність обставин для визнання незаконними рішення* Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 28.05.2020 та рішення Апеляційної палати Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» від 27.04.2021 щодо відмови у реєстрації спірного позначення, і наслідком задоволення позовних вимог не є реєстрація такого позначення за позивачем.

Розглянувши матеріали справи та заслухавши пояснення представників сторін, суд дійшов висновку, що *відповідачем не було доведено, яким чином рішення у цій справі може вплинути на права та/або інтереси компанії* Катар Ейрвейз Груп (Qatar Airways Group (Q.C.S.C.)) та Євровінгз (Eurowings), а отже, у задоволенні клопотання відповідача про залучення третіх осіб було відмовлено.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 01.06.2022 у справі № 910/13105/21⁴ позовні вимоги задоволено повністю, визнано незаконним і скасовано рішення Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 28.05.2020 про відмову в реєстрації знака для товарів і послуг у вигляді рожевого кольору (pink: pantone 233; ___) за заявкою № ___ від 02.05.2018, яким затверджено висновок про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи вих. № ___ від 28.05.2020; визнано незаконним і скасовано рішення Апеляційної палати Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» від 27.04.2021, прийняте за результатами

розгляду заперечення ВІЗЗ Еір Хангері Зрт. проти рішення Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 28.05.2020 про відмову в реєстрації знака для товарів і послуг у вигляді рожевого кольору (pink: pantone 233; ___) за заявкою № ___, затвердженого наказом Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» від 28.05.2021 № ___; зобов'язано Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» повторно провести кваліфікаційну експертизу заявки № ___ від 02.05.2018 та прийняти рішення за заявкою з урахуванням висновків Господарського суду міста Києва у цій справі; стягнуто з Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» на користь ВІЗЗ Еір Хангері Зрт. судовий збір у розмірі 6 810 грн 00 коп.

Не погоджуючись із рішенням суду від 01.06.2022⁵ було подано позов до суду для ухвалення додаткового рішення.

Матеріалами справи підтверджується, що позивачем були долучені до матеріалів справи два *висновки судових експертів за наслідками проведення експертиз об'єктів інтелектуальної власності*, які були враховані судом під час винесення рішення у цій справі. На підтвердження понесення витрат на оплату таких експертиз позивачем долучено до матеріалів справи рахунок та платіжне доручення на суму 35 000,00 грн, а також рахунок-фактуру, акт приймання-передачі наданих послуг і платіжне доручення на суму 61 779,60 грн.

За таких обставин, беручи до уваги висновки суду про задоволення позовних вимог у повному обсязі, враховуючи, що позивачем додано до матеріалів справи достатньо доказів на підтвердження факту понесення судових витрат на проведення експертиз на загальну суму 96 779,60 грн у межах розгляду справи № 910/13105/21, суд вважає за необхідне стягнути з відповідача понесені позивачем судові витрати. При цьому витрати відповідача на проведення експертизи покладаються на самого відповідача відповідно до приписів ч. 4 ст. 129 ГК.

Додатковим рішенням Господарського суду міста Києва від 15.06.2022⁶ у справі № 910/13105/21 стягнуто з Укрпатенту на користь Компанії витрати на професійну правничу допомогу в розмірі 109 271,50 грн

⁴ Рішення Господарського суду міста Києва від 01.06.2022. Справа № 910/13105/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104787406.

⁵ Рішення Господарського суду міста Києва від 01.06.2022. Справа № 910/13105/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104787406.

⁶ Рішення Господарського суду міста Києва від 15.06.2022. Справа № 910/13105/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104787426.

і витрати, пов'язані з проведенням експертиз у розмірі 96 779,60 грн.

Не погоджуючись із зазначеним додатковим рішенням місцевого господарського суду, ДП «Український інститут інтелектуальної власності» звернулося до *Північного апеляційного господарського суду з апеляційною скаргою*, в якій просить скасувати додаткове рішення Господарського суду міста Києва від 15.06.2022 у справі № 910/13105/21 та прийняти нове, яким відмовити у задоволенні заяви про розподіл судових витрат у повному обсязі, посилаючись на порушення судом першої інстанції норм процесуального права.

Розглянувши доводи апеляційної скарги, перевіривши матеріали справи та дослідивши докази, проаналізувавши на підставі встановлених фактичних обставин справи правильність застосування судом першої інстанції норм законодавства і заслухавши пояснення представників сторін, колегія суддів апеляційного господарського суду дійшла висновку, *що апеляційна скарга підлягає задоволенню*, а додаткове рішення господарського суду міста Києва від 15.06.2022 у цій справі — скасуванню.

Оскільки рішення Господарського суду міста Києва від 01.06.2022 у справі № 910/13105/21, яке прийнято по суті спору, скасовано згідно з постановою Північного апеляційного господарського суду від 30.05.2024 із прийняттям нового про відмову в задоволенні позовних вимог, то підлягає скасуванню також і додаткове рішення Господарського суду міста Києва від 15.06.2022 як похідне судове рішення, без необхідності надання оцінки аргументам апеляційної скарги щодо оскарження такого додаткового рішення.

Постановою *Північного апеляційного господарського суду* від 30.05.2024⁷ апеляційну скаргу Організації на рішення суду першої інстанції задоволено, рішення Господарського суду міста Києва від 01.06.2022 у справі № 910/13105/21 скасовано та *ухвалено нове рішення*, яким у задоволенні позову відмовлено.

Компанія, посилаючись на ухвалення судом апеляційної інстанції оскаржуваної постанови з порушенням норм процесуального права та неправильним застосуванням норм матеріального права, просить скасувати оскаржуване судове рішення, *залишити*

в силі рішення суду першої інстанції та передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Суд протокольною ухвалою від 20.08.2024 постановив розглядати клопотання позивача про передання справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду спільно з доводами касаційних скарг.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ⁸

Наявність самих лише висновків Верховного Суду щодо застосування норми права у певній справі недостатньо, обов'язковою умовою для касаційного перегляду судового рішення є незастосування правових висновків, які мали бути застосовані в подібних правовідносинах у справі, в якій Верховний Суд зробив висновки щодо застосування норми права, із правовідносинами у справі, яка переглядається.

Висновок щодо застосування норми права, здійснений Верховним Судом, — це висновок, сформульований Верховним Судом (Верховним Судом України) внаслідок казуального тлумачення норми права при касаційному розгляді конкретної справи та викладений у мотивувальній частині постанови Верховного Суду (Верховного Суду України), прийнятої за наслідками такого розгляду, який обов'язковий для суду та інших суб'єктів правозастосування під час розгляду і вирішення інших справ у разі існування близьких за змістом або аналогічних обставин спору.

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 12.10.2021 у справі № 233/2021/19 задля юридичної визначеності у застосуванні приписів процесуального закону, які зобов'язують визначати подібність правовідносин, конкретизувала висновки Верховного Суду щодо тлумачення поняття «подібні правовідносини», що полягає в тому, що на предмет подібності слід оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними у порівнюваних ситуаціях. *Установивши учасників спірних правовідносин, об'єкт спору* (які можуть не відповідати складу сторін справи та предмету позову) і зміст цих відносин (права й обов'язки сторін спору), суд має *визначити, чи є певні спільні риси між спірними правовідносинами* насамперед за їхнім змістом. А якщо правове регулювання цих відносин залежить від складу їх учасників або об'єкта, із приводу якого вони вступають у правовідносини, то в такому разі *подібність слід*

⁷ Постанова Північного апеляційного господарського суду від 30.05.2024 у справі № 910/13105/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/119866717.

⁸ Постанова Верховного Суду від 20.08.2024 у справі № 910/13105/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121174235?fbclid=IwY2xjawF5a-xleHRuA2FibQlxMAABHV7JzEFPKu8o8tiSZClIjaN2rN4CHy2Z7uRWnxkPGohDv1vvc24OXT9LZw_aem_g761EFvkSit5-vqFN3Mm2w.

також визначати за суб'єктним і об'єктним критеріями відповідно. Для встановлення подібності спірних правовідносин у порівнюваних ситуаціях суб'єктний склад цих відносин, предмети, підстави позовів і відповідне правове регулювання не обов'язково мають бути тотожними, тобто однаковими.

При цьому Велика Палата Верховного Суду зазначила, що термін «подібні правовідносини» може означати як ті, що мають лише певні спільні риси з іншими, так і ті, що є тотожними з ними, тобто такими самими, як інші. Таку спільність або тотожність рис слід визначати відповідно до елементів правовідносин. Із загальної теорії права відомо, що цими елементами є їх суб'єкти, об'єкти та юридичний зміст, якими є взаємні права й обов'язки цих суб'єктів. Отже, для цілей застосування приписів процесуального закону, в яких вжитий термін «подібні правовідносини», зокрема п. 1 ч. 2 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України⁹ та п. 5 ч. 1 ст. 296 ГПК, таку подібність слід оцінювати за змістовим, суб'єктним і об'єктним критеріями.

З-поміж цих критеріїв змістовий (оцінювання спірних правовідносин за характером урегульованих нормами права і договорами прав та обов'язків учасників) є основним, а два інші — додатковими.

Предметом розгляду в цій справі є визнання невідійшлим висновку про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи, який (висновок) набув статусу рішення про відмову, та визнання невідійшлим рішення про відмову в реєстрації знака після перегляду Апеляційною палатою.

Верховний Суд висноує, що, досліджуючи доцільність посилання на постанову Верховного Суду, кожен правовий висновок Суду потребує оцінки на релевантність у двох аспектах: чи є правовідносини подібними і чи зберігає ця правова позиція юридичну силу до спірних правовідносин, зважаючи на відповідні законодавчі акти. У такому разі правовий висновок розглядається «не відірвано» від самого рішення, а через призму конкретних спірних правовідносин і відповідних застосовуваних нормативно-правових актів.

Скаржник зазначає, що на момент подання касаційної скарги питання застосування ст. 193 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Євро-

пейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони¹⁰, а також п. 4.3.1.4 Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг у редакції, затвердженій наказом Державного патентного відомства України від 20.08.1997 № 72¹¹, у подібних правовідносинах не перебувало на вирішенні Верховного Суду.

Відповідно до ст. 193 «Процедура реєстрації» Угоди Україна та Сторона ЄС запроваджують систему реєстрації торговельних марок, в якій відмова відповідного органу з реєстрації торговельних марок у реєстрації торговельної марки є належним чином обґрунтованою. Підстави відмови мають бути повідомлені у письмовій формі заявнику, який матиме можливість оскаржити таку відмову й остаточну відмову в судовому порядку. Україна та Сторона ЄС надають також можливість заявити заперечення проти поданих заявок на реєстрацію торговельної марки. Така процедура заперечення має бути змагальною. Україна та Сторона ЄС забезпечують загальнодоступну електронну базу даних заявок на торговельні марки та інформації про реєстрацію торговельних марок.

Сторони встановлять підстави для відмови у реєстрації або визнання невідійшлим реєстрації торговельної марки. Нижченаведені об'єкти не можуть бути зареєстровані як торговельні марки або у випадках, коли вони зареєстровані, можуть бути визнані невідійшлими:

- а) позначення, які не можуть становити торговельну марку;
- б) торговельні марки, які не мають жодної розрізняльної здатності;
- в) торговельні марки, які складаються виключно з позначень або даних, які можуть використовуватися у торгівлі для вказівки на вид, якість, кількість, призначення, вартість, географічне походження або на час виготовлення товарів чи послуг або інші характеристики товарів чи послуг;
- г) торговельні марки, які складаються виключно з позначень або даних, які стали загальноновживаними у сучасній мові або у добросовісній та звичайній торговельній практиці;
- е) позначення, які відображають лише:
  - і) форми, що обумовлені природним станом самих товарів; або

⁹ Далі за текстом — ГПК.

¹⁰ Далі за текстом — Угода.

¹¹ Далі за текстом — Правила.

ii) форми товару, яка обумовлена необхідністю отримання технічного результату; або

iii) форми, яка надає товарам істотної цінності;

f) торговельні марки, які суперечать публічному порядку або загальноприйнятим принципам моралі;

g) торговельні марки, які носять такий характер, що вводять споживача в оману, наприклад щодо характеру, якості або географічного походження товару чи послуги;

h) торговельні марки, які не дозволені компетентними органами і є такими, що підлягають відмові в реєстрації або визнанню недійсними згідно зі статтею 6 *ter* Паризької конвенції. Сторони передбачають підстави для відмови у реєстрації або визнання реєстрації недійсною у разі виникнення суперечності з раніше зареєстрованими правами. Торговельна марка не реєструється або, якщо вона зареєстрована, може бути визнана недійсною:

a) якщо вона є тотожною до раніше зареєстрованої торговельної марки, і товари або послуги, для яких торговельна марка заявлена або зареєстрована, є тотожними до товарів або послуг, для яких раніше зареєстрована торговельна марка охороняється;

b) якщо через свою тотожність або схожість до раніше зареєстрованої торговельної марки та тотожність або схожість товарів чи послуг, на які поширюються торговельні марки, існує імовірність, що споживач може їх сплутати, зокрема імовірність асоціації з раніше зареєстрованою торговельною маркою.

Сторони можуть також передбачити *інші підстави для відмови у реєстрації або визнання реєстрації недійсною* у разі суперечності з правами, які виникли раніше.

Згідно з п. 4.3.1.4 Правил до позначень, що не мають розрізняльної здатності, належать: — позначення, які складаються лише з однієї літери, цифри, лінії, простої геометричної фігури, що не мають характерного графічного виконання; — реалістичні зображення товарів, якщо вони заявляються на реєстрацію як знак для позначення цих товарів; — тривимірні об'єкти, форма яких обумовлена виключно функціональним призначенням, якщо такий об'єкт заявляється як знак; — загальноживані скорочення; — позначення, які тривалий час використовувалися в Україні кількома виробниками як знаки для товарів, що мають спільну якість або інші характеристики, і втратили розріз-

няльну здатність як індивідуальні знаки відносно таких товарів.

Слід з'ясувати *відсутність висновку Верховного Суду щодо питання застосування норм права у подібних правовідносинах, наявність/відсутність подібності правовідносин і наявність/відсутність неправильного застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.*

Отже, з огляду на відсутність таких висновків, *необхідно з'ясувати наявність або відсутність неправильного застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.*

За аналізом Закону № 3689 Верховний Суд висновок, що *експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи*, складається з формальної експертизи і кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) та проводиться відповідно до Закону і правил, установлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Зі змісту судових рішень у цій справі вбачається, що позивач звернувся із заявою про реєстрацію Знака, втім Укрпатент надав *висновок про невідповідність позначення умовам надання правової охорони за результатами кваліфікаційної експертизи*, який мотивовано тим, що заявлене позначення для послуг 39 класу МКТП не має розрізняльної здатності та не набуло такої внаслідок його використання; є таким, що не має характерного графічного виконання. Надалі Апеляційна палата Укрпатенту прийняла рішення, яким відмовила позивачу в задоволенні заперечення, а Рішення від 28.05.2020 залишила чинним.

Верховний Суд констатує, що коли на *реєстрацію знака подається колір*, обов'язковою умовою для відповідної реєстрації торговельної марки є з'ясування питання, чи набуло позначення у вигляді кольору розрізняльної здатності при застосуванні до заявлених товарів або послуг. При цьому визначальним критерієм оцінки є тест на виконання заявленим кольором основної функції знака, а саме чи дозволяє колір, заявлений на реєстрацію як знак, споживачу без будь-якої ймовірності змішування вирізняти з-поміж інших товарів або послуг одного виробника товари або послуги іншого виробника. Споживачі мають однозначно сприймати безпосередньо такий колір (без

додаткових графічних і словесних елементів) саме як знак для конкретних товарів або послуг, у зв'язку з чим для реєстрації кольору в якості знака потрібні переконливі докази набутої розрізняльної здатності виключно кольору для заявлених товарів або послуг.

Суд акцентує, що *розрізняльна здатність, набута шляхом використання, допускається лише за виняткових умов, зокрема коли кількість заявлених товарів і послуг є дуже обмеженою, а відповідний ринок дуже конкретний. Тобто реєстрація кольору як знака для товарів і послуг можлива для дуже вузького кола чітко конкретизованих товарів або послуг.*

Ураховуючи те, що підстави касаційного оскарження, наведені скажником у касаційній скарзі на постанову суду апеляційної інстанції, якою скасоване рішення суду першої інстанції, у цьому разі *не отримали підтвердження та підстави для скасування оскаржуваної постанови і залишення в силі рішення суду першої інстанції відсутні, Суд не вбачає* необхідності надавати оцінку аргументам касаційної скарги у частині оскарження постанови суду апеляційної інстанції, якою скасоване додаткове рішення як похідне, адже, з огляду на висновок про залишення в силі постанови суду апеляційної інстанції, аргументи в цій частині, з точки зору процесуального та матеріального аспекту в питанні розподілу витрат на професійну правничу допомогу, не впливатимуть на результат.

Верховний Суд окремо вважає за необхідне зазначити, що *у прийнятті цієї постанови керується і принципом res judicata*, базове тлумачення якого вміщено в рішеннях Європейського суду з прав людини від 09.11.2004 у справі «Науменко проти України»¹², від 19.02.2009 у справі «Христов проти України»¹³, від 03.04.2008 у справі «Пономарьов проти України»¹⁴, в яких цей принцип розуміється як елемент принципу юридичної визначеності, що вимагає поваги до остаточного рішення суду та передбачає, що перегляд остаточного й обов'язкового до виконання рішення суду не може здійснюватися *лише з однією метою* — домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі, а повноваження судів вищого рівня з перегляду (в тому числі касаційного) мають здійснюватися виключно для виправлення судових помилок і недоліків. Відхід від res judicate можливий лише тоді,

коли цього вимагають відповідні вагомні та непереборні обставини, наявності яких у цій справі скажником не зазначено і не обґрунтовано.

З урахуванням меж перегляду справи в касаційній інстанції колегія суддів вважає, що *доводи, викладені у касаційних скаргах, не підтвердилися і не спростовують висновків суду апеляційної інстанції, тому касаційні скарги позивача слід залишити без задоволення, а судові рішення (постанову суду апеляційної інстанції та постанову суду апеляційної інстанції, прийняту за наслідком перегляду додаткового рішення) — без змін.*

Таким чином, робимо висновки:

— у кожному випадку порівняння правовідносин та їхнього оцінювання на предмет подібності слід насамперед визначити, які правовідносини є спірними, а потім порівнювати права й обов'язки сторін саме цих відносин згідно з відповідним правовим регулюванням (змістовий критерій) і в разі необхідності, зумовленої цим регулюванням, — суб'єктний склад спірних правовідносин (види суб'єктів, які є сторонами спору) та об'єкти спорів;

— якщо на реєстрацію знака подається колір, то обов'язковою умовою для відповідної реєстрації торговельної марки є з'ясування питання, чи набуло позначення у вигляді кольору *розрізняльної здатності при застосуванні до заявлених товарів або послуг;*

— для визначення позначення у вигляді кольору розрізняльної здатності при застосуванні до заявлених товарів або послуг визначальним критерієм оцінки є *тест на виконання заявленим кольором основної функції знака*, а саме чи дозволяє колір, заявлений на реєстрацію як знак, споживачу без будь-якої ймовірності змішування вирізняти з-поміж інших товарів або послуг одного виробника товари або послуги іншого виробника;

— для можливості розрізнення з-поміж інших товарів або послуг одного виробника товари або послуги іншого виробника споживачі мають однозначно сприймати безпосередньо такий колір (без додаткових графічних і словесних елементів) саме як знак для конкретних товарів або послуг, у зв'язку з чим для реєстрації кольору як знака потрібні переконливі докази набутої розрізняльної здатності виключно кольору для заявлених товарів або послуг.

¹² Справа «Науменко проти України» (Заява № 41984/98). 09.11.2004. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353#Text.

¹³ Справа «Христов проти України» (Заява № 24465/04). 19.02.2009. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text.

¹⁴ Справа «Пономарьов проти України» (Заява № 3236/03). 03.04.2008. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД РІШЕНЬ ЄСПЛ У КОНТЕКСТІ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ «СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ»: ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на свободу вираження поглядів. Історичне значення цього права є очевидним та підтверджує здобутки попередніх поколінь, ставши фундаментальною основою для сучасних конституційних текстів та міжнародних документів. Особлива важливість його пояснюється тісним взаємозв'язком із демократичними політичними процесами та його роллю як незамінного засобу сприяння публічним дебатам для політичної опозиції, становлення та розвитку громадянського суспільства та захисту прав меншин.

Послідовна прецедентна практика Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) характеризується широким підходом тлумачення та сферою застосування, яка охоплює інформаційний та ідейний простір, значну багатоманітність форм та засобів, за допомогою яких це право реалізуються. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів.

Частина друга статті 10 Конвенції встановлює, що «здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав

інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду». Так, слід ураховувати, що сфера правомірних обмежень цього права визначається з урахуванням доктрини «свободи розсуду держави» та оцінюється за допомогою «трискладового тесту» ((а) чи було втручання передбачено законом, (б) чи переслідувало втручання законну мету, (с) чи було це «необхідним у демократичному суспільстві»).

Рішення по справі Національна молодіжна рада Молдови проти Республіки Молдова (NATIONAL YOUTH COUNCIL OF MOLDOVA v. REPUBLIC OF MOLDOVA)¹, заява № 15379/13, від 25 червня 2024 року (остаточне від 25 вересня 2024 року), заява стосується відмови місцевих органів влади дозволити розміщення асоціацією-заявником антидискримінаційної ілюстрації на рекламних щитах на тій

¹ Справа «Національна молодіжна рада Молдови проти Республіки Молдова» (NATIONAL YOUTH COUNCIL OF MOLDOVA v. REPUBLIC OF MOLDOVA), заява № 15379/13, від 25 червня 2024 року (остаточне 25 вересня 2024 року). URL: hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-234411.

підставі, що певні соціальні групи були представлені в негідний та принизливий спосіб. Це викликає питання щодо статті 10 Конвенції.

Аналіз суду. Суд зазначає, що рекламне зображення, яке асоціація-заявник розробила для міського показу, включало карикатури. Він нагадує, що сатира є формою художнього вираження та соціальних коментарів, визнаних у його прецедентному праві (*Ernst August von Hannover v. Germany*, № 53649/09, § 49, 19 лютого 2015 року, та *Bohlen v. Germany*, № 53495/09, § 50, 19 лютого 2015 р.). Він також підтверджує, що стаття 10 Конвенції охоплює свободу художнього вираження, яка дозволяє брати участь у публічному обміні культурною, політичною та соціальною інформацією та ідеями будь-якого роду. Ті, хто створює, виконує, поширює або демонструє твір мистецтва, сприяють обміну ідеями та думками, необхідними для демократичного суспільства (*Pryanishnikov v. Russia*, № 25047/05, § 50, 10 вересня 2019 р., і цитовані справи там). Крім того, стаття 10 Конвенції також застосовується до заяв, зроблених у комерційній сфері, оскільки вона гарантує свободу вираження поглядів «будь-якій особі», не розрізняючи, чи є мета отримання прибутку чи ні (*Bohlen*, згадане вище, § 46, і випадки, зазначені в ньому) (п. 54 рішення).

У цій справі Суд зазначає, що сторони погоджуються з тим, що відмова надати дозвіл на показ реклами асоціації-заявника становила втручання у здійснення її прав. Він не бачить причин відступати від цього аналізу (див., з тим самим змістом, *Barthold v. Germany*, 25 березня 1985 р., § 43, серія А, № 90) (п. 55 рішення).

Таке втручання порушує статтю 10 Конвенції, якщо воно не було «передбачено законом», не переслідувало одну чи більше законних цілей у значенні п. 2 цієї статті та не було «необхідним у демократичному суспільстві» (п. 56 рішення).

Загальні принципи. Загальні принципи, на основі яких оцінюється «необхідність у демократичному суспільстві» втручання у здійснення свободи вираження поглядів, добре встановлені в прецедентній практиці Суду та нещодавно згадувані у справі *Sanchez* (цитована вище, § 145) за такими умовами:

«і. Свобода вираження поглядів становить одну з суттєвих основ демократичного суспільства, одну з важливих умов його прогресу та розвитку кожної особи. Згідно зі ст. 10 § 2, це стосується не лише «інформації» чи «ідей», які сприймаються прихильно

або вважаються необразливими чи байдужими, але також і до тих, які ображають, шокують або тривожать: це те, що вимагає плюралізм, толерантність і дух відкритості, без якої не існує «демократичного суспільства». Як закріплено в ст. 10, воно супроводжується винятками, які, однак, вимагають вузького тлумачення, а необхідність його обмеження має бути переконливо доведена (...).

ii. Прикметник «необхідний» у значенні ст. 10 § 2 означає «нагальну суспільну потребу». Договірні держави користуються певною свободою розсуду при оцінці наявності такої потреби, але це поєднується з європейським контролем, що стосується як закону, так і рішень, які його застосовують, навіть якщо вони виходять з незалежної юрисдикції. Таким чином, Суд має юрисдикцію приймати остаточне рішення щодо сумісності «обмеження» зі свободою вираження поглядів, захищеною ст. 10.

iii. Завдання Суду, здійснюючи свій контроль, полягає не в тому, щоб замінити компетентні національні органи, а перевірити з точки зору ст. 10 рішення, які вони винесли в силу своїх повноважень перегляду. З цього не випливає, що він повинен обмежуватися визначенням того, чи добросовісно, обережно та розумно використала держава-відповідач це повноваження: воно має розглянути спірне втручання у світлі всієї справи, щоб визначити, чи було воно «пропорційним до переслідуваної легітимної мети» і чи виникають причини, на які посилаються національні органи влади для її виправдання, «доречними та достатніми» (...) Роблячи це, Суд повинен переконатися, що державні органи влади застосовували правила, які відповідають принципам, закріпленим у ст. 10 і, крім того, на основі прийнятної оцінки відповідних фактів (...).» (п. 64 рішення).

Суд також наголосив, що вираження ідей, які стосуються предмета загального інтересу, має високий рівень захисту. Тоді держави-відповідачі мають лише обмежені межі розсуду (див., наприклад, *Vaka v. Hungary [GC]*, № 20261/12, § 159, 23 червня 2016 року, і наведені там справи). Таким чином, Суд завжди вважав, що ст. 10 § 2 Конвенції залишає мало місця для обмежень свободи вираження поглядів, коли йдеться про питання загального інтересу (див. нещодавній приклад у справі *Hurbain v. Belgium [GC]*, № 57292/16, § 223, 4 липня 2023 р.). Крім того, поле розсуду також обмежене сильною зацікавленістю демократичного суспільства

в тому, щоб преса відіграла свою незамінну роль «спостерігача» («watchdog»), і коли ONG привертає увагу громадськості до питань, що становлять суспільний інтерес, вона повинна вважатися такою, що виконує роль громадського спостерігача, подібну за важливістю до ролі преси (*Animal Defenders International v. the United Kingdom [GC]*, № 48876/08, §§ 102-03, ЄСПЛ 2013 (витяги)) (п. 65 рішення).

Крім того, Суд уже виносив у минулому рішення про те, що відсутність ефективного судового перегляду може виправдати визнання порушення ст. 10 Конвенції. Дійсно, як було заявлено в контексті цієї статті, «якість <...> судового розгляду як необхідного заходу <...> має особливе значення <...>, у тому числі стосовно застосування відповідної межі розсуду (*Baka*, згадане вище, § 161, і справи, наведені в ньому) (п. 66 рішення).

Водночас Суд нагадує, що ст. 10 Конвенції як така не забороняє будь-які попередні обмеження на публікацію. Проте такі обмеження становлять настільки велику небезпеку, що вимагають найприскіпливішого розгляду Судом. Особливо це стосується преси: інформація є товаром, що швидко псується, і затримка її публікації, навіть на короткий період, ризикує позбавити її будь-якої цінності та інтересу. Цей ризик також існує щодо публікацій, крім періодичних, які стосуються актуальної теми (*Kablis v. Russia*, № 48310/16 і 59663/17, § 91, 30 квітня 2019 р., і справи, які там цитуються) (п. 67 рішення).

Суд неодноразово підкреслював, що толерантність і повага до рівної гідності всіх людей є основою демократичного та плюралістичного суспільства. Звідси випливає, що, в принципі, ми можемо вважати за необхідне в демократичних суспільствах санкціонувати або навіть забороняти всі форми вираження поглядів, які пропагують, підбурюють, заохочують або виправдовують ненависть, засновану на нетерпимості (включаючи релігійну нетерпимість), якщо вжити заходів для забезпечення того, щоб накладені «формальності», «умови», «обмеження» або «санкції» є пропорційними переслідуваній законній меті. Компетентні органи влади залишаються відкритими для прийняття, як гарантів інституційного громадського порядку, заходів, навіть кримінальних, спрямованих на адекватну, а не надмірну реакцію на такі зауваження (*Zettour v. France*, № 63539/19, § 51, 20 грудня 2022 р.) (п. 68 рішення).

Нарешті, Суд також постановив, що для того, щоб вирішити, чи мала місце мова ненависті, необхідно взяти до уваги певну кількість факторів, які були систематизовані таким чином у його прецедентному праві: (i) чи були спірні коментарі зроблені в напруженому політичному чи соціальному контексті; (ii) питання про те, чи можуть зазначені зауваження, правильно витлумачені та оцінені в їхньому безпосередньому або більш загальному контексті, розглядатися як прямий чи непрямий заклик до насильства чи як виправдання насильства, ненависті чи нетерпимості, Суд особливо чутливий до категоричних коментарів, що атакують або очорненню цілих груп: етнічних, релігійних чи інших; (iii) спосіб, у який були сформульовані коментарі, та їх здатність — напряду чи опосередковано — завдати шкоди. Саме поєднання цих різних факторів, а не будь-який із них окремо, відіграє вирішальну роль у результаті спору, і Суд підходить до такого типу справ, ретельно враховуючи контекст (*Sanchez*, цит. вище, § 154, і наведені там справи). Крім того, він уже визнав необхідність гарантувати високий рівень захисту вразливих меншин — особливо тих, чия історія позначена гнобленням і дискримінацією — від образливих або наклепницьких висловлювань (*Savva Terentyev v. Russia*, № 10692/09, § 76, 28 серпня 2018). Крім того, Суд визнав, що розпалювання ненависті не обов'язково передбачає заклик до акту насильства чи інших злочинів. Зокрема, випадки нападів на осіб, у яких ображають, висміюють або ганьблять певні групи населення, можуть бути достатніми для того, щоб влада могла легітимно віддати перевагу боротьбі з расистським дискурсом над збереженням свободи вираження думок безвідповідальним чином (*Féret v. Belgium*, № 15615/07, § 73, 16 липня 2007 р., та *Beizaras and Levickas v. Lithuania*, № 41288/15, § 125, 14 січня 2020) (п. 69 рішення).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* запит прийнятним.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

3. *Постановляє*, що встановлення порушення саме по собі є достатньо справедливою сатисфакцією за будь-яку моральну шкоду, завдану асоціації-заявнику.

4. *Це*:

а) що держава-відповідач має сплатити асоціації-заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення

стане остаточним відповідно до ст. 44 § 2 Конвенції, суму в розмірі 2500 євро (дві тисячі п'ятсот євро), яка має бути сплачена безпосередньо представнику асоціації-заявника за судові витрати, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

b) що після закінчення зазначеного періоду і до моменту виплати ці суми будуть збільшені на прості відсотки за ставкою, що дорівнює ставці граничної позики Європейського центрального банку, що застосовується протягом цього періоду, збільшеної на три відсоткові пункти.

5. *Відхиляє* клопотання про справедливу сатисфакцію щодо решти.

Рішення по справі Агаджанян проти Вірменії (AGHAJANYAN v. ARMENIA)², заява № 41675/12, від 8 жовтня 2024 року, звернення стосується звільнення заявника з роботи на приватній фабриці на тій підставі, що він розкрив конфіденційну інформацію про свого роботодавця в інтерв'ю журналісту. Заявник посилався на ст. 10 Конвенції.

Оцінка суду.

(a) Загальні принципи

Загальні принципи, розроблені в прецедентній практиці Суду з питань свободи вираження поглядів, були підсумовані у справі *Palomo Sánchez and Others v. Spain* ([GC], № 28955/06 та 3 інших, §§ 53-55, ECHR 2011) (п. 33 рішення).

Розглядаючи спори щодо свободи вираження поглядів у контексті професійних відносин, Суд встановив, що захист ст. 10 Конвенції поширюється на робоче місце в цілому. Він також зазначив, що ця стаття є обов'язковою не тільки у відносинах між роботодавцем і працівником, коли ці відносини регулюються публічним правом, але також може застосовуватися, коли вони регулюються приватним правом (див. *Fuentes Bobo v. Spain*, № 39293/98, § 38, 29 лютого 2000 р., *Heinisch v. Germany*, № 28274/08, § 44, ЄСПЛ 2011 р.). Дійсно, справжнє та ефективне здійснення свободи вираження поглядів не залежить лише від обов'язку держави не втручатися, але може вимагати позитивних заходів захисту, навіть у сфері відносин між особами. У деяких випадках держава має позитивне зобов'язання захищати право на свободу вираження поглядів, навіть від втручання приватних

осіб (див. *Halet v. Luxembourg* [GC], № 21884/18, § 111, 14 лютого 2023 р.; *Palomo Sánchez and Others*, згадане вище, § 59; *Herbai v. Hungary*, № 11608/15, § 37, 5 листопада 2019 р.) (п. 34 рішення).

Відповідальність до органів влади була би застосована, якби оскаржувані факти впливали з їхньої неспроможності забезпечити заявникам користування правом, закріпленим у ст. 10 Конвенції. Хоча межа між позитивними та негативними зобов'язаннями держави за Конвенцією не піддається точному визначенню, застосовні принципи, тим не менш, схожі. В обох контекстах слід звернути увагу, зокрема, на справедливий баланс, який необхідно встановити між конкуруючими інтересами окремої особи та суспільства в цілому, у будь-якому разі з урахуванням свободи розсуду, якою користується держава (*Palomo Sánchez and Others*, §§ 60 і 62; *Herbai v. Hungary*, § 37, обидва цитовані вище) (п. 35 рішення).

Суд підтверджує, що саме національні органи влади, зокрема суди, мають тлумачити та застосовувати внутрішньодержавне законодавство таким чином, щоб забезпечити повну дію Конвенції. Він наголошує на субсидіарному характері свого перегляду та зазначає, що недостатня аргументація або недоліки в аргументації національних судів також призвели до висновку про порушення ст. 10, де ці прогалини завадили йому ефективно здійснити контроль щодо того, чи національні органи влади мали правильно застосувати стандарти, встановлені його прецедентною практикою (див. *Halet v. Luxembourg* [GC], §§ 159-62) (п. 36 рішення).

Застосування вищезазначених принципів

У цій справі, хоча Уряд не заперечував, що мало місце втручання у право заявника на свободу вираження поглядів (див. п. 31 вище), рішення про звільнення заявника було прийнято не державним органом, а приватною компанією. Як зазначалося вище, ст. 10 Конвенції також застосовується, коли відносини між роботодавцем і працівником регулюються, як у цій справі, приватним правом і що держава має позитивне зобов'язання захищати право на свободу вираження поглядів навіть у сфері відносин між приватними особами (див. судову практику, наведену в п. 34 вище). За таких обставин Суд вважає доцільним розглянути цю справу з точки зору позитивних зобов'язань держави за ст. 10 Конвенції (див. *Palomo Sánchez and Others*,

² Справа Агаджанян проти Вірменії (AGHAJANYAN v. ARMENIA), заява № 41675/12, від 8 жовтня 2024 року. URL: hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-236131.

згадане вище, §§ 60-62). Отже, Суд з'ясує, чи судові органи Вірменії, відхиляючи позов заявника, належним чином забезпечили його право на свободу вираження поглядів у контексті трудових відносин (*n. 37 рішення*).

Насамперед, Суд має перевірити, чи національні суди задовільно застосували принципи Конвенції, як вони витлумачені у світлі прецедентного права. У зв'язку з цим Суд зазначає, що національні рішення у цій справі містять дуже мало обґрунтувань (див. п. 22 і 24 вище). По-перше, незважаючи на те, що заявник надав детальні аргументи, що заперечують законність його звільнення за результатами співбесіди, національні суди не розглянули жодного з його аргументів, висунутих з цього приводу. Зокрема, вони не змогли встановити, чи були дотримані умови, перелічені у ст. 122 Кодексу законів про працю, щоб виправдати звільнення заявника через втрату довіри роботодавця до нього відповідно до ст. 113 § 1 (7) Кодексу. Скоріше, дослівно процитувавши відповідні внутрішні документи підприємства, які визначають комерційну таємницю, вони по суті дійшли висновку, що звільнення заявника — на тій підставі, що його роботодавець втратив до нього довіру — було виправданим, оскільки він розкрив інформацію, яка підпадає під визначення комерційної таємниці, чим порушив свої договірні обов'язки. Що стосується посилання Уряду на ст. 121 КЗпП як на підставу для звільнення заявника (див. п. 31 вище), ця стаття навіть не фігурувала в наказі про звільнення заявника (*n. 38 рішення*).

Крім того, хоча згідно з наказом про звільнення та рішеннями судів заявник порушив Кодекс законів про працю та трудову дисципліну, розголошуючи комерційну таємницю, у самому наказі про звільнення недвозначно вказувалося, що заявник оприлюднив «необґрунтовану» та «неправдиву» інформацію (див. п. 17 вище). На думку Суду, підхід національних судів щодо опису заявника як «комерційної таємниці», тоді як згідно з наказом про його звільнення інформація була «неправдивою та необґрунтованою», є суперечливим (порівняйте *Goryaynova v. Ukraine*, № 41752/09, § 59, 8 жовтня 2020 р.). Однак ні національні суди, ні Уряд не звернули увагу на цю суперечність, навіть не зважаючи на те, що заявник наголосив на ньому як перед національними органами влади, так і у своїй заяві до Суду (див. п. 18 і 29 вище) (*n. 39 рішення*).

Що ще важливіше, національні суди не змогли оцінити справу, що ними розглядається, у світлі

принципів, визначених їх прецедентною практикою відповідно до ст. 10 Конвенції. Насправді, ні в наказі про звільнення заявника, ні в рішеннях національних судів не було визначено, які з тверджень заявника, опублікованих у газеті, були визнані неточними чи наклепницькими, як начебто стверджував Уряд (див. п. 31 вище). Вони ніколи не аналізували аргументи заявника щодо його неодноразових спроб висловити свою стурбованість своєму начальству (див. п. 10, 13, 15 і 23 вище). Суди також не змогли перевірити мотиви заявника, і, незважаючи на аргументи Уряду, у національних рішеннях не згадується, що заявник діяв недобросовісно (див. п. 32 вище) (*n. 40 рішення*).

Суд знову наголошує на важливості обов'язку лояльності та обережності працівників щодо своїх роботодавців, що вимагає, щоб поширення навіть точної інформації здійснювалося з поміркованістю та належністю. Однак цей обов'язок може бути переважений інтересом громадськості до конкретної інформації (див., *mutatis mutandis*, *Goryaynova*, згадане вище, § 61). У своєму інтерв'ю заявник порушив дуже делікатне та важливе питання суспільного інтересу (див. п. 16 і 25 вище), яке стосується, як було зазначено в оскаржуваному провадженні, захисту навколишнього середовища, шкоди здоров'ю людини та безпеки на робочому місці (див. п. 18 та 23 вище). Проте зв'язок між обов'язком заявника бути лояльним та суспільним інтересом щодо отримання інформації про проблеми навколишнього середовища та передбачувані протиправні дії на величезному хімічному заводі Вірменії взагалі не розглядався національними судами (*n. 41 рішення*).

Крім того, у національних рішеннях, підтверджуючи звільнення заявника, не згадувалося про будь-яку шкоду, заподіяну підприємству в результаті співбесіди із заявником (навпаки, *Palomo Sánchez and Others*, згадане вище, §§ 65-66) (*n. 42 рішення*).

Нарешті, щодо суворості заходу, застосованого до заявника, Суд зазначає, що він був найсуворішим із можливих, без будь-якої оцінки відповідності менш суворого заходу (див., *mutatis mutandis*, згадану вище справу *Herbai*, § 49) (*n. 43 рішення*).

Суд вважає, що, оцінюючи пропорційність такого серйозного заходу, як звільнення без попередження, національні суди повинні були взяти до уваги та провести всебічний аналіз таких ключових елементів справи, як характер і правдивість заяв, зроблених

заявником, його мотиви для надання інтерв'ю і можливість ефективно відстоювати свою точку зору перед керівництвом, а також шкоду, заподіяну підприємству в результаті інтерв'ю заявника (порівняйте *Goryunova*, згадане вище, § 65). Однак, як видно з аналізу Суду в попередніх пунктах, національні суди не розглянули жодного з цих питань (п. 44 рішення).

Беручи до уваги вищевикладене, Суд вважає, що за обставин цієї справи національні суди не змогли знайти справедливий баланс у світлі критеріїв, встановлених у своїй прецедентній практиці, між конкуруючими інтересами, що розглядаються, та наведенням «відповідні та достатні» причини своїх рішень (п. 45 рішення).

Відповідно мало місце порушення ст. 10 Конвенції (п. 46 рішення).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

3. *Постановляє*:

(а) що держава-відповідач має сплатити протягом трьох місяців з дати, коли це рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, застосовним на дата розрахунку:

(i) 4500 євро (чотири тисячі п'ятсот євро) плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені, відшкодування моральної шкоди, які мають бути сплачені заявнику;

(ii) 1600 євро (одна тисяча шістсот євро) плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені із заявника, як відшкодування судових витрат, які мають бути сплачені на банківський рахунок PRWB;

(b) що зі спливом вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Рішення по справі Граця Арутюнян проти Вірменії (HRACHYA HARUTYUNYAN v. ARMENIA)³, заява № 15028/16, від 27 серпня 2024 року, справа стосується передбачуваного порушення права заявника

на свободу вираження поглядів за ст. 10 Конвенції у зв'язку з позовом про образи та наклеп, порушеним проти нього після того, як він повідомив про ймовірну корупційну діяльність свого колишнього колеги в приватному листуванні з його керівництвом.

Оцінка суду. Сторони погоджуються, що рішення цивільних судів проти заявника становлять «втручання державної влади» в його право на свободу вираження поглядів. Таким чином, необхідно визначити, чи було втручання «передбаченим законом», чи переслідувало одну або декілька законних цілей, викладених у ст. 10 § 2, і чи було «необхідним у демократичному суспільстві» для їх досягнення (див. *Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina* [GC], № 17224/11, § 67, 27 червня 2017 р., і *Gaspari v. Armenia* (no. 2), № 67783/13, § 21, 11 липня 2023 р.) (п. 37 рішення).

(а) *Чи було втручання передбачено законом*

Суд зазначає, що національні суди ґрунтували свої рішення на ст. 1087.1 Цивільного кодексу (див. пп. 18, 20 і 24 вище). Відповідно втручання, про яке йдеться, мало правову основу. Сторони не погодилися з тим, чи було воно достатньо точним, щоб дозволити заявнику передбачити, розумним за обставинами, що його заяви, надані в приватному листуванні за допомогою конфіденційної процедури, вважатимуться «публічними» у значенні цього положення. Суд розгляне цей аспект у контексті причин, наведених національними судами, як виправдання оскаржуваного втручання (див. п. 51-53 нижче) (п. 38 рішення).

(b) *Чи переслідувало втручання законну мету*

Оспорюване втручання можна розглядати як переслідування законної мети захисту «репутації або прав інших осіб», а саме В.Б. (V.B.), який у той час був заступником директора з безпеки та контролю ЕНА (п. 39 рішення).

(c) *Чи було це «необхідним у демократичному суспільстві»*

(i) *Загальні принципи*

Загальні принципи оцінки необхідності втручання у здійснення свободи вираження поглядів були підсумовані у справі *Bédat v. Switzerland* ([GC], № 56925/08, § 48, 29 березня 2016 року), а нещодавно у справі *Halet* (цит. вище, § 110) (п. 40 рішення).

У таких випадках, як цей, коли інтереси «захисту репутації або прав інших осіб» вводять у дію ст. 8, Суд

³ Справа Граця Арутюнян проти Вірменії (HRACHYA HARUTYUNYAN v. ARMENIA), заява 15028/16, від 27 серпня 2024 року. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235467.

може бути зобов'язаний перевірити, чи національні органи влади досягли справедливого балансу під час захисту двох цінностей, гарантованих Конвенцією, а саме, з одного боку, свобода вираження поглядів (захищена ст. 10), а з іншого — право на повагу до приватного життя, як закріплено у ст. 8. Загальні принципи, що застосовуються до балансування цих прав, а також відповідний підхід були підсумовані у *Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others* (цит. вище, §§ 77 і 78) (п. 41 рішення).

(ii) Підхід, який буде прийнято в цій справі

(а) Чи потрібно збалансувати право за ст. 10 і право за ст. 8.

Звинувачення, висунуті заявником щодо В.Б. (V.B.), були досить серйозними і, отже, досягли необхідного рівня серйозності, щоб завдати шкоди правам В.Б. (V.B.) за ст. 8 Конвенції (порівняйте *White v. Sweden*, № 42435/02, § 25, 19 вересня 2006 р.; *Pfeifer v. Austria*, № 12556/03, § 47, 15 листопада 2007 р. і *A. v. Norway*, № 28070/06, § 73, 9 квітня 2009 р. Отже, Суд повинен з'ясувати, чи національні органи влади встановили справедливий баланс між двома цінностями, гарантованими Конвенцією, а саме, з одного боку, свободою вираження поглядів заявника, захищеною ст. 10, і, з іншого боку, правом В.Б. (V.B.) поваги до його репутації відповідно до ст. 8 (див. *Axel Springer AG v. Germany [GC]*, № 39954/08, § 84, 7 лютого 2012 р.) (п. 42 рішення).

Якщо національні юрисдикції здійснили балансування щодо цих прав, Суд повинен перевірити, чи під час своєї оцінки вони застосували критерії, встановлені його прецедентною практикою з цього питання, і чи причини, які спонукали їх прийняти оскаржені рішення, були достатніми та відповідними, щоб виправдати втручання у право на свободу вираження поглядів (див. *Cicad v. Switzerland*, № 17676/09, § 52, 7 червня 2016 р.). У зв'язку з цим йому необхідно спочатку встановити, чи можна, як він стверджував, повідомлення заявника розглядати як повідомлення про викриття в розумінні прецедентного права (п. 43 рішення).

(б) Актуальність прецедентної практики Суду щодо захисту, який надається викривачам.

Суд підтверджує, що режим захисту свободи вираження поглядів викривачів (*whistle-blowers*), ймовірно, буде застосований, якщо відповідний працівник або державний службовець є єдиною особою або частиною невеликої категорії осіб, які знають про

те, що відбувається, та має найкращу можливість діяти в інтересах суспільства, повідомляючи роботодавця чи громадськість загалом (див. рішення у справі *Guja v. Moldova [GC]*, № 14277/04, § 72, ЄСПЛ 2008). Тим не менш, працівники зобов'язані перед своїм роботодавцем бути лояльними, стриманими та обачними, що означає, що у пошуках справедливого балансу необхідно враховувати обмеження права на свободу вираження поглядів та взаємні права та обов'язки, характерні для трудових угод та професійного середовища (див. *Halet*, згадане вище, § 116) (п. 44 рішення).

Наразі справи, які розглядав Суд щодо викривання корупції, стосувалися розголошення стороннім органам влади чи громадськості внутрішньої інформації, яку працівник отримав під час своїх трудових відносин (див. там само; *Guja*, згадане вище, § 72; *Marchenko v. Ukraine*, № 4063/04, 19 лютого 2009 р.; *Heinisch v. Germany*, № 28274/08, ECHR 2011 (витяги); *Bucur and Toma v. Romania*, № 40238/02, 8 січня 2013; *Matúz v. Hungary*, № 73571/10, 21 жовтня 2014 та *Gawlik v. Liechtenstein*, № 23922/19, 16 лютого 2021 р.). У справі *Halet* Суд постановив, що захист, яким користуються викривачі згідно зі ст. 10 Конвенції, ґрунтується на необхідності брати до уваги характеристики, специфічні для існування трудових відносин: з одного боку, обов'язок лояльності, стриманість і розсудливість, властиві зв'язкам підлеглого, пов'язаним із цим, і, у відповідних випадках, зобов'язання дотримуватися встановленого законом обов'язку зберігати таємницю; з іншого боку, становище економічної вразливості *по відношенню до особи, громадської установи чи підприємства*, від яких вони залежать у працевлаштуванні, та ризик зазнати помсти з боку останньої (див. згадане вище рішення у справі *Halet*, § 119) (п. 45 рішення).

У цій справі, навпаки, Суд покликаний винести рішення щодо застосовності режиму захисту свободи вираження поглядів викривачів до ситуації, коли повідомлення інформації про дії та бездіяльність на роботі, які нібито становили загрозу або шкоду для суспільного інтересу, мало місце після припинення трудових відносин. Крім того, особливість цієї справи також полягає в тому, що заявник ніколи не звертався до громадськості, а використовував лише внутрішні канали повідомлення після дзвінка свого колишнього керівництва повідомляти будь-яку інформацію про корупційні прояви в організації (див. пункти 6 і 7 вище). Отже, Суд має взяти до уваги конкретні обставини цієї

справи, які відрізняють її від судової практики, згаданої у пункті 45 вище.

У цьому контексті Суд зауважує, що поточний європейський підхід полягає в тому, що припинення трудових відносин не є перешкодою для захисту викривачів. Дійсно, як Рекомендація Комітету Міністрів СМ/Рес (2014)7 (Принцип 4, див. пункт 29 вище), так і Директива 2019/1937/ЄС (стаття 4, див. параграф 30 вище) — хоча остання не є обов'язковою для Вірменії оскільки вона не є державою-членом ЄС — поширити захист свободи вираження поглядів викривачів на колишніх працівників. Подібний підхід було використано в Законі про інформування, який було введено до національного законодавства після подій у цій справі (див. пункт 25 вище). У Пояснювальній записці до вищезазначеної Рекомендації (параграф 31) зазначено, що саме *фактичні* трудові відносини викривача, а не його чи її конкретний правовий статус (наприклад, працівника), надають особі привілейований доступ до знань про загрозу або шкоду суспільним інтересам.

Беручи до уваги свій підхід, описаний у п. 45 вище, Суд вважає, що за таких обставин, як у цій справі, коли повідомлення про ймовірне професійне правопорушення відбувається після закінчення трудових відносин, режим захисту свободи вираження поглядів викривачів (*whistle-blowers*) не повинен автоматично припинити застосовуватися лише тому, що трудові відносини припинилися. Навпаки, такий захист може, в принципі, застосовуватися за умови, що інформація, яка становить суспільний інтерес, була отримана в той час, коли «викривач» мав привілейований доступ до неї в силу своїх трудових відносин. У таких випадках, коли трудові відносини припиняються, не може бути й мови про наслідки на роботі, але заходи помсти проти колишнього працівника можуть набувати інших форм. Важливим є те, чи була шкода, якої зазнав колишній працівник, прямим наслідком розкриття інформації, що охороняється (п. 46 рішення).

На відміну від справ, згаданих у п. 45 вище, заявник у цій справі подав свій звіт, коли він більше не працював в Закритому акціонерному товаристві «Електричні мережі Вірменії» (*the Electric Networks of Armenia Closed Joint-Stock Company («the ENA»*)). Він не зазнав жодних наслідків на роботі, оскільки його трудові відносини припинилися. Однак його звіт в основному базувався на інформації, яку він отримав під час роботи в ENA. За винятком заяви № 1, джерелом якої були

національні ЗМІ та заява колишнього депутата, заявник повідомив ENA про конкретні неправомірні дії, які нібито вчинив В.Б., на основі інформації, яку він отримав на роботі, коли мав привілейований доступ до неї як тодішній начальник відділу безпеки та адміністрації ENA. Відповідно його можна вважати «єдиною особою або частиною невеликої категорії осіб, які знають про те, що відбувається на роботі, і, отже, мають найкраще положення діяти в суспільних інтересах, повідомляючи роботодавця або широку громадськість» (на відміну від *Wojczuk v. Poland*, № 52969/13, § 85, 9 грудня 2021 року, де заявник у листах з отруйною ручкою повідомляв компетентні органи про фінансові та трудові недоліки з боку його роботодавця, не маючи жодного доступу до фінансових документів останнього або будь-яких знань про випадки, пов'язані з безгосподарністю чи неналежною діяльністю з боку його колег). Крім того, він був притягнутий до цивільної відповідальності як прямий наслідок свого повідомлення. Таким чином, незважаючи на специфічний контекст цієї справи, Суд, наскільки це доцільно, застосуватиме загальні критерії та принципи, встановлені в *Guja* (§§ 72-78) і підтверджені в *Halet* (§§ 121-54), які включають оцінку:

- (а) чи були доступні альтернативні канали для розкриття інформації;
- (б) суспільний інтерес до оприлюдненої інформації;
- (в) достовірність оприлюдненої інформації;
- (г) збиток для роботодавця;
- (д) чи діяв викривач сумлінно;
- (е) суворість санкції (п. 47 рішення).

Суд також зазначає, що підхід до викривачів і вищевказані критерії були встановлені в його прецедентному праві до подій цієї справи. Таким чином, сам факт того, що режим захисту, наданий викривачам, був введений у національне законодавство лише після того, як відбулися події в цій справі, не звільняє національні суди від обов'язку зважити відповідні права чи інтереси згідно з процедурами, визначеними Судом, та відповідно до встановлених ним критеріїв (порівняйте *Halet*, згадане вище, § 162), як, здається, стверджує Уряд (див. пункт 36 вище) (п. 48 рішення).

(iii) Застосування вищезазначених принципів до цієї справи.

Суд перш за все зауважує, що національні суди розглядали цю справу як звичайний спір про наклеп і ніколи не застосовували принципи, згадані вище.

Відповідає дійсності, що заявник не посилався конкретно на захист свободи вираження поглядів, наданий викривачам, а скоріше, посилався на практику Суду щодо повідомлення про порушення в поведінці державних службовців. Проте він навіть низку аргументів щодо критеріїв, застосованих у справах про викривачів, і таким чином дав національним судам можливість винести рішення щодо його справи з цієї точки зору (див. пункт 19 вище) (*n. 49 рішення*).

Отже, Суд оцінить спосіб, у який національні суди відреагували на аргументи заявника, і винесе рішення щодо його сумісності з принципами та критеріями, згаданими в пункті 47 вище, і, якщо необхідно, сам застосує їх у цій справі (порівняйте *Halet*, згадане вище, § 158) (*n. 50 рішення*).

(ст) Висновок

Суд, зваживши всі зацікавлені інтереси, дійшов висновку, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів не було «необхідним у демократичному суспільстві» (*n. 63 рішення*).

Отже, мало місце порушення ст. 10 Конвенції (*n. 64 рішення*).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скаргу за ст. 10 Конвенції прийнятною.

2. Постановляє, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

3. Постановляє, що питання матеріальної шкоди за ст. 41 Конвенції не готове для вирішення, і, відповідно:

(а) залишає зазначене питання в цілому;

(б) пропонує сторонам подати протягом шести місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, свої письмові зауваження з цього приводу та, зокрема, повідомити Суд про будь-яку угоду, яку вони можуть досягнути;

(с) залишає за собою подальшу процедуру та делегує Президенту Палати повноваження встановлювати її, якщо це необхідно.

4. Постановляє:

(а) що держава-відповідач має сплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли це рішення стане остаточним відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом: застосовні на дату розрахунку:

(i) 4500 євро (чотири тисячі п'ятсот євро), плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені, відшкодування моральної шкоди;

(ii) 2000 євро (дві тисячі євро), плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені із заявника, як відшкодування судових витрат;

(б) що зі спливом вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти.

5. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

У рішенні по справі Лефевр проти Франції (AFFAIRE LEFEBVRE v. FRANCE)⁴, заява № 12767/21, від 29 серпня 2024 року, заява стосується засудження заявника, депутата муніципальної ради та президента опозиційної групи в муніципальній раді, за наклеп через коментарі, опубліковані на сторінці його облікового запису у Facebook. Заявник посилається на ст. 10 Конвенції.

Оцінка суду. Суд вважає, що цивільне засудження заявника за публічну дифамацію особи є втручанням у здійснення його права на свободу вираження поглядів. У цьому питанні сторони дійшли згоди (*n. 26 рішення*).

Таке втручання порушує ст. 10 Конвенції, якщо воно не «встановлено законом», спрямоване на одну чи більше «законних цілей», перелічених у п. 2 ст. 10, та «необхідне в демократичному суспільстві» для їх досягнення (*n. 27 рішення*).

а) Про законність та законну мету втручання

Суд визнає, як і заявник, що це втручання було «передбачено законом», його засудження було винесено відповідно до ст. 29 та 32 Закону від 29 липня 1881 року про свободу преси. Крім того, нагадуючи, що питання про те, чи може юридична особа користуватися правом на репутацію (включаючи обсяг цього права), є дискусійним, Суд готовий припустити, що ця мета може бути використана за обставин цієї справи (див., зокрема, *Almeida Arroja v. Portugal*, № 47238/19, § 59, 19 березня 2024 р.) (*n. 28 рішення*).

б) Про необхідність у демократичному суспільстві

⁴ Справа Лефевр проти Франції (AFFAIRE LEFEBVRE v. FRANCE), заява № 12767/21, від 29 серпня 2024 року. Document URL: hudoc.echr.coe.int/?eng?i=001-235472.

Загальні принципи

Загальні принципи оцінки необхідності певного втручання у здійснення свободи вираження поглядів, неодноразово підтверджені Судом, були підсумовані у справі *Morice v. France* ([GC], № 29369/10, §§ 124-127, ЄСПЛ 2015), *Karácsony and Others v. Угорщина* ([GC], № 42461/13 та 44357/13, §§ 137-141, ЄСПЛ 2016 (витаги)) і нещодавно *Sanchez v. France* ([GC], № 45581/15, § 145, 15 травня 2023 р.) (п. 29 рішення).

Стосовно, зокрема, засуджень за наклеп, Суд бере до уваги, щоб оцінити необхідність оскаржуваного втручання, такі елементи: статус заявника та статус особи (осіб), на яку спрямовані спірні зауваження, межі цих коментарів, їх характер і фактичну основу, а також характер санкцій, накладених на заявника (*Morice*, згадане вище, §§ 150 і далі, *Lacroix v. France*, № 41519/12, § 39, вересень 7, 2017, та *Jerusalem v. Austria*, № 26958/95, §§ 35 і далі, ЄСПЛ 2001-II) (п. 30 рішення).

Проте він нагадує, що його завдання під час здійснення контролю не полягає в тому, щоб замінити компетентні національні суди, які, крім того, користуються свободою розсуду, про яку прямо йдеться в преамбулі Конвенції про набуття чинності Протоколом № 15 від 1 серпня 2021 року, але для перевірки сумісності з вимогами ст. 10 рішень, які вони винесли в силу своїх повноважень розсуду, і це шляхом оцінки спірного втручання в світлі всієї справи (*Sanchez*, згадане вище, § 198) (п. 31 рішення).

Крім того, Суд нагадує, що ст. 10 § 2 Конвенції залишає мало місця для обмежень свободи вираження поглядів у сфері політичного дискурсу (див., серед багатьох інших, *Sanchez*, згадане вище, § 146, *NIT SRL v. the Republic of Moldova* [GC], № 28470/12, § 178, 5 квітня 2022 р., *Sürek v. Turkey (no. 1)* [GC], № 26682/95, § 61, ECHR 1999-IV, та *Fleury v. France*, № 29784/06, § 43, 11 травня 2010 р.). У демократичному суспільстві важливо захищати свободу політичних дебатів, і Суд надає найвищого значення свободі вираження поглядів у контексті політичних дебатів (*Feldek v. Slovakia*, № 29032/95, § 83, ECHR 2001-VIII). Свобода вираження поглядів важлива для кожного і особливо для обраного представника народу (*Karácsony*, згадане вище, § 40, та *Lacroix*, згадане вище, § 43). Отже, поле розсуду, доступне органам влади при оцінці «необхідності» оскаржуваного заходу в цьому контексті, є особливо обмеженим (див., серед іншого, *Sanchez*, цитоване вище, § 146) (п. 32 рішення).

Свобода вираження поглядів є особливо цінною для обраного представника народу, політичних партій та їх активних членів, а отже, втручання у свободу вираження поглядів члена опозиції, який представляє своїх виборців, сигналізує про їх занепокоєння та захищає їхні інтереси, тому вимагають від Суду вжити найсуворішого нагляду (*Sanchez*, згадане вище, § 147, *Selahattin Demirtaş c. Turquie (№ 2)* [ВП], № 14305/17, § 242, 22 грудня 2020 р., і *Karácsony et autres*, згадане вище, § 137) (п. 33 рішення).

При оцінці того, чи існує «нагальна суспільна потреба» («*besoin social impérieux*»), здатна виправдати втручання у здійснення свободи вираження поглядів, необхідно ретельно розмежовувати факти та оціночні судження. Якщо перші можуть бути доведені, то другі не можуть бути доведені як достовірні (див., серед багатьох інших, *McVicar c. Royaume-Uni*, № 46311/99, § 83, ECHR 2002-III, та *Fleury*, згадане вище, § 48). Факт залишається фактом: навіть оціночне судження може виявитися надмірним, якщо воно повністю позбавлене фактичного підґрунтя (*Jerusalem*, згадане вище, § 43, і *Fleury*, згадане вище, § 49) (п. 34 рішення).

Характер санкції, накладеної на заявника

Насамкінець Суд нагадує, що характер і суворість накладених санкцій є елементами, які слід брати до уваги під час оцінки пропорційності втручання (*Morice*, згадане вище, § 127, і *Fleury*, згадане вище, § 51) (п. 46 рішення).

У цій справі заявник був виправданий кримінальним судом і був лише засуджений судом апеляційної інстанції до сплати SAEM одного євро відшкодування збитків за наклеп, що є цивільною провиною, а також 1500 і 2500 євро процесуальних витрат до апеляції та касації. Апеляційний суд також зобов'язав видалити спірне повідомлення та опублікувати прес-реліз у Facebook (п. 47 рішення).

Окрім того факту, що покарання у вигляді «символічного євро» є якомога помірнішим, Суд вважає, беручи до уваги ці суми та аргументи, наведені вище, що покарання, призначене заявнику, не було непропорційним переслідуваній законній меті (п. 48 рішення).

Висновок

З огляду на вищезазначене, на основі конкретного дослідження конкретних обставин цієї справи та з огляду на поле розсуду, яким користується держава-відповідач, Суд вважає, що рішення національних судів ґрунтувалися на відповідних та достатніх підставах

й спірне втручання можна вважати «необхідним у демократичному суспільстві» (п. 49 рішення).

Отже, порушення статті 10 Конвенції не було (п. 50 рішення).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує заяву прийнятною.

2. Постановляє, що порушення статті 10 Конвенції не було.

Рішення по справі Белау проти Австрії (BIELAU v. AUSTRIA)⁵, заява № 20007/22, від 27 серпня 2024 року, заява стосується дисциплінарного провадження проти заявника, практикуючого лікаря, за певні заяви на його вебсайті «холістичної медицини» («holistic medicine») щодо загальної неефективності вакцин. Він скаржився за ст. 10 Конвенції, що накладене на нього дисциплінарне стягнення порушило його право на свободу вираження поглядів.

Оцінка суду.

(а) Загальні принципи, встановлені прецедентною практикою Суду

(i) Про свободу слова в цілому

Для того, щоб визначити, чи було порушено ст. 10 Конвенції, спочатку необхідно з'ясувати, чи становив спірний захід втручання у здійснення свободи вираження поглядів у формі «формальності, умови, обмеження чи покарання» (див. *Wille v. Liechtenstein* [GC], № 28396/95, § 43, ECHR 1999-VII). Таке втручання порушуватиме Конвенцію, якщо воно не задовольняє критеріям, викладеним у другому абзаці ст. 10. Таким чином, Суд повинен визначити, чи було воно «передбачене законом», чи переслідувало воно одну чи більше законних цілей, перелічених у цій статті, і чи було це «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цієї мети або цілей (див. *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], № 21279/02 і 36448/02, § 40, ECHR 2007-IV). Норма не може розглядатися як «закон» у значенні ст. 10 § 2, якщо вона не сформульована з достатньою точністю, щоб дозволити громадянину регулювати свою поведінку; він повинен бути в змозі — у разі потреби з відповідною порадою — передбачити, до розумного за обставинами ступеня, наслідки, які може спричинити вказана дія (там само, § 41). Перелік законних цілей, наведений у ст. 10 § 2, є вичерпним (див. *ООО Метто v. Russia*, № 2840/10, § 37, 15 березня 2022 р.) (п. 30 рішення).

Основні принципи щодо необхідності втручання у здійснення свободи вираження поглядів у демократичному суспільстві добре закріплені в прецедентному праві Суду та підсумовані таким чином, зокрема у справі «*Hertel v. Switzerland*» (25 серпня 1998 р.), § 46, Звіти про судові рішення та рішення 1998-VI) і *Halet v. Luxembourg* ([GC], № 21884/18, § 110, 14 лютого 2023):

«Свобода вираження поглядів становить одну з істотних основ демократичного суспільства та одну з основних умов для його прогресу та самореалізації кожної людини. Згідно з ст. 10 § 2, він застосовний не лише до «інформації» чи «ідей», які сприймаються прихильно або вважаються необразливими чи такими, що викликають байдужість, але й до тих, які ображають, шокують або тривожать. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та широкого погляду, без яких не існує «демократичного суспільства». Як зазначено в ст. 10, ця свобода підлягає виняткам, які <...> повинні, однак, тлумачитися суворо, а необхідність будь-яких обмежень повинна бути переконливо доведена <...>».

Прикметник «необхідний» у значенні ст. 10 § 2 передбачає наявність «нагальної соціальної потреби». Загалом, «необхідність» втручання у здійснення свободи вираження поглядів має бути переконливо доведена. Слід визнати, що насамперед національні органи мають оцінити, чи існує така потреба, яка може виправдати таке втручання, і з цієї метою вони користуються певною свободою розсуду. Проте свобода розсуду йде пліч-о-пліч з європейським наглядом, охоплюючи як закон, так і рішення, які його застосовують.

Здійснюючи свою наглядову юрисдикцію, Суд має розглянути втручання у світлі справи в цілому, включаючи зміст оскаржуваних заяв і контекст, у якому вони були зроблені. Зокрема, він повинен визначити, чи було втручання, про яке йдеться, «пропорційним до переслідуваних законних цілей» та чи причини, наведені національними органами влади для його виправдання, були «відповідними та достатніми». Роблячи це, Суд має переконатися, що ці органи влади застосовували стандарти, які відповідали принципам, втіленим у ст. 10, і що, крім того, вони спиралися на прийнятну оцінку відповідних фактів» (п. 31 рішення).

(ii) Про дебати з питань охорони здоров'я

Суд мав нагоду розглянути дисциплінарне провадження, порушене проти практикуючого лікаря

⁵ Справа Белау проти Австрії (BIELAU v. AUSTRIA), заява № 20007/22, від 27 серпня 2024 року. URL: hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-235470.

за ймовірну неетичну поведінку за написання висновку експерта з критикою лікування, яке проводили інші лікарі. Він постановив, що практикуючі лікарі також користуються особливими відносинами з пацієнтами, заснованими на довірі, конфіденційності та впевненості в тому, що перші використовуватимуть усі наявні знання та засоби для забезпечення благополуччя останніх. Це може означати необхідність збереження солідарності між представниками професії. Суд також постановив, що суворе тлумачення дисциплінарними судами національного законодавства, як було продемонстровано у цій справі, щодо заборони будь-яких критичних висловлювань у медичній професії не узгоджується з правом на свободу вираження поглядів. Такий підхід ризикував перешкодити практикуючим лікарям надавати своїм пацієнтам об'єктивну картину стану їхнього здоров'я та отриманого лікування, що, у свою чергу, могло поставити під загрозу кінцеву мету професії лікаря, яка полягала в захисті здоров'я та життя пацієнтів (див. *Frankowicz v. Poland*, № 53025/99, §§ 49 і 51, 16 грудня 2008 р.) (п. 32 рішення).

Навіть без будь-якого зв'язку з дисциплінарними провадженнями, порушеними проти медичних працівників, Суд покладався на захист здоров'я як на законну мету для обмеження свободи вираження поглядів. Наприклад, у справі *Hertel* (наведеній вище) заявнику було заборонено під страхом кримінального покарання (позбавлення волі або штрафу) стверджувати, зокрема, що їжа, приготована в мікрохвильовій печі, становить небезпеку для здоров'я та призводить до змін в крові, що свідчить про патологічний розлад і є ознакою початку канцерогенного процесу. Суд зазначив, що метою заборони був «захист <...> прав інших» і стосувався дискусії, яка зачіпала загальні інтереси щодо громадського здоров'я, а саме впливу мікрохвиль на здоров'я людини). Він зауважив, що погляди заявника були висловлені менш категорично і без тверджень про те, що вживання опромінених продуктів є шкідливим, а лише з припущенням, що це може бути. Періодичне видання, яке опублікувало уривки наукової статті заявника, мало певну читацьку аудиторію і, отже, обмежений вплив. Відзначаючи невідповідність між цим заходом і оскаржуваною поведінкою, Суд постановив, що це створило дисбаланс з огляду на обсяг заборони, яка частково мала цензурувати його роботу та зменшити його здатність публічно висувати погляди, які мали своє місце в публічне обговорення.

Не мало значення те, що його думка була меншістю і могла здатися безпідставною, оскільки в сфері, в якій мало ймовірно, що існує певність, було б особливо нерозумно обмежувати свободу вираження лише загальноприйнятими ідеями. Суд дійшов висновку, що судова заборона не може вважатися «необхідною в демократичному суспільстві» (див. *Hertel*, згадане вище, §§ 31, 42 і 47-51) (п. 33 рішення).

З іншого боку, справа *Palusinski v. Poland* ((рішення), № 62414/00, 3 жовтня 2006 р.) стосувалась кримінального засудження заявника та його засудження до п'ятнадцяти місяців ув'язнення з відстрочкою виконання на два роки та штраф у розмірі 2000 польських злотих (PLN) за публікацію книги, яка заохочує до вживання наркотиків і сприяє вживанню наркотиків молодими людьми. Суд постановив, що книга містить дуже мало інформації про негативні наслідки вживання таких речовин, як марихуана, ЛСД і галюциногенні гриби, або про можливий ризик залежності. Книга також включала «інструкції щодо того, як отримати інгредієнти та приготувати їх» і «دوزи, які потрібно приймати», а також містила описи «станів розуму, які можуть виникнути» після їх прийому. Суд погодився, що книга була «розроблена, щоб показати, що описані наркотики [принесли] негайне задоволення та незабутні враження <...> і, що більш важливо, що прийом доз, запропонованих підсудним <...> [не мав] жодного негативного наслідку для життя і здоров'я». У світлі цього Суд визнав, що влада надала «відповідні та достатні» причини своїх рішень і що умовне ув'язнення та штраф не можна вважати непропорційними. Враховуючи те, що заявник отримав фінансову вигоду від публікації книги, було розумно вважати, що суто фінансове покарання не було б достатнім покаранням або стримуючим засобом. Суд дійшов висновку, що оскаржуване втручання можна вважати «необхідним у демократичному суспільстві» (п. 34 рішення).

Справа *Vérités Santé Pratique SARL v. France* ((déc.), № 74766/01, 1 грудня 2005 р.), у свою чергу, стосувалася відмови продовжити реєстраційне свідоцтво, яке давало право його власнику на податкові пільги та пільгові поштові тарифи. Компанія-заявник видавала журнал про здоров'я з критичним підходом до питань здоров'я та інформацією про альтернативні види лікування. Національні органи влади та суди мотивували відмову поновити реєстраційне посвідчення тим, що журнал поширював неперевірену медичну

інформацію, яка дискредитувала традиційне лікування пацієнтів із серйозними захворюваннями, такими як рак чи гіпертонія. Суд, зазначивши, що компанія-заявник мала можливість продовжувати публікацію під іншою назвою та в іншому носії, що зменшило масштаб оскаржуваного втручання, постановив, що втручання переслідувало законну мету «захисту громадського здоров'я», і справді захист прав інших. Він повторив, що ст. 10 Конвенції не гарантує необмеженої свободи вираження поглядів і що гарантія, яка надається журналістам щодо висвітлення питань, що становлять загальний інтерес, залежить від умови, що вони діяли сумлінно, щоб надати точну та достовірну інформацію, відповідно до журналістської етики; та сама норма права мала застосовуватися до інших осіб, які брали участь у публічних дебатах. Однак у цій справі національні суди встановили, що інформація, поширена заявником, не була підтверджена сучасним рівнем наукових знань. Тому її якість була суперечливою. Цього було достатньо для того, щоб Суд визнав подані владою підстави для охорони здоров'я доречними та достатніми, щоб зробити висновок про наявність розумного співвідношення пропорційності та про те, що скарга була явно необґрунтованою (п. 35 рішення).

Нарешті, дві справи *Hachette Filipacchi Presse Automobile and Dupuy v. France* (№ 13353/05, 5 березня 2009 р.) і *Société de conception de presse et d'édition and Ponson v. France* (№ 26935/05, 5 березня 2009 р.) стосувалися штрафу двох видавничих компаній і двох їхніх директорів видавництва (30 000 та 20 000 євро відповідно) за незаконну рекламу тютюнових виробів. Суд постановив, що обмеження реклами сигарет і тютюну є важливою частиною ширшої стратегії боротьби з соціальним злом куріння. Фундаментальні міркування громадського здоров'я, щодо яких було прийнято законодавство у Франції та Європейському Союзі, можуть мати перевагу над економічними імперативами та навіть над певними фундаментальними правами, такими як свобода слова. Існував європейський консенсус щодо необхідності суворого регулювання реклами тютюну та загальна тенденція до такого регулювання в усьому світі. Суд не повинен був брати до уваги фактичний вплив на споживання тютюну заборони на рекламу. Той факт, що оскаржувані публікації вважалися такими, що здатні спонукати людей, особливо молодь, споживати такі продукти, був «відповідною» та «достатньою» причиною для виправдання втру-

чання. Крім того, незважаючи на те, що суми штрафів, безперечно, не були незначними, при оцінці їх суворості їх слід було порівняти з доходами високотиражних журналів, таких як ті, про які йде мова. Враховуючи важливість захисту громадського здоров'я, нагальну потребу вжити заходів для захисту суспільства від лиха куріння та існування консенсусу на європейському рівні щодо заборони реклами тютюнових виробів, запроваджені обмеження відповідали нагальній суспільній потребі та не було непропорційним до переслідуваної законної мети (див. *Hachette Filipacchi Presse Automobile and Dupuy*, §§ 46-48 та 51-52, і *Société de conception de presse et d'édition and Ponson* §§ 56-58 та 62-63, обидва цитовані вище) (п. 36 рішення).

Висновок

Викладених вище міркувань достатньо, щоб дозволити Суду дійти висновку, що національні суди надали відповідні та достатні підстави для встановлення справедливого балансу між конкуруючими інтересами широкої громадськості та свободою вираження поглядів заявника, про яку йдеться у цій справі. Дисциплінарне стягнення, накладене на заявника у вигляді умовного штрафу відносно невеликої суми за науково необґрунтовані заяви про неефективність вакцин на його вебсайті та, таким чином, у зв'язку з його медичною практикою, не перевищувало межі розсуду, тому оскаржуваний захід можна вважати «необхідним у демократичному суспільстві» у значенні п. 2 ст. 10 Конвенції. Крім того, Суд підтверджує, що якщо національні органи влади здійснили балансування відповідно до критеріїв, викладених у прецедентному праві Суду, Суду знадобляться вагомі аргументи, щоб замінити свою точку зору на думку національних судів (див., наприклад, *Delfi AS*, § 139, і *Halet*, § 161, обидва цитовані вище) (п. 46 рішення).

Отже, порушення статті 10 Конвенції не було (п. 47 рішення).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно прийнятною скаргу щодо свободи вираження поглядів заявника за ст. 10 Конвенції.

2. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що порушення ст. 10 Конвенції не було.

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Фаріса Вехабовича (Judge Vehabović).

ЛОНГИН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ — ПАТРІОТ, НАЦІОНАЛ-КОНСЕРВАТОР, СОБОРНИК (ЧАСТИНА 1)

Павло Гай-Нижник, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, учасник Всеукраїнського Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

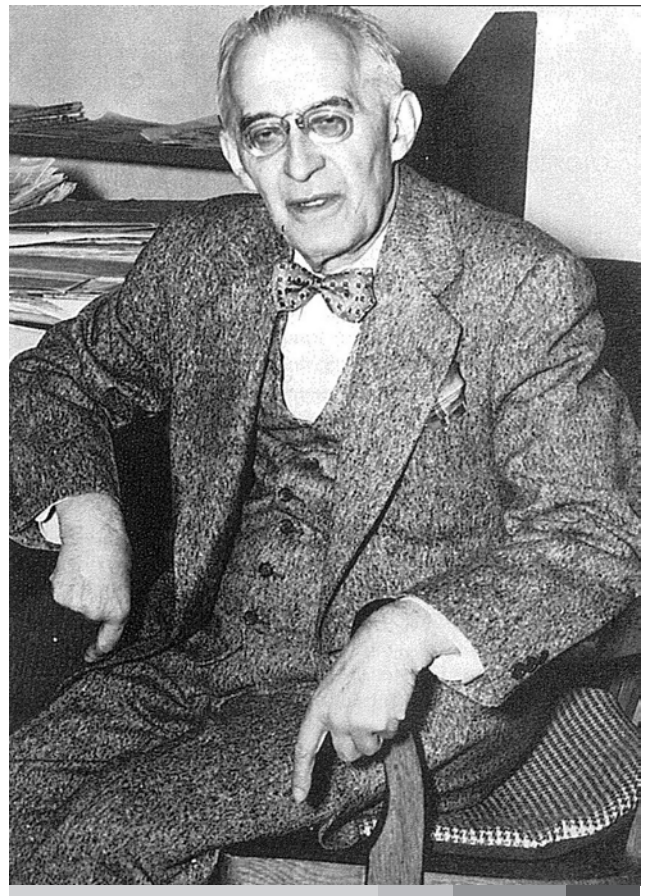
«Переповане моє серце почуттям радості і тріумфу! Сьогодні положено найкращий камінець під будучину українського народу. Українська нація прилучилася до європейської культури, і це прилучення є найкращою запорукою, що Україна не загине».

Лонгин Цегельський
(6 жовтня 1918 р., Київ)

Лонгин Михайлович Цегельський — особистість воістину непересічна і багатогранна, як з огляду на його місце в історії України, так і зважаючи на спектри, сфери і обшири його діяльності — державний і громадсько-політичний діяч, дипломат і адвокат, журналіст і публіцист, видавець і емігрант...

Народився Лонгин (за старим написанням — Льонгин) 29 серпня 1875 р. у Кам'янці-Струмиловій (нині — Кам'янка-Бузька Львівської обл.) в Австро-Угорській імперії в сім'ї священника Михайла Цегельського (1848–1944 рр.) та Анізії Дзерович. Батько Михайло володів кількома іноземними мовами, був не лише парохом-священником, а й камінецьким деканом, одним з очільників місцевої «Просвіти», знаним журналістом і українським політиком, належав до повітової ради (обирався її віце-маршалком), послом до австрійського парламенту, а мати походила з відомого священницького роду Дзеровичів. В сім'ї було ще двоє синів — Роман (професор-фізик Чернівецького університету) та Ігнатій (греко-католицький священник), а також троє сестер — Ганна, Іванна і Марія.

Початкову освіту Лонгин здобував у місцевій школі на Забужжє, а від 1886 р. — в Першій державній академічній гімназії у Львові, яку закінчив 1894 р. з матурою (атестатом зрілості). Тоді ж вступив на правничий факультет Львівського університету ім. Франца Йосипа.

Лонгин Цегельський

У ці роки юнак брав дієву участь у студентському русі, зокрема у боротьбі молоді за український університет у Львові, плідно співпрацював з місцевим часописом «Молода Україна» (був також і його редактором до 1902 р.), на шпальтах якого висловлювався з ідеєю відродження української державності. Він також входив до складу однойменної нелегальної молодіжної організації (1899–1902 рр.), таємний провід якої складався з 10 осіб¹, один з перших кинув клич боротьби за самостійну Україну.

Водночас під час навчання Лонгин у складі австрійської делегації брав участь у Студентському конгресі в Англії. Тоді, під час однієї з дискусій, він різко виступив проти реферату щодо майбутнього переоблаштування Європи, за яким Східна Галичина (по р. Сян) мала би територіально увійти до складу Російської імперії. Ба більше, молодий австрійський українець у своїй промові вдався навіть до образ на адресу російського царя, що обернулося внаслідку депортацією Л. Цегельського з Британії². Під час повернення до Австро-Угорщини, на німецько-австрійському кордоні у містечку Пассау його було заарештовано австрійськими жандармами за «образу маєстату іншого монарха» (тоді подібне було заборонено законодавчо), проте подальших наслідків так і не настало³. Натомість саме цей інцидент сприяв першій хвилі відомості юнака серед політикуму Наддунайської імперії й поза її межами та став поштовхом до початку політичної кар'єри Л. Цегельського.

По закінченні університету у 1898 р. з абсолюторією (додатком до диплому)⁴, його було скеровано до Відня на правничо-адміністративну і дипломатичну практику в Міністерстві закордонних справ й до Стокгольма в Посольство Австро-Угорщини у Швеції. Того ж року він став членом літературної секції наукового гуртка

Лонгин Цегельський з батьками у віці 3 років

«Академічної громади» (а по суті, сприяв об'єднанню в це спільне товариство «Ватри» та «Академічного братства»), короткий час на переломі XIX — початку

¹ У Комітеті десяти «Молодої України», зокрема, Є. Косевич, В. Старосольський, В. Темницький представляли соціал-демократичну течію, О. Грабовський, А. Крушельницький — радикальну, М. Галушинський, Л. Цегельський — національно-демократичну, С. Горук — християнсько-національну, Т. Мелень — теоретично-монархістську, ім'я десятого члена — невідоме.

² Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 342.

³ В оборону Л. Цегельського стали, керуючись правом і обов'язком перед студентами (право «civis academicus») ректор і сенат Львівського університету, позаяк без відома й згоди університетських властей студент не міг бути заарештованим або довготривало перебувати під вартою. У справу також втрутився цісарський намісник Галичини граф М. Бобринський. Тож 20-річного юнака було звільнено від будь-якої відповідальності, позаяк на конгресі він фактично боронив інтегральність Австро-Угорської монархії.

⁴ Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 340.

XX ст. (до грудня 1900 р.) очолював редакцію періодичного видання «Свобода», що на тоді було органом національно-демократичної партії⁵. Після року практикування Л. Цегельського було рекомендовано і спрямовано до Львівського університету для захисту докторської дисертації з ділянки міжнародного права, що він успішно й здійснив⁶.

У цей час у 1899 р. він стає одним з організаторів загального з'їзду українських студентів та середньошкільної молоді у Львові. Під час же самого з'їзду 14 липня 1900 р. Л. Цегельський виголосив реферат з теоретичним обґрунтуванням ідеї самостійності України, вказуючи, що національна держава в етнографічних межах є обов'язковою і першою підвалиною добробуту і культури нації, запорукою її розвою. «Ми віримо, — зазначав промовець, — що нам бути! І ми віримо, що встане Україна, як не на наших очах, так на наших кістках! Ми віримо в її воскресіння, а коли б не мали в це вірити, так ліпше нам і не жити! Без України нам нема життя! Як камінна велит-гора, як непорушна граніт-скала, так тверда та непохитна ця наша віра! [...] Через кордон подають собі руки українці з обох боків Збруча. Понад багнети, що стережуть границю підносяться велика ідея, злучаючи всі щирі серця України!», а відтак завданням усього народу є: «...Сотворити власний державний організм, свою власну, незалежну, самостійну Українську національну державу в етнографічних границях по всій території, заселеній Українським народом»⁷. На підставі доповіді Л. Цегельського з'їзд прийняв дві постанови, в яких вимагалось: вимагати від австро-угорського уряду заснування у Львові українського університету і про виборювання Української соборної самостійної держави, а у резолюції недвозначно заявлялося: «І ми віримо, що встане Україна, як не на наших очах, то на

наших кістках! Ми віримо в її воскресення — а коли б не мали в се вірити, так ліпше нам і не жити! Без України нема нам життя!»⁸.

Вже наступного року (1901 р.) Л. Цегельський стає одним з започатківців студентських виступів у Львівському університеті, а також видав у Львові свою популярну книгу «Русь-Україна і Московщина-Росія», що мала виразне антиросійське спрямування, а також порушувала характерні на той час соціальні і національні проблеми, зокрема й питання окремішності українського народу, що має право на власну державність. Книга здобула величезну відомість у Галичині й сприяла поширенню національного самоусвідомлення серед української людності в Західній Україні та поза її межами. Цю брошуру було опубліковано накладом у десять тисяч примірників, а збори товариства «Просвіта» ухвалили нагородити видання премією з фонду «Стефана Дубравського» у сумі 180 корон⁹.

Після закінчення університету та захисту докторату з права Л. Цегельський зайнявся певний час адвокатською практикою, проте невдовзі цілковито присвячує себе публіцистиці й журналістиці, а також громадсько-політичній діяльності й, зокрема, вже у 1902 р. стає одним з ініціаторів селянських страйків проти польських землевласників у Галичині. Іще від 25 грудня 1901 р. на загальних зборах Львівської «Народної ради» молодого Л. Цегельського було обрано до складу її нового проводу, серед якого були такі відомі діячі, як о. О. Темницький, ред. І. Белей, проф. В. Білецький, о. О. Стефанович, проф. Ю. Романчук¹⁰. Під час же страйкової хвилі у Східній Галичині виконавчим органом УНДП (Народним комітетом) за підписами голови комітету Ю. Романчука, його заступників К. Левицького та М. Шухевича, секретарів Я. Олесницького та Л. Цегельського

⁵ Москвофільський друкований орган «Галичанин» у цьому контексті зазначав: «Діяльність п. Цегельського як редактора "Свободи" обмежувалась бішенними нападами на "москвофілів", на русско-народные общества людей із русско-народных партий, посольских кандидатов» [ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 167, оп. 2, спр. 3298, арк. 12].

⁶ ЦДАЛ України, оп. 1, спр. 104, арк. 53.

⁷ Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 342.

⁸ Там само. С. 344.

⁹ ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 167, оп. 2, спр. 3298, арк. 3.

¹⁰ Там само, арк. 2.

26 липня 1902 р. у Львові було видано звернення «До всього руського народу в Галичині»¹¹. У ньому селян та сільську інтелігенцію закликалося до створення страйкових місцевих і повітових комітетів, фіксації всіх випадків провокацій та протизаконних дій з боку органів влади тощо¹². 25–26 грудня 1902 р. Л. Цегельський був одним з 373 делегатів Народного з'їзду у Львові, а також обраний членом найтіснішого Народного комітету¹³.

Тоді ж він зав'язав і підтримував зв'язки з М. Міхновським, що був одним з засновників та ідеологів Революційної української партії (РУП) й самостійником з Наддніпрянської України. Саме Л. Цегельський долучився до видання більшості публікацій М. Міхновського у Галичині й, зокрема, його брошури «Самостійна Україна» (Львів, 1900 р.).

Не була зайвою Л. Цегельському й фінансово-підприємницька вдача. Так, наприклад, він був одним з найбільших пайовиків Народної торгівлі, а також членом Наглядової ради «Убезпеченого товариства», банку «Дністер» й одним з директорів «Земельного банку іпотечного» та інших товариств¹⁴.

Однією з найбільших вкладниць капіталу до Народної торгівлі була, до речі, відома піаністка Ольга-Стефанія Дуткевич, з якою Лонгин Цегельський одружився 4 березня 1905 р. у Катедральному соборі святого Юра у Львові. Ольга-Стефанія де Бонча Дуткевич, гербу Біла народилася 21 лютого 1880 р. у сім'ї о. Євгена Дуткевича, пароха й дідича в селі Рудно біля Львова та Генрики з роду Кушнір¹⁵.

Того ж року на загальних річних зборах «Народної ради» 24 грудня Л. Цегельського обрано членами виділу (нового проводу) і 30 грудня — членом президії (секретарем комітету)¹⁶. На Народному з'їзді партії 25 грудня 1905 р., що проходив у Львові, він став ще й одним з авторів кілької резолюцій.

Невдовзі Л. Цегельський наполегливо включився у боротьбу, що вилася у масовий легальний вічевий рух та заяви українських послів у парламенті, сеймі і пресі, за ухвалення нового виборчого закону на основі загального, безпосереднього, рівного і таємного виборчого права, справедливого розподілу мандатів між поляками та українцями у парламенті й скасування застарілої куріальної системи¹⁷. У підсумку українці

¹¹ Українська національно-демократична партія була заснована у 1899 р. з ініціати́ви І. Франка, М. Грушевського, В. Охримовича, В. Будзиновського, Є. Левицького, Т. Окуневського, Т. Савойки. Напередодні Першої світової війни стала найчисельнішою, політично та культурно найвпливовішою політичною структурою в Галичині та Буковині. Навколо неї сконсолідувались усі ліберально-центристські сили, зокрема світська інтелігенція, духовенство, основна маса селян і міщан. Націонал-демократи посіли чільне місце у структурі українського політичного руху, поступово очоливши провід української політики в Галичині. з Керівне «ядро» УНДП — «Народний комітет». Програма партії містила вимоги: демократизації політичного життя в Австро-Угорщині з використанням легальних парламентських засобів; рівноправ'я українського і польського населення в Галичині; створення українського Коронного краю; запровадження прогресивного податку, захист інтересів селян (випуск великих земельних володінь і наділення селян землею). Окрім того, у своїй програмі партія ставила завдання здобуття культурної, економічної та політичної самостійності українського народу, підтримки українського руху в Російській імперії, пробудження національної свідомості в українців Закарпаття, утворення з руської частини Галичини і Буковини однієї національної провінції з власною адміністрацією і сеймом. Вищий орган партії — Народний комітет, який очолював Ю. Романчук. Органом партії був тижневик «Свобода», на її політичній платформі стояли «Діло» та «Буковина». На виборах до Райхсрату в 1901 р. здобули 1 мандат посла (депутата), в 1907 р. — 20, а на останніх виборах 1911 р. — 23 мандати. Вела успішну боротьбу з москвофільством, відіграла важливу роль у створенні ЗУНР. На партійному з'їзді 28 березня 1919 р. у Станіславові перейменована на Українську трудову партію. 1925 р. увійшла до Українського національного демократичного об'єднання (УНДО).

¹² Діло, 1902, 28 липня.

¹³ Там само, 26 грудня.

¹⁴ Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 350.

¹⁵ О. Дуткевич померла 11 березня 1948 р. у місцевості Ляндек у Тиролі (Австрія), де й була похованою.

¹⁶ Діло, 1906, 1 січня.

¹⁷ Тоді українські політичні партії утворили виборчий блок, спільно організовуючи віча та мітинги. Так, наприклад, від липня 1905 р. по червень 1906 р. у Галичині було проведено понад 1300 масових заходів. Найпотужнішим з них стало всенародне віче, влаштоване 2 лютого 1906 р. у Львові на площі біля Високого Замку, що зібрало бл. 50 тис. людей, які прибули делегаціями з багатьох повітів і міст. Серед ораторів на вічу був і Л. Цегельський.

домоглися свого: 26 січня 1907 р. австрійський уряд таки запровадив довгоочікуваний виборчий закон¹⁸.

У нових виборах 1907 р. брав участь й націонал-демократ Л. Цегельський. Він балотувався у спілці з сіоністами від 60-го сільського змішаного округу (Бучач, Підгайці, Монастирська, Вишнівчик), але зрештою опинився другим після єврейського адвоката і посла М. Гібеля, а отже, став заступником посла. Згодом, після його смерті у 1909 р., Л. Цегельський все ж став послом до австрійського парламенту. У цей час (1907–1908 рр.) він також був видавцем і відповідальним редактором авторитетного львівського часопису «Діло».

Невдовзі, у 1911 р. Л. Цегельський виграє вибори до Державної Ради на Ярославській окрузі (округ № 67 Радимно — Любачів — Ярослав — Сенява — Порохник — Чесанів), перемігши графа З. Тарновського й ставши таким чином послом до віденського парламенту. За цим він чи не відразу ж подав запит міністрові внутрішніх справ Австро-Угорщини щодо зловживань з боку старост, католицького духовенства та жандармів під час проведення парламентських виборів у численних громадах Східної Галичини. У парламенті він став одним із секретарів

посольського клубу (Української парламентської репрезентації), а також — членом комісії закордонних справ (й, відповідно, не раз був членом різних дипломатичних місій).

Коли ж цісарською постановою від 14 травня 1913 р. розпущено Галицький сейм і призначено нові вибори у червні–липні того ж року, Л. Цегельський, як член Української національно-демократичної партії (УНДП), став також послом до Галицького крайового сейму від Бібрейського повіту. «Галицькі вибори, — зазначав він, — се пекло для виборців, се деморалізація властей і суспільности, партій, одиниць і мас.., де оглумлюється темного виборця хамськими аргументами.., б'ється всяке почуття етики, політичного виховання мас і народного добра...»¹⁹. Та виборча компанія змусила Л. Цегельського чітко визначити своє бачення союзників і ворогів українства. У цій виборчій війні першим союзником українців він вважав дві політичні сили: національно-демократичну і радикальну партії, а також висуванців Народного комітету правдиво-руських і правдиво-селянських кандидатів у послы, що мали скласти одну непобориму народну армію. Серед супротивницького українству табору ним було визначено, передусім, вшехполяків²⁰

¹⁸ Перші вибори до австрійського парламенту на основі загального виборчого права були призначені на травень 1907 р., зокрема 14 травня — в сільських округах і 17 травня — в міських.

¹⁹ *Цегельський Л.* З австрійської України. Галицьке москвофільство в останній його фазі // Літературно-науковий вістник. 1910. Річник XIII. Т. I. Кн. 4. С. 400.

²⁰ Народно-демократична партія, польська національна демократія (Demokracja Narodowa, endecja, wszechpolacy) — загальна назва польських організацій національно-демократичного спрямування. Організаційно зародилася у 1887 р. з ініціативи З. Мілковського (літ. псевд. — Т.-Т. Єж) на базі Ліги Польської, метою якої було відродження польської державності. Ліга Польська сповідувала ліберально-демократичну ідеологію й підтримувала контакти з осередками українського національного руху, зокрема зі «Старою Громадою» та М. Драгомановим, намагаючись створити єдиний білорусько-литовсько-українсько-польський фронт проти царату. Підлегла їй організація «Союз польської молоді „Зет“» мала зв'язки з українцями (зокрема з М. Павликом та І. Франком), проте бл. 1891 р. співпрацю з українцями було припинено. 1893 року Лігу Польську було перетворено у Лігу Народову. У 1897 р. діячі Ліги Народової створили Стронніцтво Народово-Демократичне. У 1900 р. польські ендеки остаточно перейшли на антиукраїнські позиції і трактували українців, білорусів та литовців як етнографічні групи єдиної польської нації. Із того часу терміни «ендеція», «вшехполяк» стали синонімами польського шовінізму. У 1900-х рр. ними було обрано виразно проросійську орієнтацію. Після відновлення польської державності, у 1919 р. ними було створено Союз Людово-Народовий. До травневого 1926 р. перевороту Ю.-К. Пілсудського входили до складу усіх польських урядів, а по ньому становили міцну основу опозиції до Ю.-К. Пілсудського. У 1926 р. провідний ідеолог ендеків Р. Дмовський створив Обоз Великої Польщі, а у 1928 р. замість ліквідованого Союзу Людово-Народового було утворено Стронніцтво Народове. У 1930-х рр. лідери партії пропагували профашистські гасла.

і подоляків²¹, а також польських дідачів, біскупів і ксьондзів й, звісно ж, усіх москвофілів. У тому ж таки 1913 році він був також одним з співорганізаторів Всеслов'янський з'їзду послів, який ініціювали чеські політики з метою домогтися більших прав слов'янським народам в Австро-Угорській імперії.

Не полишав Л. Цегельський і молодіжного руху, зокрема й членства у спортивно-воєнізованих сокільсько-січових товариств, а саме — став членом організації «Сокіл» й належав до його головної управи — «Сокола-Батька». Брав активну участь у діяльності друкованого органу «Сокола-Батька» — «Запорізькі вісти», на сторінках якого поширювалися ідеї збройної боротьби за самостійність українського народу і побудову Української держави²². Відтак у 1912 р. Л. Цегельський став й одним з організаторів участі українських «Соколів» у всеслов'янському сокільському здвигу

в Празі²³, а за два роки (у 1914 р.) діяльно переймався влаштуванням у Львові загальноукраїнського Січово-Сокільського свята (або Шевченківського Здвигу), що відбувався у «рік Шевченка». У святі взяло участь понад 12 тис. осіб за присутності офіційних австрійських адміністративних й військових представників влади та дипломатичного корпусу іноземних консульських представництв, що були акредитовані у Львові²⁴. Утім святковий здвиг так і не був завершений, як планувалося, через звістку про замах і вбивство у Сараєві австрійського ерцгерцога Франца-Фердинанда фон Габсбурга та його дружини²⁵.

Перша світова війна «зачалась війна від сербів, та не за сербів вона по правді ведеться, а за нас українців, за нашу українську землю і за наш український народ!» — вважав Л. Цегельський²⁶ й відтак усі свої зусилля поклав на використання наслідків війни

²¹ Подоляки («podolasy») — польське політичне угруповання консервативного напрямку, що діяло в Галичині у 2-й пол. XIX — на поч. XX ст. захищало інтереси польських землевласників, володіння яких були розташовані між чисельно переважаючим українським населенням. Назва походила від західної частини Поділля (на Тернопільщині), що входила до складу Австрійської імперії (від 1867 р. — Австро-Угорщина) й де знаходилися найбільші маєтки польських землевласників. Як політичну течію можна розглядати від сер. XIX ст. (після приєднання 1846 р. до австрійської провінції Королівство Галиція і Лодомерія території «вільного міста» Краків, де сформувалася течія краківського консерватизму). В останній чверті XIX ст. діяльність угруповання похвалилася після того, як лідером течії став творець концепції польського месіанізму В. Дідушицький. За його теорією слов'яни мали перебрати цивілізаційне лідерство від германського світу, а Польща — претендувати на першість серед слов'янства, протиставивши російському панславізму «ягеллонську ідею» мирного співжиття різних народів на одній землі, серед яких українцям відводилася першочергова роль. Застерігав поляків перед небезпекою відкритої міжнаціональної боротьби з українцями у Східній Галичині, вважаючи її приреченою на поразку, натомість закликав утверджувати свій вплив, створюючи спільні з українцями інституції, пропагував двомовність, зокрема в освіті. Прихильники В. Дідушицького спершу називалися «атеньчики» (від назви його художнього твору «Атени»), а згодом — «автономісти», оскільки вони виступали за розширення галицької автономії, в якій вбачали запоруку збереження соціальних і національних привілеїв польської шляхти. Їхньою організаційною формою був клуб автономістів у Галицькому крайовому сеймі, складова частина Консервативної унії. Переломним моментом для східногалицького консерватизму стала т. зв. акція В. Козловського 1902–1903 рр., метою якої було зорганізування східногалицьких поляків, піднесення їхньої національної свідомості, збереження й розширення позицій польського чинника у Східній Галичині. Більша частина соціальної бази подоляків прийняла ідеологію польської націонал-демократії, а деякі діячі старшого покоління зблизилися з краківськими консерваторами. В українському питанні у перебігу дискусій навколо виборчої реформи Галицького крайового сейму був сформований політичний союз між націонал-демократами й подоляками (т. зв. антиблок), що протидіяв спробам галицького намісника М. Бобжинського провести реформу шляхом порозуміння з українськими політиками. Важливим організаційним осередком «антиблоку» була створена 1906 р. на базі Центрального передвиборчого комітету Національна рада («Rada Narodowa»), що претендувала на роль надпартійного центру польської політики в Австро-Угорщині.

²² Українознавчі проблеми в теоретичній і практичній діяльності Лонгіна Цегельського [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.br.com.ua/referats/Politologiya/15748-4.html>.

²³ *Патер І.* Лонгін Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. С. 312.

²⁴ *Цегельський Ю.-М.* Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 357.

²⁵ *Гай-Нижник П. П.* Габсбург Франц-Фердинанд фон // Енциклопедія Сучасної України. Т. 5. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. С. 251.

²⁶ *Патер І.* Лонгін Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. С. 312.

на користь української державницької справи. Тож не дивно, що коли 1 серпня 1914 р. національно-демократична, радикальна і соціал-демократична українські партії заснували у Львові на чолі з К. Левицьким міжпартійну організацію — Головну українську раду (ГУР), до її складу увійшов і Л. Цегельський. Завданням ГУР було спрямовувати загальноукраїнські політичні акції під час війни. Відтак, вже 3 серпня 1914 р. на будинках Львова та в українських часописах з'явився маніфест ГУР «До всього українського народу», сповіщаючи заклик до дії Української боевої управи і набір добровольців до легіону Українських січових стрільців (УСС). «І ці українці стали лавою при Австрії, а проти Росії, не з якоїсь сліпої любові до Австрії, — міркував Л. Цегельський про роль і завдання УССів, — а бачачи в її побіді кращу будуччину всього українського народу. Тому українська молодь з Галичини пішла в полки Українських Січових Стрільців — свідомо того, що тільки розгромом Росії доб'ємося вільної України»²⁷. Що ж до згаданої Бойової управи, то цілком природно, що він увійшов і до її складу, де розвинув досить плідну роботу: зокрема, за його сприяння багато українців біженців і добровольців, що не потрапили до Легіону УСС, були витягнуті з гонведських полків²⁸ (куди їх примусово встромяли мадяри) і переводилися чи то до австрійських підрозділів, чи до стрілецького резерву.

У цей час Л. Цегельський зближується й з емігрантами з Наддніпрянщини, які 4 серпня 1914 р. створили у Львові Союз визволення України (СВУ), що мав на меті здобуття самостійної Української держави, яка мала постати на руїнах Російської імперії у Першій світовій війні²⁹.

Невдовзі після початку Першої світової війни, блискавичного наступу російських військ та окупації ними Галичини і західних теренів Волині, Л. Цегельський змушений був залишити Львів й перебратися з роди-

ною до Відня. В австрійській столиці він переймався не лише депутатськими обов'язками та відвідинами різних держав як парламентський посол, а й працював у Комісії з питань біженців (Fluchtlingskommission), у Комітеті допомоги біженцям (Kriegsfluchtlings Hilfskomitee), займався справами переселенців у таборі Гмінден та інтернованих у Талергофі, був залучений до діяльності в Українському запомоговому комітеті, метою якого стала допомога жертвам війни, вдовам і сиротам, займався організацією українських військових підрозділів у складі австро-угорської армії, створенням збройних формувань з українців-військовополонених російської армії, що перебували у таборах в Австро-Угорщині та Німеччині, а надто — організацією Легіону січових стрільців.

Як член комісії закордонних справ парламенту Австро-Угорщини від 1914 р. Л. Цегельський відвідував з дипломатичними місіями різні країни, зокрема й у складі австро-угорської дипломатичної місії перебував в Істамбулі, Софії, Стокгольмі, Берліні та Бухаресті. Перебуваючи в османській столиці, він мав кілька зустрічей з турецьким прем'єр-міністром Енвер-пашею, внаслідок однієї з яких стало перевидання праці Л. Цегельського «Русь-Україна і Московщина-Росія»³⁰. 1915 р. цю працю було перевидано коштом Союзу визволення України (СВУ) в Істамбулі (Туреччина) накладом у 40 тис. примірників під назвою «Русь — Україна, а Московщина — Росія. Історично-політична розвідка» з картою України. У 1916 р. її знов було перевидано в Істамбулі накладом вже у 15 тисяч (128 с., карта). У нових виданнях Л. Цегельський значно підкорегував свої теоретичні конструкції, зокрема, було усунено соціалістичну фразеологію та змінено миролюбну риторичку на воєнізовану щодо боротьби за Україну³¹. Варто також зауважити, що практично весь турецький наклад було нелегально переправлено на Наддніпрянську Україну. Ба більше, делегати ГУР

²⁷ Там само. С. 312–313.

²⁸ Гонвед (угор. *Honvéd* — захисник батьківщини, військовий; угор. *Honvédség* — армія) — угорські збройні формування: за середньовіччя — назва угорської піхоти; під час угорської революції 1848–1849 рр. — спочатку піхота, а потім уся угорська національна армія; у 1867–1918 рр. — угорська королівська армія (ландвер); у 1918–1945 рр. угорська королівська армія; від 1946 і дотепер — назва збройних сил Угорщини. Гонведами також називали угорських військових, особливо тих, які захоплювали Закарпаття у березні 1939 р. і тих, що служили в окупаційних німецьких військах та проводили військові акції проти українських повстанців, радянських партизанів та каральні акції проти мирного населення під час Німецько-радянської війни.

²⁹ Засновниками СВУ стали відомі у галицькому політичному середовищі наддніпрянські діячі: В. Дорошенко, Д. Донцов, М. Залізняк та А. Жук.

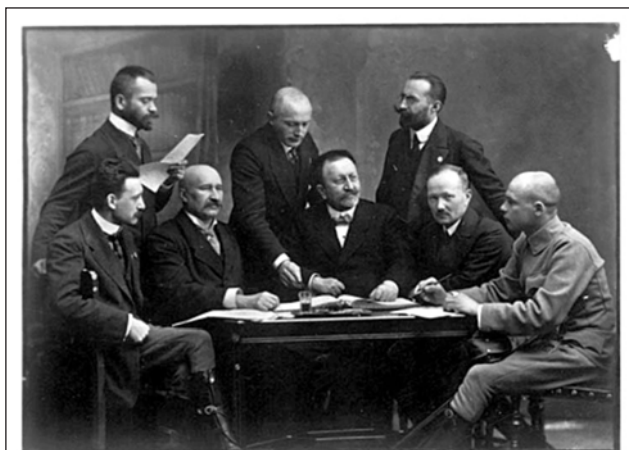
³⁰ *Левицький К.* Українські політики / Сильвети наших давніх послів і політичних діячів // Діло, 1936, ч. 2. С. 72.

³¹ *Цегельський Л.* Русь-Україна і Московщина-Росія. Львів: Апіорі, 2007. С. 7.

Л. Цегельський і С. Баран домоглися зустрічі з такими провідними османськими політиками, як Енвер-паша і Талаат-бей, які запевнили українців у тому, що Туреччина сприятиме створенню на руїнах переможеної Росії незалежної Української держави, що постане охоронним муром проти російської навали на Балкани і в Середземномор'я³².

Крім того, у 1914 р. у Бухаресті румунською мовою виходить його брошура «Не визволителька, гнобителька народів» разом зі всіма відозвами Союзу до різних європейських народів, маніфестом ГУР та з додатком — етнографічною картою України, а у 1915 р. у Берліні — праця «Die grossen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage» («Великі політичні завдання війни на Сході та українське питання»). Одним з наслідків перебування делегатів від ГУР і СВУ в Османській імперії стала поява друком в Істамбулі 1915 року турецькою мовою збірки «Україна, Росія й Туреччина», що мала намір ознайомити турецьку громадськість з українською проблемою та політичними змаганнями українців. До брошури, крім публікацій М. Грушевського, В. Дорошенка, М. Меленевського, А. Жука, увійшла й стаття Л. Цегельського «Україна й Туреччина», у якій висвітлювалася історія українсько-турецьких взаємин, вказувалося на необхідність поразки Росії у війні на користь України й Туреччини тощо. Того ж року, під час другого візиту Л. Цегельського до Швеції, у Стокгольмі було видано його книгу «Ukraina sveriges beriglömbda bundsförvani» («Україна — колишня шведська союзниця»). Починаючи від того ж таки 1915 року (і до 1918-го) Л. Цегельський співпрацював також і з часописом «Українське слово», а також був відповідальним редактором «Літературно-наукового вісника». У ті ж часи Л. Цегельський опублікував свої роботи під назвами «З чого виникла війна та що вона нам може принести» і «Самостійна Україна», в яких висвітлив визначальні завдання української національно-визвольної політики — створення Української Самостійної Соборної Держави. Він ставив питання глибоко і широко з максимальною метою українця — державність! «Не за українські пісні чи вишивання, не за український театр чи аматорську виставу, не за українські галушки, наливку, тропак чи сині шаровари, навіть не за українські газети, не за «Прогрес» чи за українську школу, не за поділ Галичини

*Українська Бойова Управа.
Сидять: Др В. Старосальський, др М. Коричи,
др К. Прильовський голова, др С. Малашицький,
В. Катанай писар. Стоять: Я. Бодерський скарбник,
В. Мелицький містоголова, др Л. Цегельський.
Світлина з Дня 31. III. 1915.*

Українська Бойова Управа. 31 березня 1915 р.
Відень

чи автономію йде сьогодні розмова, — наголошував Л. Цегельський, — а за самостійну Українську державу. Так, браття! За Українську Державу — самостійну і від нікого незалежну!»

У травні 1915 р. Л. Цегельський подав австро-угорському урядові меморіал щодо вирішення українського питання в монархії, який викликав фурор у різних сферах тогочасного політикуму. Ба більше, він навіть відбув спеціальну місію з цього питання до німецького імператора Вільгельма II з проєктом створення державної України, союзної Німеччині.

Водночас він виступає одним з двигунів ідеї ще більшого об'єднання національно-демократичних сил у часи війни й відтак вимагав реорганізації ГУР у загальноукраїнську інституцію. Зокрема, йшлося про Загальну українську раду (ЗУР), що була уконституційована 5 травня 1915 р. й до складу якої увійшов і Л. Цегельський й про входження до неї СВУ. Криза, що виникла в ЗУР у взаєминах між т. зв. «опозицією» Українського парламентського клубу (на чолі з Є. Петрушевичем, до якої належав й Л. Цегельський) та диктаторськими «претензіями» К. Левицького і М. Василька, призвела до того, що у листопаді 1916 р. з пропозиції Л. Цегельського діяльність ЗУР було

³² Гай-Нижник П. П. Україна — Туреччина: становлення міждержавних і дипломатичних взаємин (1917–1921 рр.) // Гілея, 2020, вип. 157 (№ 6–9), ч. 1, історичні науки. С. 7–16.

припинено. Одним зі звинувачень і причин до цього слугувало й те, що ЗУР під очільництвом «старих» політиків так і не досягла утворення українського коронного краю зі Східної Галичини і Буковини, а натомість 5 листопада 1916 р. австро-угорський цісар і німецький кайзер видали акт щодо проголошення Польського Королівства і відокремлення Галичини. Новий провід національним рухом українців Галичини фактично перейняла відтоді на себе Українська парламентська репрезентація (УПР), до якої належав і Л. Цегельський.

Тим часом з поваленням у Росії царату у лютому 1917 р. у Петрограді, утворення в березні того ж року Української Центральної Ради у Києві з новою силою пожвавило національне питання на українських землях. Галицьке політичне представництво українців вже наприкінці 1917 р., зустрічаючи перепони з боку польських сил та імперського центру, ультимативно заявляло у віденському парламенті про нагальну потребу побудови українського державного тіла на основі традицій давнього українського Галицько-Волинського князівства. Причому заявлялося, що ця територія, як частина неподільної спадщини всього українського народу, може як залишитися у складі Австрії, так і, за волею українців, бути влученою до УНР³³.

Коли ж 22 січня 1918 р. IV Універсалом було проголошено самостійність УНР, а 9 лютого Україною було підписано Мирний договір з Центральними державами (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією) національно-визвольне питання на західноукраїнських землях ще більш загострилося. У день укладання Берестейського договору Народний комітет УНДП прийняв звернення «До українського народу Галицької землі», де відзначалося історичне значення утворення УНР, яка першою з воюючих держав Європи «постановила мир, примощуючи іншим воюючим державам шлях братолюб'я» й наголошувалося, що «Актом з дня 9 лютого с. р. піднісся на ступінь державної нації цілий український нарід — не лиш у межах Української Народної Республіки, але й скрізь та всюди, де б і не жив він поза межами її. Се акт — мало сказати — історичний: він в життю цілого українського народу

Старшини УГА Іван Боберський, Михайло Волошин і Лонгин Цегельський, 1918 рік

епохальний... Нехай же буде святою ся днина, в якій здійснилася мрія цілого українського народу!»³⁴.

10 лютого 1918 р. на урочистих зборах і маніфестації у Львові з балкона будинку Музичного товариства ім. М. Лисенка на площі до тисяч людності звернувся й відомий діяч УНДП, посол до австрійського парламенту і Галицького сейму Л. Цегельський, який наголосив на важливому значенні Берестейського миру для західноукраїнських земель. «По тім і по цім боці кордону український народ зуміє за себе постояти», — заявив він. Того ж дня Л. Цегельський виступив з промовою на зборах 300 українських залізничників³⁵. Збори ж двохсот представників Організації українців міста Львова, які відбулися 12 лютого 1918 р., на пропозицію Л. Цегельського, привітали «остаточне признане української держави»³⁶.

³³ Лозинський М. Українська революція: Розвідки і матеріали. Галичина в рр. 1918–1920. Відень, 1922. Т. V. С. 23.

³⁴ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ–Івано-Франківськ: Плай, 2002. Т. 1. С. 63.

³⁵ Українське слово, 1918, 12 лютого.

³⁶ Там само, 14 лютого.

У серпні 1918 р. у Львові з ініціативи УНДП відбулися наради про організацію українського війська й адміністрації. Водночас Народний комітет УНДП уповноважив І. Кивелюка, С. Барана, В. Панейка, В. Бачинського і Л. Цегельського розпочати підготовку «до самочинного перебрання влади в краю» й, як наслідок, протягом серпня–вересня у Львові відбулася серія таємних нарад з питання: «про організацію адміністрації і війська, що мали зайняти Львів і Східну Галичину в ім'я української державности»³⁷.

У вересні ж 1918 р. Українська парламентарна репрезентація відрядила доктора Л. Цегельського до Києва з метою досягти порозуміння з гетьманом П. Скоропадським щодо майбутніх планів, у тому числі державності України на західноукраїнських землях і шляхів до створення соборної України. Наслідком перемовин з гетьманом став виступ Л. Цегельського на нараді лівих українських партій, у якому він, охарактеризувавши політичне становище в Європі, пропонував лівому політикуму під-

тримати гетьмана, не здійснювати проти П. Скоропадського перевороту, що здійснить «горожанську боротьбу», позаяк це українське громадянське повстання згубить українську державність й наполегливо радить «порозумітися з гетьманом і підперти історичну українську владу»³⁸. Тоді ж, наприкінці вересня 1918 р. у Києві, Л. Цегельський взяв участь у відкритті столичного Державного українського університету. «Під час урочистого відкриття університету цікаво прозвучали слова приявного там представника галицьких українців д-ра Лонгина Цегельського, який сказав: «Переповнене моє серце почуттям радості і тріумфу. Сьогодні положено найкращий камінець під будучину українського народу. Українська мова прилучилася до європейської культури і це є найкращою запорукою, що Україна не згине. Я вірю, я певен в тому, що ви, браття, пригорнете і нас, галичан до себе, і що вирішиться доля нашого університету у Львові, і що його дістанемо», — цитувалися слова Л. Цегельського у пресі»³⁹.

³⁷ *Левицький К.* Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931. С. 93.

³⁸ *Цегельський Л.* Правда про Гетьманщину. Що говорять і пишуть про українську державну політику і що з того правда, а що баламута // Америка, 1931, 15 травня, ч. 3. С. 25–33.

³⁹ *Цегельський Ю.-М.* Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City: Смолоскип, 1992. С. 351.